

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNİN SOSYALİZİMDEN KOPUŞU VE
DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ: POLONYA ÖRNEĞİ

Abdulaziz ASYALI

16759004

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Hasibe Gül SEVİNÇ

Mardin 2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNİN SOSYALİZİMDEN KOPUŞU VE
DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ: POLONYA ÖRNEĞİ

Abdulaziz ASYALI

16759004

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Hasibe Gül SEVİNÇ

Mardin 2019

T.C.
MARDİN
ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı 16759004 numaralı öğrencisi Abdulaziz ASYALI'nın hazırladığı “**DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNİN SOSYALİZİMDEN KOPUŞU VE DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ: POLONYA ÖRNEĞİ**” başlıklı Tezli Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 21/10/2019 Pazartesi günü saat 16:00’da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu /oy birliğiyle karar verilmiştir.

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Hasibe Gül SEVİNÇ

Üye:

Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU

Üye:

Dr. Öğr. Üyesi Zehra Başak YARIŞ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../20.. tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20..

Enstitü Müdürü

.....

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Abdulaziz ASYALI

18.10.2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	X
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
1. GİRİŞ.....	1
1.1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Yöntemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Problemleri.....	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
1.5. Araştırmanın Bilgi Toplama Yöntemi.....	2
1.6. Anahtar Kavramlar ve Tanımlar.....	2
1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası	6
2. KURAMSAL DEMOKRATİK ÇERÇEVE	7
2.1. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi	7
2.1.1. Atina Demokrasisi.....	7
2.1.2. Demokrasiye Cumhuriyetçi Yaklaşımın Eklemlenmesi	9
2.1.3. 17. ve 18. Yüzyıl Demokrasi Yaklaşımları	10
2.1.4. Klasik Demokrasi Anlayışı	11
2.1.5. Modern Demokrasi Yaklaşımları ve Temel Kavramları	13
2.2. Demokratikleşme Kavramı.....	17
2.2.1 Demokrasiye Geçiş	18
2.2.2. Demokrasinin Yerleşmesi	23
2.3. Avrupa Birliği Şartlılığı (Conditionality) Kavramı	25

2.4.1. Almanya'nın Nazi Rejiminden Demokrasiye Geçişi	28
2.4.2. Çekoslovakya'nın Komünizmden Demokrasiye Geçişi.....	32
2.4.3. Polonya'nın Komünizmden Demokrasiye Geçişinin Analizi	37
3. POLONYA'NIN DEMOKRASİDEN KOMÜNİZME, KOMÜNİZMDEN DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜREÇLERİ.....	41
3.1. Polonya'nın Kısa Tarihçesi	41
3.2. Önceki Demokrasi Deneyimleri.....	42
3.3. Komünizm Dönemi	43
3.3.1. Rejim Değişimi	44
3.3.2. Dayanışma Sendikası Hareketi.....	45
3.3.3. Papa II. Jean Paul'ün Polonya'yı Ziyareti.....	46
3.3.4. 1981 Askeri Darbe ve Sıkıyönetim İlanı.....	46
3.3.5. Yuvarlak Masa Müzakereleri	48
3.4. Yakın Demokrasi Dönemi.....	50
3.4.1. Demokratik Gelişim Süreci.....	50
3.4.2. 4 Haziran 1989 Yarı Serbest Meclis Seçimleri	51
3.4.3. Anayasal Gelişmeler	53
3.4.4. Temizlik ve Komünistlerden Arındırma Politikaları	55
3.4.4.1. Temizlik Politikası.....	55
3.4.4.2. Komünizmden Arındırma Politikası.....	59
4. POLONYA'NIN SİYASAL YAPISININ GELİŞİM SÜRECİ	64
4.1. 1945-1989 Dönemi.....	64
4.1.2. 1989 Yılından Günümüze Kadarki Dönem.....	68
1. Cumhurbaşkanı Jaruzelski Dönemi	68
2. Cumhurbaşkanı Walesa Dönemi	69
3. Cumhurbaşkanı Kwaśniewski Dönemi	70

4. Cumhurbaşkanı Kaczyński Dönemi	72
5. Cumhurbaşkanı Komorowski Dönemi	73
6. Cumhurbaşkanı Duda Dönemi	73
5. İÇ VE DIŞ DİNAMİKLERİN POLONYA'NIN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNE ETKİLERİ.....	75
5.1. İç Dinamiklerin Polonya'nın Demokratikleşme Sürecine Etkileri.....	75
5.1.2. Siyasi Partiler ve Faaliyetleri	75
5.1.2.1. PiS Öncesi Dönem.....	75
5.1.2.2. PiS'in Ortaya Çıkış Dönemi	77
5.1.2.3. PiS'in Tek Başına İktidar Dönemi	80
5.1.2.3.1. PiS'in Kutuplaştırıcı ve Düşmanlık Üzerine Kurulu Yaklaşımları	81
5.1.2.3.2. Yargı Bağımsızlığının Zayıflatılması	82
5.1.2.3.3. Kayırmacılığın Yaygınlaşması	84
5.1.2.3.4. Medyanın Kontrol Altına Alınması	84
5.1.2.3.5. Kürtajın Yasaklanması.....	85
5.1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.....	85
5.2. Dış Dinamiklerin Polonya'nın Demokratikleşme Sürecine Etkileri	87
6. SONUÇ	92
KAYNAKÇA	97

ÖNSÖZ

Ülkelerin tarihsel aynalarındaki derinliklere bakıldığında, o derinliklerde geleceğin izlerine rastlanması olağandır. Bu izler devletlerin ayakta kalmasını sağlayan kökleridir ve devletler bu kökler üzerinde olgunlaşıp yücelirler. İnişli çıkışlı tarihsel geçmişe sahip olan Polonya, mücadele ve özgürlük ruhu ile boyunduruklarından sıyrılarak günümüz devletler muvazenesinde demokrasiye sarılmış ve bu bütünleşmeyle ayakta kalıp büyümeye devam etmektedir. Komünizm'den kurtulup demokrasiye geçiş sürecinde bütünlüğünü koruyabilen Polonya'nın kısa bir sürede demokrasi adına yaptığı açılımlarla Avrupa Birliği'ne üyeliği kabul edilmiş, sosyal ve ekonomik alanlarda birliğe adapte olmaya çalışmaktadır.

Tez hazırlama aşamasında desteklerini eksik etmeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasibe Gül Sevinç'e, araştırma ve tez dizaynının da görüşlerine başvurduğum değerli abim Abdulvahap Asyalı'ya, tez hazırlama sürecinde her türlü sıkıntılara katlanan eşim Büşra Asyalı, kızım Seher Emsal ve oğlum Muhammed Esad'a, maddi ve manevi konuda desteğini eksik etmeyen Annem'e teşekkür ederim.

Abdulziz Asyalı

Mardin 2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Doğu Avrupa Ülkelerinin Sosyalizmden Kopuşu ve Demokratikleşme Süreci: Polonya Örneği

Abdulaziz Asyalı

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Ekim-2019:121

Polonya sosyalizmden kopup demokratikleşme sürecini farklı aşamalarıyla birlikte yaşamış önemli bir Doğu Avrupa ülkesidir. 1945-1989 yılları arasında sosyalist rejimin uygulandığı Polonya barışçıl bir şekilde bu rejimden koparak tekrar demokratik rejime dönmüştür. Polonya'nın demokratikleşme sürecinde siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri gibi iç dinamiklerin yanı sıra AB gibi dış dinamikler de etkili olmuştur. Bu araştırmanın konusu Polonya'nın demokratikleşme sürecinde etkili olan temel iç ve dış dinamiklerin incelenmesidir. Söz konusu dinamiklerin bir kısmı demokratikleşme sürecine olumlu katkılar sağlarken başka bir kısmı ise sürece zarar vermiştir. Bu çalışmada, 2015 yılı itibariyle tek başına iktidara gelen popülist bir iktidarın 26 yıl boyunca adım adım inşa edilen demokratikleşme sürecine kısa bir süre içerisinde nasıl zarar verebildiğini, dolayısıyla demokrasinin aslında ne kadar kırılabilir olduğunu göstermesi bakımından önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Polonya, Demokratikleşme, Rejim, Popülist, Süreç.

ABSTRACT

Master Thesis

The Disengagement of Eastern Europe Countries From Socialism and Democratization Process: Poland Case

Abdulaziz Asyali

Mardin Artuklu University
Institute of Social Sciences

Department of Political Science and Relationship

October-2019:121

Poland is an Eastern Europe country where disengaged from socialism and lived the process of democratization with its different aspects. The socialist regime was adopted in Poland between 1945 and 1989. However Poland disengaged from socialism and returned to democratic regime with a peaceable manner. Besides the internal dynamics including political parties and NGO's activities, external dynamics such as European Union have effected Poland's process of democratization. The main topic of this work is to examine the internal and external dynamics effective on Poland's. While some of these dynamics have positive contributions on process of democratization, the others have damaged the related process. It is evaluated that this work is important. Because this work shows that how a populist party can damage a process of democratization built in 26 years step by step, and how a fragile regime democracy is.

Keywords: Poland, Democratization, Regime, Populist, Process.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AD	: Aksiyon Demokrasi
AWS	: Dayanışma Seçmen Aksiyonu Partisi
a.e.	: Aynı Eserde
a.g.e.	: Adı Geçen Eserde
BABA	: Kadın Haklarını Koruma Birliği
CPK	: Kadın Hakları Merkezi
Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
et. al.	: Ve diğerleri
FOD	: Açık Diyalog Vakfı
KOD	: Demokrasiyi Savunma Komitesi
KRRiT	: Ulusal Yayın Kurulu
LPR	: Polonyalı Aileler Birliği Partisi
M.Ö.	: Milattan Önce
ORP	: Polonya Cumhuriyeti Vatandaşları
OSA	: Dayanışan Vatandaşlar Eylemi
p.	: Page (Sayfa)
PC	: PorozumienieCentrum
PiS	: Hukuk ve Adalet Partisi
PO	: Yurttaş Platformu Partisi
Prof.	: Profesör
PSL	: Polonyalı İnsanların Partisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

SLD	: Demokratik Sol Birliği Partisi
SPR	: Polonya Cumhuriyeti Meşru Müdafaa Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UP	: İşçi Birliği Partisi
UW	: Özgürlük Birliği Partisi
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın konusu, önemi ve yöntemi, amacı, problemleri, sınırlılıkları, bilgi toplama ve işleme yöntemi, sunuş sırası alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Yöntemi

Polonya sosyalizmden kopup demokratikleşme sürecini farklı aşamalarıyla birlikte yaşamış önemli bir Doğu Avrupa ülkesidir. 1945-1989 yılları arasında komünist rejimin uygulandığı Polonya kansız ve barışçıl bir şekilde bu rejimden koparak tekrar demokratik rejime dönmüştür. Polonya'nın demokratikleşme sürecinde siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri gibi iç dinamiklerin yanı sıra Avrupa Birliği (AB) gibi dış dinamikler de etkili olmuştur. Bu araştırmanın konusu Polonya'nın demokratikleşme sürecinde etkili olan temel iç ve dış dinamiklerin temel çerçevesini oluşturmaktır.

Söz konusu olan etkenlerin bir kısmı demokratikleşme sürecine olumlu katkılar sağlarken diğer bir kısmı ise sürece zarar vermiştir. Bu çalışmada iç dinamiklerden olan siyasi partilerin komünist rejimden koptuktan sonra demokratikleşme adına yapılan faaliyetleri ve bu etkin dinamik görevini sürdüren partilerin veya partinin 2015 yılı itibariyle tek başına iktidara gelen popülist bir yönetimin, 26 yıl boyunca adım adım inşa edilen demokratikleşme sürecine kısa bir süre içerisinde nasıl zarar verebildiğini, dolayısıyla demokrasinin aslında ne kadar kırılğan bir rejim olduğunu göstermesi bakımından önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Bu incelemenin sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için mümkün olduğunca farklı kaynaklar taranmış, araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Yüksek lisans tez konusu olarak "Doğu Avrupa Ülkelerinin Sosyalizmden Kopuşu ve Demokratikleşme Süreci: Polonya Örneği" konusunun seçilmiş olmasının temel amacı, Polonya'nın demokratikleşme sürecinde etkili olan temel iç ve dış dinamiklerin incelenmesi ve bu bağlamda diğer Doğu Avrupa ülkelerinin rejim

değişiklikleri ele alınarak Polonyanın demokratikleşmesinde etkili olan faktörleri değerlendirmektedir.

1.3. Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın temel problemleri:

- Polonya'nın sosyalizm'den kopma mücadelesinde kullandığı argümanlar nelerdir?
- Sosyalizmden kopma evresi ve demokratikleşme sürecini etkileyen iç ve dış dinamikler nelerdir?
- 2015 yılına kadar demokratikleşme sürecinde önemli mesafeler katetmiş bir ülke günümüzde demokratik rejiminin neden tehdidi altındadır? Sorularına cevap bulmaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Polonya'nın demokratikleşme sürecini etkileyen birçok iç ve dış dinamik bulunmaktadır. Bu araştırma iç dinamikler kapsamında siyasi partiler ve faaliyetlerini, dış dinamikler kapsamında ise ağırlıklı olarak AB'yi esas almıştır. Bununla birlikte doğu Avrupa ülkelerinde baskı rejiminde mücadele örnekleri ve demokratikleşme süreçleri ele alınmıştır.

1.5. Araştırmanın Bilgi Toplama Yöntemi

Araştırma, konu başlığının müzakere edilerek belirlenmesinden sonra konu sorunsalları belirlenip bu çerçevede literatür araştırması yapılmıştır. Ülkemizde ve uluslararası ilişkilere bağlamında Polonya'nın demokratikleşme süreci üzerine yapılan çalışmalar ve uluslararası erişime açık olan yabancı kaynaklar (kitap, dergi, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri) taranıp analiz edilerek yazıya dökülmüş 3 Ekim 2019 tarihinde sonuçlandırılmıştır.

1.6. Anahtar Kavramlar ve Tanımlar

Demokrasi: Demokrasi kavramının tanımı oldukça eski bir tanım olup, anlamı, içeriği ve uygulanma biçimleri üzerinde uzun yıllar tartışmalar olmuştur. (Williams, 2005: 112) ele aldığı şekle göre; "İngilizce'ye 16.Yüzyıl'da giren

demokrasi kavramı, Fransızca yakın kök *democratie*'den geldiğini, o da Latince'den alıntılandığı 'democratia' kelimesinin asıl kökeni Yunanca *demokratia*'nın bir çevirisidir. Kök sözcük *demos* halk ve *kratos* yönetimi ifade etmektedir. Bir diyalog rejimi olan demokrasi kısaca tanımlanacak ise; halkın, halk tarafından yönetimi olarak özetlenmektedir.

Komünizm: Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından savunulan Komünizm, ideolojik alanda esas olarak sınıflar savaşımı teorisini ortaya atan ve bu savaşımın zorunlu sonucu olarak proletarya diktatörlüğüne ve oradan da toplumsal eşitlik ve özgürlük dünyası olan komünizme varılacağını öngören bir öğretiyi olarak tanımlanmaktadır. Marks göre toplumsal ve tarihsel süreçteki değişimlerin temel nedeni ekonomidir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik koşullar tarihi belirleyen temel faktörlerdir. Bu koşullar altında son kertede tarih kaçınılmaz olarak işçi sınıfının burjuvaya karşı devrimine şahit olacak ve toplumlar özel mülkiyetin olmadığı sınıfsız, savaşımsız bir toplum olan komünizme geçecektir. Sosyo-ekonomik koşulların eşitlenmesiyle sınıf bilinci kazanan işçiler devrimle iktidarı ele alır ve üretim araçlarını kamulaştırarak eşitlik ortamı olan sosyalizm olgusu gerçekleşir (Engels, 1976: 22). Bu sayede tüm dünyada sosyalist iktidarların başa gelmesi sonucu sınıfsız ve devletsiz toplum olması amaçlanan "Komünizm" oluşur.

Cumhuriyet: Cumhuriyet kavramının kökeni Arapçadır. Arapça da "cumhur" sözcüğü "halk, çoğunluk" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda cumhuriyet, cumhurun eş anlamlısı olan "çoğunluk" tarafından belirlenen yönetimin tanımı olmaktadır. Dar çerçevede cumhuriyet, "Siyasi iktidarı kim veya kimler tarafından kullanılacak?" sorusunu; "Yönetim; belirli bir kişi, hanedan, sınıf tarafından değil, toplumun kendi içinde çıkardığı temsilci veya temsilciler tarafından gerçekleştirilmelidir ve kullanılmalıdır." şeklinde ifade edilir.

Geniş kapsamda cumhuriyet ise, halkın seçtiği yöneticilerin yönetim biçimini, diğer bir ifade ile nasıl yöneteceğine dair sorunun cevabını içermektedir. Buna göre; yöneticilerin (siyasi iktidar kullanıcılarının), kendilerini seçen bireylerin ortak değerlerine, istemlerine, dileklerine, özelliklerine uygun yönetmesi gerek ve

zorunluluğunu ifade eden geniş çerçeveyi kapsayan cumhuriyet, aynı anlam ve kapsamdaki demokrasiyi de içermektedir. Cumhuriyet yönetiminde birey, devletin köleleri değil, bizzat malikleridir. Devletin, bireyi ve birey topluluğunu değil, bireylerin devleti biçimlendirmesi cumhuriyetin önemli diğer özelliğidir¹.

Geçiş: Radikal bir yönetim biçiminden, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve halkın seçme ve seçilme, sesini özgürce duyurabilme ve iradesini sağlama konusunda halkın güçlendirilmesine odaklanan bir hükümet biçimine dönüşme ve gelişme sürecidir (Balaram, 2002:112-114)

Polonya: M.Ö. 2000 yıllarında Slav kabilelerin Vistül havzasına yerleştikleri tahmin edilmektedir. M.S. 9. ve 10. yüzyıllarda bu coğrafyada Piast hanedanı egemenliğinde, 966'da Piast Hükümdarı I. Mieszko'nun Hristiyanlığı kabul etmesiyle Polonya devletinin kuruluşu olarak kabul edilmektedir. 241'de başlayan Moğol akınları bu alanda da büyük yıkımlara sebep olmuştur. Öte yandan ülkenin kuzeyi, Vistül'ün doğusunda güç kazanmış olan Töton Şövalyeleri'nin tehdidi altına kalmış, Töton Şövalyeleri 1308'de Gdansk ve Pomeranya'nın kıyı bölümünü ele geçirmesiyle Polonya'nın denizle ilişkisi kesilmiştir.

Son Piast Kralı III. Kazimierz, Tötonların tehdidi altındaki komşuları Litvanyalılar ile Polonyalılar arasında bir birlik oluşturmaya çalışmış, 1386'da Litvanya Grandükü II. Wladyslav Jagiello ve Polonya Kraliçesi Jadwiga ile evlenmesiyle istenen güç birliği gerçekleşmiştir. Bu evliliğin ardından Polonya toprakları dört kat büyüdü ve doğu ticaret yolu açılmıştır. I. Zygmunt (1506-1548) Rus saldırılarının çoğunu püskürtmüş, Osmanlıların sürekli akınlarını durdurmak için ise 1533'te bir barış antlaşması imzalayarak Osmanlıya karşı bir tedbir alınmıştır. 1569'da birleşik ve bağımsız bir krallık yönetimini öngören bir anayasa hazırlanmış, tüm soyluların kral seçimine doğrudan katılması sağlanmıştır. Litvanya Grandüklüğü

---

¹ Cumhuriyet'in genel tanımı için "Encyclopedia Britannica" online erişim, <https://www.britannica.com/topic/republic>.

ve Polonya Krallığı, tek bir hükümdarca yönetilen bir devlet haline geçmiştir.² Hazırlanan bu anayasa ile “Birinci Cumhuriyet” dönemi başlamış oldu.

Avusturya ve Rusya 17. yüzyılın sonunda Avrupa'nın iki büyük gücü haline geçişlerdir.. 18. yüzyılın başında Polonya İsveç'in işgaline uğraması, kentleri talan edilmesiyle Polonya nüfusunun dörtte birini yitirmiştir. Bu durumdan faydalanmak isteyen I. Petro, Polonya topraklarının bir bölümünü ele geçirerek, Polonya'nın Rusya'nın koruması altına girdiğini ilan etti. 1772'deki bir anlaşmayla Polonya topraklarının yaklaşık üçte biri Rusya, Avusturya ve Prusya arasında bölüştürülmüştür. Bu olay Polonya soylularının yurtseverlik duygularını kamçılımış, bu vesileyle düzenli bir ordu kurulmasına ve yönetimi tekrar ele alması sağlanılarak Polonya'nın küllerinden doğmasına vesile olmuş, akabinde 1791'de yeni bir anayasa ile halk egemenliğini öngören bir yönetim planı geliştirmişlerdir. Polonya'nın Fransız Devrimi'ne benzer bir girişimde bulunmasından kaygılanan Rusya ülkeyi tekrar işgal etmiştir. Bu işgalin sonucunda 1793'te ikinci bir paylaşım ile Polonya daha da küçülmüştür. Sonraki yıl General Tadeusz Kosciuszko önderliğindeki ayaklanma yenilgiyle sonuçlanınca, 1795'te Rusya, Avusturya ve Prusya'nın katıldığı son bölüştürmenin akabinde Polonya 100 yılı aşacak bir süre boyunca Avrupa siyasi haritasından yerini alamamıştır (Armağanoğlu, 1993:287-288).

Rusya'da gerçekleşen 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'yle iktidara gelen Bolşevikler Polonya'nın 11 Kasım 1918'de bağımsızlığını ilan ettiğini kabul etti (Kılıç, 1998:391). İkinci Dünya savaşı kadar senato ve parlamentodan teşekkül demokratik bir yönetime sahip olan Polonya, Almanya ve Rusya'nın kendi aralarında imzaladıkları bir pakt ile Polonya'nın işgaline başlandı. İkinci Dünya savaşının bitimiyle ülke komünist rejim baskısıyla “Polonya Halk Cumhuriyeti” ismini alarak yaklaşık 45 yıl sürecek olan komünist rejimin bir parçası oldu. Bu süreçte işçi eylemleri, öğrenci eylemleri, çeşitli direnişler ve oluşumlarla 1989 da gerçekleşen demokratik rejimin hazırlayıcısı oldu. 4 Haziran 1989 tarihinde yapılan yarı serbest

---

² Polonya Tarihçesi Wikipedia Sanal Ansiklopedi on line erişiminden faydalanılmıştır. <http://www.wikizero.biz/>.

seçimler muhalefet komünist partiye karşı üstünlük sağlayarak 30 Ocak 1990 Üçüncü Polonya Cumhuriyeti resmen kurulmuş oldu (PAB, 2003).

Geçiş: Radikal bir yönetim biçiminden, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve halkın seçme ve seçilme, sesini özgürce duyurabilme ve iradesini sağlama konusunda halkın güçlendirilmesine odaklanan bir hükümet biçimine dönüşme ve gelişme sürecidir (Balaram, 2002:112-114)

AB Şartlılığı: AB şartlılığı kavramı, üyelik için AB'ye başvuruda bulunan bir devletin Avrupalı olmasının yanında siyasi rejiminin de demokrasiye dayanmasıdır (Uşul, 2008: 107).

1.7. Araştırmanın Sunuş Sırası

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, önemi, yöntemi, amacı, problemleri, sınırlılıkları, bilgi toplama yöntemi, anahtar kavram ve tanımları, sunuş sırası alt başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

İkinci bölümde “Kuramsal Demokratik Çerçeve” başlığı altında önce demokrasinin tarihsel gelişimi, daha sonra demokrasiye geçiş ve demokrasinin yerleşmesi bağlamında demokratikleşme kavramı ile AB şartlılığı kavramı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde “Polonya'nın Siyasal Yapısı” başlığı altında Polonya'nın kısa tarihçesi hakkında kısaca bilgi verilmesini müteakip Polonya'nın siyasal yapısının gelişim süreci üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde Polonya'nın rejim değiştirme ve geçiş süreci ele alınmıştır.

Beşinci bölümde iç ve dış dinamiklerin Polonya'nın demokratikleşme sürecine etkileri incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise tez çalışmasından elde edilmiş olan verilerin analizi sonuç ve değerlendirmelere yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

2. KURAMSAL DEMOKRATİK ÇERÇEVE

“Kuramsal Demokraik Çevre” başlığı altında demokrasinin tarihsel gelişimi, Atina demokrasisi, demokrasiye Cumhuriyetçi yaklaşımın eklenmesi, 17. ve 18. Yüzyıl demokrasi yaklaşımları, klasik demokrasi yaklaşımları, modern demokrasi yaklaşımları ve temel kavramlar, demokratikleşme kavramı, demokrasiye geçiş, demokrasinin yerleşmesi, Avrupa Birliği Şartlılığı (Conditionality) kavramı alt başlıklar halinde irdelenmiştir.

2.1. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Latinkökenli bir kelime olan demokrasi kavramı“demos” halk ve “kratos” otorite anlamındaki iki kelimenin birleşiminden oluşmaktadır (Akkoç, 2014: 32). Özetle demokrasikavramıhalkın idaresi anlamına gelmektedir. Aristoteles (2010: 93-94)demokrasi kavramını“birikmiş bir zenginliğe sahip olmayan varlıksızların yönetime sahip olması” şeklinde açıklamıştır. Abraham Lincoln demokrasiyi “halk için halk tarafından, halkın yönetimi” şeklinde tanımlamaktadır. İktidarı halka dayandıran bir teori olarak görülen demokrasinin uygulanabilmesi için halkın aynı zamanda yönetilen ve yöneten olması veya en azından yönetilenlerin büyük bölümünün iktidarın kullanılmasına iştirak etmesi gerekmektedir (Er,2014: 2).

Demokrasi genel olarak tarih boyunca birçok değişim geçirmiştir. Bulunduğu ülkelerde herkesi etkileyebilen bu sistem, eşitlik ve özgürlük bağlamında denge kurabilmesiyle bilinmektedir. Günümüzde birçok ülkede görülen demokratik sistemler işleyiş uygulamaları bakımından birbirinden farklı olabilmektedir (Kaypakve Akın, 2017: 321-322). Demokrasinin gelişim süreci; Atina Ecclesia'dan Roma'ya, Abraham Lincoln'un tanımından, Locke ve Montesquieu'nunaydınlanma çağındaki tanımlamalarına kadar devam eder ve sonunda modern çağın demokrasianlayışları ile şekillenmektedir(Er, 2014: 2).

2.1.1 Atina Demokrasisi

Atina sitesinde demokratik sistemin Kleisthenes reformlarının gerçekleştirildiği M.Ö. 508 yılında kurulduğu kabul edilmektedir. Atina demokrasisi yaklaşık iki yüz yıl devam ettikten sonra M.Ö. 322 yılında yıkılmıştır. Başka bir anlatımla,

Atinalı'ların Lamia Savaşı'nda Makedonlara yenilmeleri ve bağımsızlıklarını kaybetmeleri üzerine Atina demokrasisi sona ermiştir. İki yüzyıla yaklaşan bu süreçte Atina Anayasası gerek Atinalılar gerekse de diğer site halkları tarafından "demokrasi" kavramıyla nitelendirilmiştir (Uygun, 2003:90-96). Atina'da demokrasi, vatandaşların Agora'da toplanması ve bütün önemli kararların tartışılıp doğrudan oylanması suretiyle uygulanmıştır. Vatandaşların teşkil ettiği topluluk egemen olmuş ve bu topluluğa karşı herhangi bir kurumsal veya ilkesel sınırlama getirilmemiştir. Kamu görevini ifa eden vatandaşlar seçim yerine, kura veyarotasyon yöntemlerine göre belirlenmiştir.

Doğrudan demokrasi uygulamasına oldukça yakın olan bu düzen Atina demokrasisi olarak isimlendirilmiştir. Kâğıt üstünde bütün vatandaşlar mecliste oy verme ve fikrini belirtme hakkına sahip olmasına rağmen uygulama zamanla farklılaşmıştır. Zira kadınlar, köleler ve o şehir devletinde doğmamış olan kişiler bu haklardan yoksun bırakılmıştır. Atina devlet sitesinde M.Ö. 4. yüzyılda nüfusun 250 bin ile 300 bin arasında olduğu dikkate alındığında, 100 bin Atina vatandaşı arasında sadece 30 bin yetişkin erkeğin oy hakkına sahip olduğu görülmektedir(Er, 2014: 4). Atina demokrasisindeki temel unsurlar; yasamayı temsil eden Halk Meclisi (Eklessia), yürütmeyi temsil eden Beşyüzler Konseyi, yargıyı temsil eden Halk Mahkemesi ve Anayasaya Uygunluk Denetimi kurumlarıdır (Sina, 2016: 427).

Halk Meclisi, yetişkin her vatandaşın üyesi olduğu bir kurumdur. Temsili bir organ olmayan Halk Meclisinde vatandaşların bizzat hazır bulunması gerekmiştir. Yılda kırk kere toplanmış olan meclis olağanüstü durumlarda da bir araya gelmiştir. Söz konusu toplantılara katılanlara yarım günlük yevmiye verilmiş ve bu toplantılar yaklaşık olarak bir gün sürmüştür. Meclisin bazı siyasal davalara bakma, dış politika veya kişisel durumlara ilişkin kararlar alma gibi yetkileri haiz olmuştur. Atinalıların özellikle başka devletlerle yaptıkları tüm anlaşmalar meclis onayı ile gerçekleştirilmiştir.

Beşyüzler Konseyi, yürütme yetkisini elinde tutan ve beş yüz kişiden müteşekkil bir konseydir. Konsey Atina'yı teşkil eden 10 kabile ve 139 yerel birimi temsil edecek şekilde yapılandırılmıştır. Her kabileden kura yöntemiyle seçilen 50

kişi bir yıl süreyle üye olarak görev yapmıştır (Güzel, 2018: 220-221). Halk Mahkemesi, yargı uzmanları yerine bizzat vatandaşların yargılama yaptığı bir kurumdur. Yüzlerce kişiden oluşan halk jürisi mahkeme üyelerini teşkil etmiştir. Jüriler, her yılın başında kurayla belirlenen altı bin kişilik vatandaş havuzu arasından, belirli bir günde görülecek davalar için yine kurayla belirlenmiştir. Mahkemede Jüri üyesi olmak için otuz yaşını tamamlamış olmak, siteye karşı mali yükümlülüklerini yerine getirmiş olmak ve vatandaşlık hakları bakımından kısıtlı olmamak şartları aranmıştır. Ayrıca Atina demokrasisinde meclis kararlarının ve kanunların Atina Anayasasına uygunluğunu denetleyecek bir sistem kurulmuştur (Uygun, 2003:94).

2.1.2 Demokrasiye Cumhuriyetçi Yaklaşımın Eklemlenmesi

Roma İmparatorluğu döneminde temsili demokrasiye yakın bir devlet sistemi uygulanmıştır. Bu dönemde demokratik haklar genel itibariyle sosyal sınıf ayrımına göre şekillenmiş ve güç elitlerin eline verilmiştir. Çoğunluğun iradesine üstünlük tanıyan bir rejim olan Atina demokrasisinde yoksul çoğunluğun çıkarları ile zengin azınlığın çıkarları arasında fark oluşmuş, bu durum toplumda gerilim sebebi haline gelmiştir. Bu sorunu tespit eden Eski Roma döneminde Atina'dan farklı bir yol izlenmiş, istikrarlı bir rejim kurabilmek için, toplumda farklı çıkarları olan kesimlerin idarede söz sahibi olacağı karma bir yönetim kurulmuştur. Çıkarları birbirine genelde örtüşmeyen soylular ile soylu olmayanlar arasındaki bu farklılaşmayı uzlaştırmak adına Senato ve Halk Meclisi gibi kurumsal yapılar ihdas edilmiştir (Dinçkol, 2017: 758-760).

Bu yapıların yanına ayrıca kendi kişisel statüsünü ve iktidarını sürdürmeyi amaçlayan tek kişinin çıkarı da eklenince, “tekin”, “azınlığın” ve “çoğunluğun” menfaatlerini dengelemek amacıyla krallığın temsil ettiği monarşik, senatonun temsil ettiği aristokratik ve halk meclisinin temsil ettiği demokratik unsurlardan müteşekkil bir anayasal yapı “cumhuriyet”³ başlığı altında kabul edilmiştir (Uygun, 2003:119).

---

³ Cumhuriyet kavramı, iktidarın toplumdaki tek bir unsurun elinde temerküz etmesini engellemek ve farklı menfaatler arasında denge kurmak amacını taşımaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için, demokratik yöntem ve kurumlar önemli olsa da, günümüzde birçok ülkede

Görüldüğü üzere Atina ve Roma dönemleri demokrasi uygulamasında seçim kavramı önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte söz konusu dönemlerde sadece seçim yapılmamış, alınan kararların Anayasaya uygunluğunu denetleyen bir sistemin kurulması, yargı mekanizmasının diğer erklerden ayrıştırılmaya çalışılması, siyasi katılımın sağlanması ve demokratik uygulamalarda kurumsallaşmaya gidilmesi gibi uygulamalarla demokrasinin yerleşmesi için çaba sarf edilmiştir.

2.1.3 17. ve 18. Yüzyıl Demokrasi Yaklaşımları

17. ve 18. yüzyıllara gelindiğinde monarşik, aristokratik ve oligarşik rejimler eleştirilmeye başlanmış, soyluluğun, zenginliğin, gücün tek başına yönetme hakkı vermediği görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İdare yetkisinin kaynağını Tanrıya, soya veya güce dayandıran yaklaşımların bir kenara atılmasıyla, demokrasi düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu itibarla, hiç kimsenin kendini egemen olarak göremeyeceği, mutlak bir iktidar iddiasında bulunamayacağı, idare yetkisinin kaynağının sadece halka isnat edilerek meşrulaştırılabileceği anlayışın hâkim olmaya başlamıştır.

Bu yaklaşıma önemli katkılar sağlayan düşünürlerden biri olan Montesquieu, özgürlükçü bir düzenin sadece iktidarın kötüye kullanılmadığı, sınımlı rejimlerde kurulabileceğini ifade etmiştir. Yazar bunun başarılabilmesi için siyasal sistem içinde sınırlar barındıran bir yapının elzem olduğunu, bu çerçevede her devlette var olan üç iktidar unsurunun yani yasama, yürütme ve yargı yetkisinin ayrı ayrı organlara verilmesi gerektiğini, bu şekilde yetkisini aşmak isteyen bir organın diğer organlar tarafından durdurulabileceğini savunmuştur (Büyük, 2010: 159-170). Kuvvetler ayrılığı yaklaşımını, John Locke'un eserinden yararlanarak geliştiren Montesquieu, iktidarın tek elde toplanmasının önlenmesini özgürlükçü bir düzen için hayati önemde görmüştür. Her ne kadar Montesquieu demokrasi yerine içinde demokratik öğeler barındıran anayasal monarşiyi savunmuş olsa da kuvvetler ayrılığı

---

görüldüğü gibi, demokratik olmayan yaklaşımlar dâcumhuriyet kavramının amaçladığı hususlara hizmet etmek üzere kullanılmaktadır.

yaklaşımımız günümüze kadar demokrasinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Er,2014: 8).

Jean Jacques Rousseau'nun insanların doğuştan itibaren özgür ve eşit oldukları yönündeki görüşleri demokratik düşünceye önemli katkılar sağlamıştır. Söz konusu yaklaşım, insanlar arasında gerek eşitlik anlayışının, gerekse de hak ve hürriyet bilincinin gelişmesinde önemli bir fikri aşama olarak kabul edilmiştir (Erdoğan, 1974: 307). Bu dönemde demokrasi konusunda görülen somut ilerlemelerden biri de Amerika'da İngiliz kolonilerinin haklarını temsil eden bir kurulun ülkeyi kendi iradesiyle yönetme arzusunu ortaya koyduğu 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'dir. Ayrıca daha sonraki yıllarda ortaya çıkan Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi demokrasi tarihinin önemli gelişmelerinden birini teşkil etmiştir (Er, 2014: 9-10).

Rousseau dışında, 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen sürede demokrasi teorisine katkı sağlayan düşünürlerin hemen hepsi çoğunluk yönetiminin risklerine işaret etmiş, söz konusu riskleri önlemek için çareler önermiştir. Bu yaklaşım antik demokrasi anlayışından ayrılmıştır. Zira eski Atina'da demokrasiye en büyük tehdit azınlığın zorbalığı olarak görülürken modern demokraside esas tehdidin çoğunluğun zorbalığı olduğu belirtilmiştir. Bu itibarla, modern demokrasi teorisinde, çoğunluk yönetiminin sınırlanması ve kişi özgürlüğünün korunmasına özel bir önem atfedilmiştir. Bu kapsamda çoğunluğun tahakkümünü önlemek için oyların yalnızca eğitilmiş ya da vergi ödeyen kişilere tahsis edilmesi, azınlığın temsil edileceği ikinci meclislerin kurulması, yasama faaliyetinin anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir yargı organının kurulması gibi çeşitli çözüm yolları önerilmiştir (Er, 2014: 11).

2.1.4 Klasik Demokrasi Anlayışı

Liberal nitelik taşıyan klasik demokrasinin temelinde özgürlük değeri bulunmaktadır. Bu demokrasi yaklaşımı halk için yönetim ifadesinden hareketle bireysel özgürlüğü önceleyen bir yönetim tasavvurunu haizdir. Bu kapsamda hedeflenen, refah devleti çerçevesinde özgürlüğün sağlanmasıdır

(Özbek,2018:12).Liberal demokrasibakımından özgürlük, kamu hizmetlerinin görülmesin de düşünce çeşitliliğini gerektirmektedir. Doğal olarak bu farklı görüşlerden biri çoğunluğu oluşturmakta, bu çoğunluğun temsilcileri toplumu idare ederken karşılarına azınlık çıkmaktadır. Çoğunluk kendinden farklı görüşte olan bu azınlığı da idare etmektedir. Öte yandan bu idare biçimi zamanla çoğunluğun azınlığa tahakkümüne dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Bu itibarla çoğunluk haklarının yanı sıra azınlık haklarının da korunması, kamu hizmetlerinin görülmesinde çoğunluktanfarklı düşünen azınlığın dasöz konusu araçları kullanmak suretiyle bir gün çoğunluk haline gelebilme hakkına sahip olması gerekmektedir (Güzel, 2018: 224).

1789 İnsan Hakları Bildirgesinde düzenlenen klasik kişi hak ve hürriyetleri bireyci nitelik taşımaktadır. Söz konusu haklar bireyin kendi imkânlarını seferber edebilmesi bakımından kendisine tanınmış haklardır. Bu hakların en temel özelliği, bireyin daha önceden bulunan imkân ve özgürlüklerini iktidara karşı koruyan önleyici araç olmalarıdır. Bu nedenledir ki bireysel haklar, haksız olarak etki alanını genişletmeyi isteyen bir iktidara karşı zayıf olan bireyleri korumayı amaçlamaktadır. Öte yandan demokratik teorinin kurucularından Rousseau'nun yaklaşımları da hak ve özgürlüklerin bireyci olmasına katkı sağlamıştır. Sosyal sözleşmeden evvel doğal ortamda yaşayan ve tamamen hür olan insanlar sonyasözleşme ile bir arada yaşamaya başlamakla beraber daha önceden sahip oldukları hak ve özgürlüklerden vazgeçmemiştir. Bu özelliğinden dolayı klasik demokrasi bireyci nitelik taşımaktadır (Er, 2014: 17).

Klasik demokrasi yaklaşımına göre, birey hak ve özgürlüklerinin korunabilmesi için devletin hareketsiz ve çekimser kalması istenmiştir. Bunun'la birlikte zaman içinde bu yaklaşımın hak ve özgürlükler üzerindeki hassasiyeti aşırı bulunmuştur. Ayrıca 19. yüzyıl ortalarında insanlar kâğıt üzerinde resmen özgürlüklere sahip olmakla birlikte maddi yaşam koşullarının kötüleşmesi nedeniyle bu haklardan fiilen yararlanamamaları, hukukun tanımış olduğu özgürlüklerin maddî kullanımı üzerinde yoğunlaşılmasına neden olmuştur (Kuzu, 1992: 336-366).

Bu kapsamda bireysel özgürlük hassasiyeti, ekonomik ve sosyal haklar bağlamında sözkonusu özgürlüklerin kullanımını sağlayacak maddî koşulların vatandaşlara sağlanması hedefine evrilmiştir. Başka bir anlatımla bireysel hak ve özgürlükler değil, sadece bunların içerik ve kapsamı değişikliğe uğramıştır. Bu itibarla kişileri sadece devlete karşı değil sanayi devrimi sonucunda ortaya çıkan büyük özel teşebbüslerin ekonomik güçlerini kullanarak devlete hâkim olmasına karşı da bireylerin korunması eğilimi baş göstermiştir. Bu durum aslında devletin müdahalesini gerektirdiğinden, pasif devleti işaret eden klasik demokrasi anlayışına tezat teşkil eden bir zemin ortaya çıkmıştır (Er,2014: 19-20).

Yeni anlayışa göre, bireysel hakların korunabilmesi, devletin pozitif ve aktif hareket etmesini gerektirmiştir. 18. ve 19. yüzyılın klasik liberal demokrasi anlayışına göre kişi yaşamını kendisi yaşayıp iktidardan asgari seviyede müdahale etmesini isterken, sosyal ve ekonomik kaygılar taşıyan yeni demokrasi anlayışı çerçevesinde olağanüstü teknolojik ilerleme ve aşırı bir iş bölümünün hâkim olduğu dünyada kişi tek başına ulaşamayacağı şeyleri artık devletten beklemiştir. Özellikle öğrenme ve eğitim hakkı, sağlığın korunması hakkı, sendika ya da grev hakkı gibi talepler bu yeni yaklaşımın odak noktasını oluşturmuştur (Özbek, 2018: 7).

2.1.5 Modern Demokrasi Yaklaşımları ve Temel Kavramları

Modern demokrasiler klasik demokrasilerden farklı olarak katılma yerine temsile dayanmaktadır. İktidar doğrudan doğruya değil temsilciler vasıtasıyla kullanılmaktadır. Bu itibarla, kendi kendine yönetim sistemi yerini, yönetimin kontrol edilip sınırlandığı bir sisteme bırakmıştır. Gelişmiş ülkelerin sistemlerinde demokrasi standartları oldukça yüksektir. Zira siyasal yapının demokratik kurallara uygun işleyişinin yanı sıra yaşayış biçimine dayanan “sosyal demokrasi” anlayışı da yapıya eklenmiş durumdadır. Demokrasi geleneğinin oldukça eski olduğu bu tür ülkelerin sistemleri statü ve fırsat maksimizasyonuna oldukça yaklaşmıştır.

Öte yandan demokrasinin istikrarlı ve etkin olmadığı ülkelerde sadece siyasal sürecin işleyişine bakılarak sistemin demokratik kural ve teamüllere ne kadar uygun

olduğu hakkında bir fikir sahibi olunabilmektedir. Bu kapsamda dikkate alınan kriterler arasında, serbest seçimlerin yapılması, çok partili sistemin bulunması ve kuvvetler ayrılığına dayanan temsili hükümet biçimi yer almaktadır. Söz konusu kriterler esas alınarak kişi hak ve özgürlükleri ve adaleti sağlayan bir anayasal yapının varlığı genel olarak bir ülkede demokrasinin var olduğuna karine teşkil etmektedir (Er, 2014: 25).

Robert Dahl'e göre; modern demokrasinin varlığı için asgari olarak yedi şart belirlemiştir. Bu şartlar aşağıdaki gibi:

“•Devlet politikası hakkındaki hükümet kararları üzerindeki kontrol yetkisi anayasal olarak seçilmiş organlarda toplanmalıdır.

•Seçilmiş organlar, baskının nispeten nadir olarak görüldüğü, sık sık yapılan ve dürüstçe idare edilen seçimlerle işbaşına gelmelidir.

•Pratik olarak bütün yetişkinler hükümetteki seçimle belirlenen organlara seçilebilme olanağına sahip olmalıdır.

•Vatandaşların geniş tanımlanmış siyasi meselelerle ilgili ciddi cezaların tehdidi olmaksızın kendilerini ifade edebilme olanakları olmalıdır.

•Vatandaşlar alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma imkânlarına sahip olmalıdırlar. Bundan da öte, alternatif haber kaynakları varolmalı ve bunlar kanunlar tarafından korunmalıdır.

•Pratik olarak bütün yetişkinler organların seçiminde oy hakkına sahip olmalıdırlar.

•Vatandaşlar aynı zamanda bağımsız siyasal partileri ve çıkar gruplarını içine alan nispeten bağımsız kuruluş ve organizasyonları şekillendirebilme hakkına sahip olmaları gerektiğini ifade edilmiştir (Diamond&Plattner, 1995: 72-73).”

Bu şartlardan hareketle modern demokrasinin temel kavramları özgürlük ve eşitlik, siyasal temsil vesiyasal katılımdır (Demir, 2010: 601). Demokrasinin en temel kavramı olan özgürlük bir ülkede demokrasinin esas göstergelerinden birisidir. Özgürlük herkesin dilediğini yapabilmesi anlamına gelmemektedir. Demokrasilerde

özgürlük ile herkesin hukuki sınırlar içinde kalmak şartıyla başkalarının özgürlüğüne zarar vermeden istediğini yapabilmesi amaçlanmaktadır. Bu durumda eğitim, çalışma, sağlığını koruma, yaşam, haberleşme, hak arama gibi özgürlüklerin yanında demokrasiler için en vazgeçilmez olanı düşünce özgürlüğüdür. Özgür düşünceye kısıtlama getirilen toplumlar bakımından demokrasiden söz edilmesi mümkün değildir. Başka bir anlatımla, demokratik toplumlar her türlü düşüncenin savunulabildiği ve herhangi bir düşüncüyü savunanların o düşünce etrafında örgütlenebildiği yapılardır (Selçuk,1999: 23).

Düşünce özgürlüğüne ve bu kapsamdaki örgütlenmelere sınırlamaların getirilmesi durumunda demokrasi ciddi olarak tahrip edilmiş olmaktadır. Zirademokrasi anlayışının merkezinde hak ve özgürlükleri güvence altına alınmış, tüm baskılardan arınmış özgür birey bulunmaktadır. Bütün yapı bireyi dikkate alarak kurgulandığı için kurumların, örgütlerin, usullerin ve tekniklerin bütünü olan demokrasi bakımından özgürlük kavramı hayati derecede önem taşımaktadır (Demir, 2010: 601). Demokrasinin temel kavramlarından bir diğeri de eşitliktir. Eşitlikle amaçlanan herkesin her yönden birbirine eşit olması değil devletin vatandaşlara götürdüğü kamu hizmetlerindeki kanunlar önünde vatandaşların eşit olmasıdır. Başka bir deyişle, devletin vatandaşlara hizmet götürürken veya hukuk kurallarını vatandaşlara uygularken dil, din, felsefi inanç, ırk, eğitim, yaş, cinsiyet, siyasi ve ideolojik görüş farkı gözetmeksizin herkese eşit olarak davranmasıdır (Baltacı, 1996: 208-209).

Sanayi devriminin kapitalist toplum yapısını etkilemesiyle birlikte özgürlük-eşitlik anlayışı köklü eleştirilerle maruz kalmıştır. Toplumda kaynak dağılımının toplumsal sınıflar arasında dengesiz bir biçimde dağılmasıyla birlikte toplumdaki eşitlik ve özgürlük yaklaşımları sarsılmaya başlamıştır. Bu durum sanayileşmiş kapitalist toplumlarda kitlesel gerilimlere ve çatışmalara neden olmuştur. Bu itibarla kapitalist toplumlarda özgürlük ve eşitlik kavramları yeniden yorumlanmış, söz konusu kavramlar soyut ve statik içerikli olmaktan çıkarılıp somut ve dinamik hale getirilmiştir. Bunun yansıması olarak, işsizlere iş bulma, eğitim, sağlık, kültürel olanak sağlama, toplumsal güvenceler oluşturma, çalışanlara grev hakkı, toplu

sözleşme gibi konular sadece bir kamu hizmeti konusu olmaktan çıkmış, temel hak ve özgürlüklerin kapsama alanına girmiştir (Şaylan,1981: 109-110).

Demokrasinin temel kavramlarından bir diğeri de siyasal temsildir. Temsil kavramının siyasal zemine oturtulması neticesinde halk “temsil olunan kişi”, halkın seçtiği kişiler de “temsilci” olarak nitelendirilmiştir. Demokraside siyasal temsil ile “ülkeyi yönetebilmek için siyasi iktidarı ele geçirilmesi yarışına her türlü düşünce ve ideolojinin kısıtlanmaksızın örgütlenerek katılabilmesi ve her türlü düşüncenin ve tüm toplumsal katmanların parlamentoda (meclislerde) ve demokratik platformlarda temsil edilebilmesi, seslerini duyurabilmesi, hak ve çıkarlarını savunabilmesi” amaçlanmaktadır. Siyasi temsil kavramı ise toplumda örgütlenme, düşünce, fikir özgürlüğü ve basın-yayın gibi temel özgürlüklerin bulunmasıyla söz konusu olabilmektedir. Aksi durumda siyasi iktidar yarışına sadece belli siyasi görüşlerin girdiği, belirli kesimlerin yönetimde seslerini duyurdukları ve temsil edildikleri yönetim şekillerinde demokrasinin bulunmadığı görülmektedir(Demir, 2010: 602). Siyasal katılım demokrasinin önemli kavramlarından bir başkasıdır. Siyasal katılım kavramı, halkın kendini yönetecek kişileri seçmesini müteakip siyasi iktidarların icrai kararlarına kendi yapıları aracılığıyla zaman zaman katılabilmesi, o kararları etkileyebilmesi, gerektiğinde de değiştirebilmesi anlamına gelmektedir.

Bilhassa Batı Avrupa ülkelerinde sıklıkla görülen katılımcılık uygulamaları, tüm toplum katmanlarının, değişik düzeylerde ve boyutlarda örgütlenme hakkına sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Örgütler, kendi aralarında bir araya gelip önce federasyon sonra konfederasyon oluşturmak suretiyle büyük ölçekli örgütlere dönüşebilmektedir. Yüzbinlerce hatta belki milyonlarca üyeye sahip olabileme kabiliyeti olan ve bu güce muktedir olan büyük ölçekli örgütler, toplumsal sorunlarda varlıklarını hissettirip siyasi iktidar üzerinde baskı oluşturabilmekte ve bu örgütlerin aldığı kararlara siyasi iktidarlar kolay kolay direnememektedir. Baskı grupları olarak da nitelendirilen böylesi yapılara mensup kişilerin aynı zamanda seçmen olduğu dikkate alındığında, bu kitlesel örgütlerin siyasal iktidarları bile değiştirebilecek güce sahip olabildiği görülmektedir (Tanilli,1990: 37-38).

2.2 Demokratikleşme Kavramı

Demokratikleşme kavramı, otoriter nitelik taşıyan siyasal bir sistemin demokratik bir sisteme geçişi ile başlayıp, sınırlı demokratik yapının gerçek demokrasi haline geldiği dönüşüm süreci olarak tarif edilmektedir (Shin ve Tusalem, 2007: 3). Diğer bir deyişle, siyasal yönlerinin yanında insan hakları ve hukuk devleti gibi olmazsa olmaz unsurları da içeren demokratikleşme, çok kapsamlı ve çoğunlukla siyasi sistemi etkisi altına alan ve devlet yönetimine halkın katılımını sağlayan bir süreçtir (Schmitz, 2004: 404; Tanör, 1997: 19).

O'Donnell(1986: 6)'e göre demokratikleşmenin büyük oranda iç siyasi dinamiklerle ilgili olduğunu belirterek uluslararası faktörlerin rollerinin ihmal edilebilir nitelik taşıdığını ifade etmektedir. Bununla birlikte bilhassa Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip liberal demokrasinin küresel bazda yükselişte olduğu süreçte, uluslararası faktörlerin demokratikleşmeye etkileri daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır(Schmitz, 2004: 419). Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu yapan devletlere yönelik, Kopenhag kriterleri çerçevesinde geliştirilen demokratik koşullar uluslararası faktörlerin demokratikleşmeye etkisine örnek teşkil etmekte (Pridham, 2006: 373-400) ve demokratikleşmenin dış dinamiklerini oluşturan etkenlerden bazılarıdır.

Uluslararası faktörlerin demokratikleşmeye etkisi “küresel etkenler”, “bulaşma”, “gösteri etkisi” ve “şartlılık” gibi kavramlar kullanılarak izah edilmektedir. Soğuk Savaş döneminden sonra liberal demokrasinin hâkimiyetiyle birlikte Avrupa, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da birçok ülke demokrasiye geçiş yapmıştır. Örneğin Latin Amerika'da Peru, Ekvador, Arjantin, Bolivya, Uruguay, Brezilya; ve çalışmamızda ele aldığımız bölge olan Doğu Avrupa'da ise Polonya, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan örnekleri komşu ülkelerdeki demokratik rejimin bulaşma etkisi oluşturduğunu ortaya koymaktadır(Whitehead, 2001: 3-25). Ayrıca son yıllarda gerçekleşen Arap Baharı veya Ukrayna, Kırgızistan renkli devrimleri de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Usul, 2014: 8).

Huntington (1991: 12-14), ülkelerdeki demokratikleşme dalgasının nasıl gösteri etkisi yaptığını açıklamakta, bu kapsamda modern dünyada üç demokratikleşme dalgasının meydana geldiğini, söz konusu dalgaları müteakip ayrıca otoriterleşme gibi ters dalgalanmaların da yaşandığını belirtmektedir. Bu kapsamda yazar 1828-1926 yılları arasında birinci dalganın, 1922-1942 yılları arasında ise birinci ters dalganın söz konusu olduğunu; 1943-1962 yılları arasında ikinci dalganın, 1958-1975 yılları arasında ise ikinci ters dalganın meydana geldiğini ve 1974 yılında üçüncü demokratikleşme dalgasının gerçekleştiğini ifade etmektedir. Her ne kadar Soğuk Savaş sonrasında liberal demokrasinin tartışılmaz ağırlığı olmuş olsa da, demokratik rejimlerin yaşadığı sıkıntılar ve özellikle demokrasiye geçtiği halde demokrasinin yerleşmediği ülkelerde demokrasi kalitesinin düşük olması üçüncü dalganın sonuna gelinip gelinmediğini tartışmaya açmıştır (Diamond, 1996: 20-37). Söz konusu demokratikleşme dalgaları da dikkate alındığında, demokratikleşme sürecinin demokrasiye geçiş ve demokrasinin yerleşmesi⁴ olmak üzere iki safhadan oluştuğunu göstermektedir (Karadağ ve Usta, 2011: 30).

2.2.1 Demokrasiye Geçiş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) ortadan kalkması ve özellikle eski Doğu Bloku ülkelerinin hızla rejim değiştirmesi üzerine demokratikleşme tartışmaları yoğunluk kazanmıştır. Demokratik rejimin tesisi bakımından demokrasiye geçiş süreci önemli bir safhayı teşkil etmiştir. Bu kapsamda gerek geçiş sürecine sevk eden unsurlar gerekse de geçiş sürecinin gerçekleşebilmesi bakımından kullanılan yöntemler söz konusu süreçte önemli rol oynamıştır (Aksu, 2018: 5952).

Rustow (1970: 346-363), demokrasiye geçişi üç safhada incelemiştir. Hazırlık safhasında farklı sosyal güçler arasında güç mücadelesi ve çatışma yaşanmaktadır ki bu safhada tarafların demokrasiyi kurmak gibi bir önceliği bulunmamaktadır. Karar alma safhasında siyasi liderler toplum içindeki farklılıkları kabul etmekte ve

---

⁴Demokrasinin yerleşmesi ibaresi yerine doktrinde demokrasinin konsolidasyonu, pekişmesi ve kurumsallaşması gibi ibareler de kullanılmaktadır.

demokratik prosedürlerin bazı önemli taraflarını kurumsallaştırmaya eğilim göstermektedir. Sonuncu safhada ise siyasetçiler ve vatandaşlar yeni getirdikleri kuralları başka konulara da temsil etmekte ve bu şekilde yeni demokratik yapıya uyum sağlamış olmaktadır.

O'Donnell et al. (1986: 6) ise geçiş sürecini iki farklı siyasi rejim arasında geçen süre şeklinde yorumlamış, bu süreci otoriter bir rejimin tasfiyesinin başlangıcı ve demokrasinin herhangi bir versiyonu'nun tesisi, otoriter rejimin başka bir versiyona dönüşümü veya devrimci bir seçeneğin ortaya çıkışı ile sınırlandırmıştır. Rustow ayrıca demokrasiye geçişi yapısal özelliklerden çok ülke içinde seçkinlerin mantıklı tercihleri sonucunda ortaya çıkmaya başlayan bir süreç olarak tanımlamıştır. Söz konusu yaklaşım, demokratikleşmek için sosyal veya ekonomik yapısal dönüşümlere çok fazla gerek olmadığını, seçkinlerin karar vermeleri durumunda herhangi bir ülkenin demokrasiye geçiş yapabileceğini ve bu konudaki tek ön şartın o ülkede sınırları belli bir devletin ve milli bütünlüğün sağlanması olduğunu öne sürmüştür. Başka bir anlatımla, istenilmesi halinde demokrasiye geçilebileceği ve herhangi bir ülkenin her zaman demokratik bir rejime sahip olabileceği iddia edilmiştir (DiPalma, 1990). 1990'lı yıllarda demokrasinin küresel yükselişi bu anlayışın benimsenmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Demokrasiye geçiş yaklaşımının başka bir sonucu demokrasinin her yerde yaşayabilecek bir rejim olduğu düşüncesinin gelişmesi olmuştur. Bu itibarla, bir ülkede siyasi seçkinlerin kendi arasında anlaşması halinde o ülkede demokrasinin yaşayabileceğine inanılmıştır. Bu yaklaşım demokrasiyi prosedürel ve seçkinler arasında gerçekleştirilen seçim oyunu şeklinde görmektedir. Bu nitelikleri taşıyan bir demokrasinin, yapısal, kültürel veya kurumsal koşullar olmaksızın herhangi bir ülkeye taşınmasında zorluk bulunmadığı değerlendirilmiştir (Usul, 2014: 14).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı George W. Bush döneminde "neo-con" olarak adlandırılan çevrelerin özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Orta Doğu sorununun ilgili devletlerde gerçekleştirilecek rejim değişiklikleri ile bertaraf edileceği fikrinin güçlenmesiyle birlikte demokrasi normatif bir değer olmasının ötesinde stratejik bir siyaset aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Krauthammer

(2004: 15-25), demokrasi ile stratejinin birleştiği alanı “demokratik gerçeklik” olarak nitelendirmiş, herhangi bir kültürel, kurumsal veya yapısal bir koşul olmaksızın demokrasinin dünyadaki herhangi bir ülkeye inşa edilebileceğini öne sürmüştür.

Öte yandan demokrasiye geçiş sürecini etkileyen unsurlarfarklılık arz etmiştir. Bu çerçevede Schmidt (2002: 307-308) otoriter nitelikteki bir devletten demokratik rejime geçişte altı farklı yöntemin söz konusu olabileceğini öne sürmektedir. Yazar; demokrasinin bir işgal gücü tarafından bertaraf edildiği ülkelerde dışarıdan itme ile, bir işgal gücünün otoriter veya totaliter rejime karşı kazandığı askeri zaferi müteakip demokratik kuralları yeniden uygulamaya başlamasıyla, eski rejimin ilgili unsurları ile muhalif gruplar arasında demokratik bir rejim için esas teşkil edecek bir koalisyonun kurulmasıyla, muhalefetin katkılarıyla eski rejimin reformcularının eski rejimi geniş ölçüde değiştirmesiyle, muhalefet gruplarının yıkma, çökme, değiştirme anlamında kullanılan “ruptura” yöntemiyle veya geniş ölçüde devrimci değişme yoluyla geçişin sağlanabileceğini belirtmektedir.

Carothers (2002: 5-21), geçiş süreci anlayışını benimseyen görüşlerin beş ana varsayıma dayandıklarını öne sürmektedir. Bu varsayımlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Herhangi bir toplum için otoriter rejimden demokratik bir rejime geçiş mümkün kabul edilmekte,
- Söz konusu geçiş sıralı ve önceden tahmin edilebilir aşamalardan oluşmakta,
- Siyasal seçimlerin geçiş sürecinde dönüştürücü bir rolü bulunmakta,
- Geçiş sürecinde ülkenin sahip olduğu kültürel, sosyal ve ekonomik yapı unsurlarından daha ziyade yönetici elitlerin kararlılıkları önem kazanmakta ve geçiş sürecinin aşamalarının tespitinde yeni kurumsal düzenlemeler ve eski kurumlarının yeniden biçimlendirilmesi önemli göstergeler olmaktadır.

Bu itibarla dünyada demokrasiye geçiş süreçlerifarklı biçimlerde tezahür etmiştir. Örneğin, demokratikleşme hareketleri Venezuela’da halk gösterileri, Arjantin’de savaş yenilgisi, İspanya’da yaşlı diktatörün ölümü, Portekiz ve Paraguay’da darbe, Yunanistan’da askeri karmaşa tehdidi gibi nedenlerle

gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2000: 51). Ayrıca Türkiye’de devlet seçkinleri eliyle, Mısır, Tunus, Libya gibi ülkelerde ise halk hareketleri ve dış dinamiklerin etkisiyle demokrasiye geçiş süreçleri yaşanmıştır (Heper, 2010: 113).

Bununla birlikte 1990’ların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede demokrasiye bir şekilde geçilmesine ve hatta genel seçimlerin yapılmasına rağmen, demokrasiye geçişin tam olarak “demokratikleşme” anlamına gelmediği görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Carothers, 2002: 5-21). Huntington’ın (1991: 12-34) belirttiği gibi, üçüncü dalga demokrasilerinin çoğunun demokrasiye geçişleri bile bu ülkelerdeki demokratik yapı birçok bakımdan problemlidir, bu durum demokrasinin ilgili ülkelerde yeterince derinleşememesinden kaynaklanmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra demokrasiye geçiş yapan birçok ülkede siyasal rejimlerin giderek melezleşme niteliği göstermeye başlamıştır. Bu itibarla, 2000’li yıllara gelinirken üçüncü dalga demokrasilerin derinleşmediği ve melez rejimlerin ortaya çıkmaya başladığı gerçeğiyle yüzyüze kalınmıştır. Melez olarak nitelendirilen rejimler yarı-demokrasi, liberal olmayan demokrasi, sınırlı demokrasi veya düşük kaliteli demokrasi olarak da anılmaktadır. Melez rejimlerin hâkim olduğu ülkelerde seçim veya bazı demokratik kurumların mevcudiyetine karşın söz konusu rejimleri demokratik olarak görmek birçok sebepten ötürü imkânsızdır.

Zira çağdaş liberal demokrasilerin demokratik katılım ile haklar ve özgürlükler boyutu dikkate alındığında melez rejimlerin askeri vesayet sorunu veya insan hakları ihlalleri sorunu gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Huntington (1996: 3-13) söz konusu sorunların üçüncü dalga demokrasilerinin ortak sorunları olduğunu belirtmektedir. Bu itibarla Carothers (2002: 5-21) yüze yakın ülke demokrasiye geçiş yapmış ülke olarak nitelendirilirken, bunların yirmisinden daha azının gerçek anlamda demokrasi yolunda ilerleyebildiğini belirterek demokrasiye geçiş paradigması’nın iflasını ilan etmiştir.

Son yıllarda melez rejimleri tanımlayan kavramlar yerine başka kavramların kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu kapsamda Levitsky & Way (2010: 48-56) melez rejimler için rekabetçi otoriterlik kavramını kullanmıştır. Yazarlar rekabetçi otoriterliğin hâkim olduğu rejimlerde seçimlerin nisbi olarak rekabetçi bir ortamda,

hilesiz bir şekilde yapılmasına rağmen adil bir platformlarda yapılmadığını ve seçim sonuçlarının otoriter hükümetlerce milli irade vurgusuyla rejimin otoriter yönünü pekiştirmek için kullanıldığını belirtmektedir.

Bu çerçevede rekabetçi otoriterlik kavramına benzer şekilde kullanılan seçimli otoriterlik kavramı; bir ülkede çok partili, düzenli seçimlerin yapılmasına rağmen o ülkede “devletin ya da hükümetin gizli manipülasyonu’na açık, resmi olarak var olmasına izin verilen muhalefet partilerinin hükümetteki parti ile rekabet etmesinin önünde birçok aşikâr ya da görünmeyen engeller” konulmasına işaret etmektedir. Söz konusu rejimler bir yandan demokrasinin çok önemli olan bazı özelliklerini barındırırken, öte yandan özgürlükler ve siyasi alanda mücadele zeminin adil olması gibiliberal demokraside olması gereken niteliklerde büyük eksiklikler yaşamaktadır.

Başka bir anlatımla bu tür rejimler kâğıt üzerinde demokrasiye ilişkin prosedürel bazı nitelikleri taşıyarak demokrasinin meşruiyet zemininden yararlanmak istemekte, ancak gerçekte demokrasinin ruhunu teşkil eden olmazsa olmaz bazı nitelikleri göz ardı ederek gerçek yüzlerini yani otoriterlik yüzlerini yansıtmaktadır. Örneğin söz konusu rejimlerde özgürlükler hukuki düzenlemelerde teminat altına alınmışken uygulamada kişi hak ve özgürlükleri hoyrat bir biçimde ayaklar altına alınmakta, muhalefet ve özellikle medya organları hükümetin büyük baskısı altında yaşamak zorunda kalmaktadır.

Ayrıca söz konusu rejimlerde, çok yaygın bir şekilde kayırmacılık görülmekte, devlet kurumları siyasallaştığı için iktidara yakın olan kuruluşlar ve iş dünyası ile iktidara muhalif örgütlere hukuk kuralları aynı şekilde uygulanmamaktadır. Dahası bu tür rejimlerde iktidar doğrudan veya dolaylı olarak medya sahibi bile olabilmektedir. Söz konusu rejimlerde hükümetin bağlı bulunduğu siyasal parti paralel bir devlet gibi faaliyet göstermektedir. Demokratik değer ve ilkelerin bu kadar çığnendiği rejimlerde adil olup olmadığına bakılmaksızın sırf seçimler yapılıyor diye bu rejimlere demokrasi demek demokratikleşmiş rejimlere büyük bir saygısızlıktır (Usul, 2014: 23-25).

2.2.2 Demokrasinin Yerleşmesi

Demokrasinin yerleşmesi, demokratik hükümetin tesisiyle başlayan demokrasiye geçiş sürecinin, ilerleme merkezli bir temsil anlayışı çerçevesinde liberal demokrasiye doğru yol alması anlamına gelmektedir. Başka bir anlatımla; bir ülkede demokrasinin yerleşmiş sayılması, demokratik değerlerin o ülkede yaygınlık kazanması, sisteme karşı aktörlerin etkisizleştirilmesi, askeri bürokrasi üzerinde sivil üstünlüğün sağlanması, otoriter yaklaşımın sona erdirilmesi, seçim kurallarının istikrar kazanması, devlet iktidarının yerleştirilmesi, doğrudan demokrasi vasıtalarının sisteme dâhil edilmesi, yargı reformunun gerçekleştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik istikrar gibi hususların varlığına dayanmaktadır (Schedler, 1998: 91-97). Merkel'e (2002: 47) göre yerleşmiş ve liberal bir demokraside beş temel unsur yer almaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Demokratik seçim sisteminin varlığı,
- Siyasi özgürlüklerin teminat altına alınmış olması,
- Medeni hakların özgürce kullanılması,
- Yatay hesap verebilirliğin sağlanması ve yönetim için etkin iktidarın varlığıdır.

Linz &Stephan (1996: 15), yerleşik bir demokrasi için iletişim ve örgütlenme hürriyetine sahip bir sivil toplumun, özgür ve kapsamlı seçim mücadelesinin olduğu bağımsız bir siyasi rekabetin, hukukun üstünlüğünün etkin bir devlet mekanizmasının ve kurumsallaşmış bir ekonomik toplum yapısının gerekliliğine işaret etmektedir. Heper(2010: 110), demokrasinin yerleşik hale gelebilmesi bakımından ifade hürriyeti, siyasi katılımın sınırlandırılmaması, özgür ve adil seçim gibi demokrasinin temel kuralları hususunda siyasetçiler arasında görüş birliğinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca yazara göredemokrasinin tehdit altında olduğu durumlarda siyasetçilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakıp ilgilitehdidibertaraf edebilmek için gereken tedbirleribirlikte alabilmeleri yani ülkede milli birliğin gelişmiş olması gerekmektedir.

Dahl (1989: 245) demokrasinin yerleşmesi sürecinde silahlı güçlerin denetim altında olması gerektiğini belirterek askerî ve polis unsurlarının sivil denetime tâbi olmasını savunmaktadır. Bununla birlikte Yazar demokrasinin yerleşmesi için sivil denetimi tek başına yeterli görmemekte, zira demokratik olmayan pek çok rejimde de sivil denetimin olabileceğini, bu nedenle orduyu veya polisi denetleyen sivillerin de demokratik sürece tâbi olması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Berger'e (1999: 33) göre bir demokrasinin bazı olmazsa olmaz unsurları bulunmaktadır. Bunların ilki, iktidarın muhalefet partilerinin katıldıkları seçim mücadelesi sonucunda seçilmesidir. Bir diğeri muhalefetdâhil bütün siyasi partilerin halkın desteğini alabilmek için medya imkânlarından adil bir şekilde yararlanmaları, toplantı düzenleyebilmeleri ve keyfi tutuklamalardan masun olmalarıdır. Ayrıca seçimleri kaybeden hükümetin iktidardan ayrılması ve seçimleri kaybedenlerin haksız bir şekilde cezalandırılmaması da gerekmektedir. Dahası seçilen hükümetlerin yönetimin gerçek sahibi olarak görülmesi ancak iktidarın gücünün de hukuk ile sınırlandırılması gerekmektedir.

Demokrasinin geçiş sürecinden kurtulup yerleşik hale gelmesinde sivil toplumun büyük ağırlığı bulunmaktadır. Sivil toplum devlet iktidarını denetleyip ona karşı bir denge unsuru oluşturmakla kalmamakta, vatandaşların etkin olmalarını ve bilinçlenmelerini de sağlayarak demokrasinin zemin kazanmasına güç vermektedir (Diamond, 1995: 134). Bu açıdan sivil toplum bir ülkenin tam demokrasi niteliğini kazanmasında ve bu niteliğin devam ettirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Demokratik bilinç düzeyi yüksek sivil toplum yapısı, otoriter rejimlerin sadece seçimlere dayalı demokrasilere ve sadece seçimlere dayalı demokrasilerin de tam ve gerçek demokrasiye doğru başarılı bir şekilde dönüşümünü gerçekleştirmektedir (Shin ve Tusalem, 2007: 14).

Öte yandan Heper'e göre (2010: 113) demokrasinin yerleşik hale gelmesi için demokrasiden başka bir rejimin genel kabul görmemesi gerekmektedir. Bu kapsamda Tilly(2011: 9) demokratikleşmenin her an tersine çevrilme riski olan dinamik bir süreç olduğunu, bu itibarla demokrasinin sürdürülebilir bir hale getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Karadağ (2006:77) sürdürülebilir bir demokrasi için seçim

sisteminin adil ve rekabetçi olması ve bu yapının kurumsallaştırılması gerektiğini, sahip olunan belli bir ekonomik seviyenin devam ettirilebilmesi, hatta daha da geliştirilmesi ve özgürlük, eşitlik, hoşgörü, duygudaşlık gibi değerlerin egemen olduğu demokratik bir siyasal kültüre sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir.

2.3. Avrupa Birliği Şartlılığı (Conditionality) Kavramı

AB şartlılık kavramı üyelik için AB'ye başvuruda bulunan bir devletin Avrupalı olmasının yanında siyasi rejiminin de demokrasiye dayanması gerektiği anlamına gelmektedir (Usul, 2008: 107). AB adaylığına başvuran bir ülkede geçerli olan siyasi rejimin demokratik kurallara uygun olması gerekliliği düşüncesi Avrupa Parlamentosu'nun 1962 tarihli Birkelbach Raporu'na dayanmaktadır. Söz konusu rapor uyarınca, demokrasisi yerleşmiş yani temel hak ve özgürlüklere riayet eden ülkelerin AB'ye üye olabileceği belirtilmiştir (Pridham, 1991: 215).

1990'lı yıllardan önce AB demokrasi konusunda sorunlu olan Güney Avrupa ülkelerini içine alırken demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlükler gibi hususları bu ülkelerin önüne şart olarak koşmuştur. Ancak bu dönemde demokratik şartlılık mekanizması oluşturulmadığı gibi, demokratik bir rejimde bulunması gereken niteliklerin bile o dönemde henüz düzenlenmediği görülmektedir. AB'nin daha sonra geliştirdiği kapsamlı ve derinlikli demokrasi anlayışı bu dönemde söz konusu olmadığı için oldukça dar kapsamlı bir demokrasi yaklaşımı söz konusu olmuştur. Başka bir anlatımla demokratikleşme tartışmalarında prosedürel demokrasi anlayışının hâkim olduğu görülmektedir (Pridham, 2005: 34).

Örneğin Yunanistan'daki askeri rejimin 1974 yılında sona ermesi ve Yunanistan'ın demokrasiye dönmesinden sonra bu ülke 1981'de AB'ye kabul edilmiştir. Bu kapsamdaki bir başka örnek olan İspanya ancak diktatör Franko'nun 1975 yılında ölümünden sonra AB'ye başvurabilmiş, AB 1986 yılında İspanya'nın üyeliğini onaylamıştır. Güney Avrupa genişleme sürecinin son örneği olan Portekiz ise diktatörlük döneminden sonra yani 1977 yılında AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuş ve 1986 yılında üye olabilmektedir. Bu itibarla Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in demokratikleşme sürecinin dayandığı en önemli unsur AB'nin dar kapsamlı demokrasi şartı olmuştur (Usul, 2008: 107-109).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte AB üyeliği perspektifini benimseyen Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik talebi başta AB tarafından ihtiyatla karşılanmış, ancak 1991 yılında yaşanan Yugoslavya krizi nedeniyle AB'nin yaklaşımı değişime uğramıştır. Bu çerçevede, Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılımı için kapsamlı bir dönüştürme mekanizması teşkil edilmiştir. Başka bir anlatımla, 1962 tarihli Birkelbach Raporu kapsamında düzenlenen demokrasiye uygunluk şartı 1990'lı yılların ortalarında düzenli uygulanan ve izlenip denetlenen bir mekanizma haline getirilmiş, bu şekilde demokratik şartlılık politikası yürürlüğe konulmuştur (Usul, 2008: 110-111).

Sosyalizmden kopan Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan, AB'nin en kapsamlı genişlemesi olan Doğu Avrupa genişlemesinde AB üyeliği için aday ülkelerden demokratik şartlılığın yerine getirilmesi istenmiştir. Demokrasinin daha ziyade seçimlerle özdeşleştirildiği ve demokrasinin prosedürel şartlarının var olmasının üyelik için yeterli sayıldığı Güney Avrupa genişlemesinde hâkim olan dar kapsamlı ve prosedürel demokrasi kriterleri yerine 1990'ların ortalarında Doğu Avrupa ülkeleri için geliştirilen demokratik şartlılık gerek kapsam gerekse de uygulama bakımından farklılık göstermektedir. Bu yeni yaklaşım daha derin bir demokrasi anlayışını, daha katı bir denetim mekanizmasını ve tam üyelik perspektifini yansıtmaktadır (Pridham, 2005: 60).

Derin veya özcü bir demokrasi anlayışı çerçevesinde idari kapasitenin artırılması, azınlık haklarının korunması, kadın hakları, bazı sosyo-ekonomik haklar veya yolsuzluk sorunları gibi birçok alanda söz konusu ülkelerin demokratikleşmesine yönelik şartlar geliştirilmiştir (Pridham, 2005: 39). Söz konusu şartlar 1993 yılında kabul edilen AB Kopenhag Zirvesi kararları ile karara bağlanmıştır. Kopenhag kriterleri olarak da bilinen bu şartlar AB demokratik şartlılığının esasını teşkil etmektedir. Söz konusu kriterlerin muğlaklığı başta eleştiri konusu olmuş olsa da, daha sonra yayımlanan ilerleme raporları sayesinde söz konusu kriterler daha somut hale getirilmiştir. İlerleme raporları da göstermektedir ki seçim gibi prosedürel unsurların ötesinde kadın haklarından azınlık haklarına değin birçok yeni başlık demokrasi şartlılığına dâhil edilmiştir (Usul, 2008: 112).

AB demokrasi şartlılığının kapsamını genişletmekle kalmamış, Doğu Avrupa ülkelerinin siyasi durumlarını izleme ve denetleme amacıyla etkili mekanizmalar da geliştirmiştir. Bu kapsamda AB Komisyonu AB'nin siyasi müktesebatı olarak belirtilen hususların yerine getirilmesi yönünde söz konusu ülkelere sistemli bir baskı uygulamıştır. Üyelik öncesi süreç olarak adlandırılan aşamada AB Komisyonu hangi devletin bir sonraki safhaya geçip geçmeyeceğine karar vermiştir. Doğu Avrupa ülkeleri bakımından önem taşıyan bu süreçte birçok aşama geçilmiştir. Örneğin söz konusu ülkeler ile ticaret anlaşmaları ve AB yardımları yapılmış, Avrupa Anlaşmaları imzalanmış, daha sonra resmi aday statüsü verilmiş, müzakere katılım belgesi ilan edilerek müzakere süreci başlatılmış, müzakere sürecinde AB müktesebatı fasılları açılıp kapatılmış, Katılım Antlaşması imzalanmış ve Katılım Antlaşması üye devletlerin parlamentolarında veya referandumlarla ve Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmıştır (Vachudova, 2005: 126).

Söz konusu süreçte AB daha önce hiçbir aday ülkeye uygulamadığı bir biçimde aday ülkelerin siyasi yapılarını aktif olarak değiştirmeye çalışmıştır. Başka bir deyişle AB "aktif bir manivela" işlevi görmüş, bu ülkelerin siyasi rejimlerini yerleşmiş demokrasi seviyesine çıkarmaya gayret etmiştir (Vachudova, 2005: 127). AB'ye üye olmak isteyen söz konusu ülkeler tarafından genel olarak AB şartlarına uyum sağlanmış ve siyasi rejimlerinde ciddi dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Öte yandan bu ülkelerde demokratikleşme dönüşümü hayata geçirilirken geleneksel siyasi dengelerin bozulması gibideğişik risklerle de karşılaşmıştır. Ayrıca, AB'nin azınlık hakları hususundaki hassasiyeti bu ülkelerin bazılarında etnik ihtilaflara yol açabilmesi bakımından kaygılara da sebep olmuştur (Vachudova, 2005: 146).

Bütün kaygı ve risklere rağmen AB üyeliğinin getirileri dikkate alındığında bu ülkelerdeki siyasetçiler AB şartlılığı konusunda önemli adımlar atmaktan çekinmemiştir. Bunun sonucunda, 1993 Kopenhag Zirvesi kararları ile başlayan süreç, 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya, 2007 yılında ise Bulgaristan ve

Romanya'nın AB şartlılığına uyum sağlaması ve üyeliğe kabul edilmesiyle başarılı bir şekilde sona ermiştir.

2.4. Doğu Avrupa'da Rejim Değişiklikleri

Rejim değişikliğinden sonra yeni bir siyasal yapının başarı elde edebilmesi için atı rejimden tamamen vazgeçmek gerekmektedir. Temizlik ve arınma politikası yakın tarihimizde Almanyayı Nazizmden arındırmak ve demokratik siyasal oluşum temellerini atarken kararlı lakin hukuk çerçevesinde gerçekleşmiştir. Komünizmden arınma politikasını uygulayan diğer bir ülke olan Çekoslovakya da eski rejimden kurtulmaya çalışırken temizlik politikasını izlemiştir. Bu bölümde Almanya ve Çekoslovakya paralelinde Polonya'nın temizlik ve arınma politikasını hangi düzeyde işlettiğini ve nasıl bir başarı elde ettiğini kıyaslayarak değerlendirilmiştir.

2.4.1. Almanya'nın Nazi Rejiminden Demokrasiye Geçişi

Almanya'nın Nazi rejiminden demokrasiye geçişiNazilerden arındırma politikası sayesinde gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da uygulanan arındırma politikası, Hitler'in rejimini destekleyen veya onun için çalışan kişileri cezalandırmak ve Nazizmin tüm kalıntılarını sosyal, politik, kültürel, eğitim, hukuki ve ekonomik hayattan kazımak amacıyla Müttefikler tarafından yürütülen kampanyayı temsil etmiştir. Bu temizlik hareketi demokratik Almanya'nın gelişimine katkı sağlamıştır (Szafraniec, 2008: 49).

Arındırma politikası ilk olarak 1945'in başlarında gerçekleştirilen Yalta Konferansı'ndan sonra telaffuz edilmiştir. Üç Büyükler'in liderleri Alman militarizminin yıkılması ve Nazi Partisi ve ilgili kanunlarının, kurum ve kuruluşlarının kamu hayatından sökülüp atılması gerektiğine karar vermişlerdir (Plischke, 1947:153-172). Bu irade daha sonra Sovyet işgalinin Nasyonal Sosyalist Parti ve ona bağlı kuruluşların yıkılmasını hedeflediğinin belirtildiği Potsdam Konferansı'nda genişletilmiştir. Buna göre, Nazi liderleri, etkili destekçileri ve yüksek bürokratları ve işgale karşı tehlike teşkil edebilecek herhangi birileri tutuklanacak ve etkisiz hâle getirilecekti. Sıradan katılımcıların faaliyetlerinden fazlasını gerçekleştiren Nazi Partisi'nin tüm üyeleri ve Müttefiklerin amaçlarına

düşman olan diğer kişiler kamusal alandan tamamen atılacaktı. Bu kişilerin yerine, Almanya'nın gerçek demokratik geçişine katkı sağlayacak, siyasi ve ahlaki değerleri bakımından nitelikli kişiler getirilecekti (Plischke, 1947:153-172).

Nazilerden arındırma politikası, Almanya'nın dünyayı ve komşularını tehdit edememesi amacı kapsamında Almanya'nın hızlı demokratikleşmesi ve askeri gücünden arındırılması gündemini ortaya koymuştur. Silahlı kuvvetlerin silahsızlandırılması görevi Müttefik güçler tarafından hızlıca yerine getirilmiştir. Bununla birlikte Alman hayatından Nazizmin izlerini silme işi silahsızlandırma kadar kolay olmamıştır (Szafraniec, 2008: 50).

Müttefikler savaş suçlularını ve bu suçlara karışma şüphesi altında olanları yakalayıp işe başlamış ve merkezi idarenin kontrolünü ele almıştır. Ayrıca halka yiyecek dağıtılması, zarar görmüş önemli tesislerin onarılması, polis güçlerinin aktif hale getirilmesi, ulaşımın sağlanması ve en azından asgari sağlık hizmetlerinin verilmesi hususlarında sorumluluk yüklenilmiştir. Bununla birlikte Nazi rejimi destekçilerinin tamamen dışlanması durumunda bu işlerin kolaylıkla yapılamayacağı zamanla anlaşılmıştır. Nazi kurumlarının tasfiyesiyle birlikte liderlerin yakalanması ve destekçilerinin kamudan atılması, arındırma politikasını daha da zorlaştırmıştır. Zira işlerinde başarılı olan kişilerin bir süreliğine işlerinde tutulması bu politikanın yürütülebilmesi bakımından daha mantıklı olabilecekti. Buna rağmen zaman içerisinde, yerlerini doldurmak çok kolay olmasa da bu kişiler kamudan tamamen tasfiye edilmekten kurtulamamıştır. Arındırma programı 1945 yılının sonları itibariyle şu unsurları ihtiva etmiştir(Plischke, 1947:153-172):

- İlgili ve ilişkili kurum ve kuruluşlarıyla birlikte Nazi Partisi'nin tamamen tasfiye edilmesi,

- Alman mevzuatının Nazizmin ayrımcı ve soykırımcı tüm izlerden temizlenmesi,

- Parkların, caddelerin ve diğer yolların ve kurumların Nazizimle ilgili adlarının değiştirilmesi, taşınabilir anıtların ve heykellerin yıkılması, Nazi amblemleri ve sembollerinin her yerden sökülüp atılması,

- Nazi Partisi'nin malvarlığına ve arşivlerine el konulması,
- Naziler için uygulanan ayrıcalık ve ödemelerin yasaklanması,
- Nazi liderlerinin, etkili destekçilerinin ve tehlikeli olabilecek diğer kişilerin yakalanması ve gözaltına alınması,
- Nazi destekçisi olan çalışanların görevlerinden atılması,
- Herhangi bir şekilde Nazi propagandasının engellenmesi ve Nazizmin Alman bilgi hizmetlerinden ve medyasından tamamen silinmesi,
- Alman geçit törenlerinin, Nazi marşlarının okunması, Nazi bayraklarının ve diğer simgelerinin açılmasının yasaklanması.

Başlarda bazı zorluklar yaşanmasına rağmen arındırma politikasının bu alt başlıkları öncelikle uygulamaya geçirilmiştir. Amerikalıların oluşturduğu “Almanya Kontrol Konseyi” oldukça fazla sayıda askeri ve sivil personel tahsis etmek ve bu işlerin yürütülmesi için özel birimler kurmak suretiyle sürece büyük katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda görevlendirilen onca insana rağmen, yaklaşık on üç milyon kişinin önceki mesleki bilgilerinin, faaliyetlerinin, üyeliklerinin ve görevlerinin detaylı bir şekilde aktarıldığı belgelerin incelenmesi gibi devasa işlerin altından kalkmak gittikçe zorlaşmıştır (Herz, 1982: 26). Bu itibarla Ağustos 1946 tarihinde, ilk olarak “Hitler Gençliği” faaliyetleri kapsamında önemli görevlerde bulunmamış gençler için af ilan edilmiştir. Aynı yılın Aralık ayında ise Nazi rejimine çok fazla bulaşmadığı tespit edilen kişiler ve sakat gaziler affedilmiştir. Bu aflar sayesinde derdest dava sayısı yaklaşık iki milyona kadar inmiştir (Zink, 1957:159).

1 Haziran 1946 tarihinde yürürlüğe giren “Nasyonal Sosyalizm ve Militarizmden Kurtulma Kanunu” ile Amerikan devleti bu yükten kurtulmak için arındırma faaliyetlerini kendi denetimlerinde Almanlara devretmiştir. Bu şekilde Amerikalılar bu arındırma faaliyetlerini en iyi Almanların sürdürebileceğine kanaat getirmiştir. Söz konusu düzenleme uyarınca süreci tamamlamak üzere 22 bin personelin görev yapacağı Alman mahkemeleri teşkil edilmiştir. Özellikle hâkim ve savcılarla ilgili yürütülen Nazi soruşturmaları nedeniyle bu işlerde görev alabilecek yeterince kişi bulmakta zorlanılmıştır. Bununla birlikte, arındırma süreci devam

etmiş ve beş ay içerisinde 600 bin kişi soruşturulmuş, soruşturulan kişiler içinde 530 bin kişi hakkında ise dava açılmasına dahi gerek görülmemiştir (Zink, 1957: 163).

Mahkeme kayıtları göstermektedir ki dava açılan kişiler arasından yaklaşık sadece 21 bin kişi normal suçlu ve 1600 kişi ise ağır derecede suçlu bulunmuştur. Arındırma politikasına verilen önem dikkate alındığında bu sonuçlar oldukça etkisiz olarak görülmüştür. Bu süreçte ayyuka çıkan rüşvet iddiaları ve diğer skandallar arındırma faaliyetlerine gölge düşürmüştür. Ayrıca bazı meşhur Nazi önde gelenleri bile bürokratik karmaşadan faydalanarak kolay bir şekilde ortadan kaybolmuştur (Szafraniec, 2008: 53).

Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte dünyada politik atmosferin değişmesi ve ABD'nin dikkatini diğer konulara çevirmesi nedeniyle ağır tasfiye çalışmaları yerine ülkede demokratik seviyenin arttırılmasının daha önemli olduğu yönünde kanaatler gelişmeye başlamıştır. Bu kapsamda, 1947 yılından 1948'in başlarına kadar, suçlu bulunan kişilerin affedilmesi ve ağır suçluların en azından cezalarının hafifletilmesi için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Mart 1948 itibariyle arındırma sürecinin sonuna gelinmiştir. Toplumun sürece yönelik olumsuz bakışının artmasıyla birlikte Alman Meclisi Frankfurter Allgemeine gazetesinin "Nasyonal Sosyalizm ve Militarizmden Kurtulma Kanunundan kurtulma" olarak nitelendirdiği kararlar alınmıştır. Bu şekilde arındırma süreci artık gereksiz olarak görülmeye başlanmıştır (Frei, 2002: 38).

Nazi Almanya'sı sonrası dönemde, arındırma politikası belli kişilerin önemli ve etkili konumlarda bulunmalarının geçici olarak engellenmesi anlamına gelmiştir. Aynı şey mallarına el konulan kişiler için de geçerli olmuştur. Zira cezaların affi veya indirilmesi sonucunda önceden malına el konulmuş birçok kişiye malvarlığı iade edilmiştir. Bu nedenle arındırma süreci tasfiyeden çok iyileştirme sürecine dönüşmüştür. Bu süreç tüm Alman toplumunun tasfiyesi yerine belirli sayıdaki kişilerin cezalandırılmasına yönelmiştir. Çok önemli konumlarda bulunmuş Nazi liderleri etkisiz hale getirilmiş olmasına rağmen, Nazi işbirlikçisi elitlerin birçoğuna dokunulmamış ve bu kişilerin bir kısmı Nazi dönemindeki görevlerine geri dönmüştür (Herz, 1982: 29-31).

2.4.2. Çekoslovakya'nın Komünizmden Demokrasiye Geçişi

Çekoslovakya'da 1968'de başlatılan "Prag Baharı'nın" Sovyet işgaliyle bastırılması üzerine Komünist Parti'den ayrılan kişilerin oluşturduğu "Charter 77 Hareketi", Polonya'daki "Dayanışma Hareketi" gibi muhalefetin temel dayanak noktası haline gelmiştir. Bu muhalefet hareketi mevcut rejim tarafından sert tepkiyle karşılaşmış, ancak 20 Kasım 1989 tarihinde gerçekleştirilen boykot ve 25 Kasım 1989 tarihli Letna Meydanı'ndaki büyük gösteri genel grev çağrısıyla sonuçlanarak işçi-öğrenci birlikteliği sağlanmıştır.

Rejim ilk başlarda iktidarı bırakmak istememiştir. Ancak protestoların önüne geçilememesi üzerine 24 Kasım 1989 tarihinde Komünist Parti yönetimi topyekün istifa etmiştir. Muhalefeti oluşturan tüm unsurlar Çek tarafında "Yurttaş Forumu", Slovak tarafında ise "Şiddete Karşı Halk" adlı iki örgütün altında toplanmıştır. Söz konusu örgütler Polonya'daki Dayanışma Hareketinden mülahem, rejimle siyasi iktidarın tekel olmaktan çıkarılması hususunda müzakere sürecine girişmiştir. Yuvarlak masa müzakerelerinde, Polonya'da olduğu gibi, planlanan reformların nasıl yürürlüğe sokulacağı ve seçimlerin yapılması gibi temel gündemler görüşülmüştür (Kopecký, 2001: 320-321). Bütün bu gelişmeler Polonya örneğinde olduğu gibi Çekoslovakya'da da başarılı bir geçiş sürecine işaret etmektedir. Bununla birlikte Çekoslovakya'nın kendine özgü bazı durumları nedeniyle süreç sonunda Polonya gibi tek devlet olarak kalamamış, bölünerek süreci tamamlamıştır. Şöyle ki; geçiş sürecinde komünist yönetimin istifasının ardından iktidarın hemen Yurttaş Forumu liderlerine geçmesi istenmiş, Forum'un etkili kişiliklerinden birisi olan Václav Havel devlet başkanı seçilmiştir.

Bununla birlikte, kişisel iktidar beklentileri yerine sistemi dönüştürme çabalarının ön plana çıktığı Polonya örneğinin aksine Çekoslovakya'da eski anayasaya dokunulmaması, yalnızca iktidara kimin geçeceğiyle ilgilenilmesi Çek ve Slovak tarafında bölünmeye yol açmıştır. Bu kapsamda taraflar eski federal anayasayı veto ederek geçiş sürecini bölünme sürecine çevirmişlerdir. Cumhurbaşkanı Havel'in bütün muhalefetine rağmen her iki tarafın başbakanları bölünme konusunda uzlaşarak, federal parlâmentonun çıkardığı kanunla barışçıl bir

şekilde ayrılmışlardır (Yücel, 2011: 662). Görüldüğü üzere, gerek komünist rejime karşı muhalefetin örgütlenme biçimi, gerekse de rejimle muhalif gruplar arasında yürütülen müzakere yöntemi Polonya ve Çekoslovakya geçiş süreçlerinin birbirine benzerliğini ortaya koymaktadır. Ancak sürecin sonunda devletin ikiye bölünmesi söz konusu ülkelerin ayrıştığı en temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Polonya başarılı geçiş sürecinin sonunda tek devlet olarak kalabilmiş, bu gücünü yapısal dönüşüme odaklanmak suretiyle kullanabilmiştir.

Çekoslovakya birkaç günlük kısa bir sürede kansız ve şiddetsiz bir şekilde komünizm rejimini terk etmiştir. Bu ülke, Dayanışma Hareketinin komünist rejimle yaklaşık on yıl mücadele ettiği ve bunun sonucunda komünist elitlerle anlaşmaya vardığı Polonya örneğinden farklı bir deneyim yaşamıştır. İnsanların politik ve ekonomik değişim istediği ilk sokak gösterilerinin üstünden sadece on gün sonra Çekoslovak Komünist Partisi serbest seçimlerin yapılmasına ve önder rolünün terk edilmesine dair söz vermiştir. İki ay sonra komünist olmayan çoğunluğa sahip yeni bir hükümet kurulmuş, akabinde Yurttaş Forum'un lideri Vaclav Havel Çekoslovakya'nın cumhurbaşkanı seçilmiştir (Cipkowski, 1991: 95).

Yurttaş Forumu bir siyasi parti veya alternatif hükümet olmadan bir anda kendini parlamento seçimlerinde komünistlere karşı mücadele ederken bulmuştur. Ülkede büyük popülerliği olan Yurttaş Forumu seçimlerde komünistleri mağlup etmeyi başarmıştır. Renkli bir seçim kampanyasının ardından Yurttaş Forumu Haziran 1990 seçimlerini % 48'lik bir çoğunlukla kazanmıştır. Komünist adaylar mağlup edilmiş ve yeni cumhurbaşkanı Havel "Çekoslovakya millî ihya dönemine girmiştir. Şimdi umutlarımızın gerçekleşmesi ve millî ve politik kaderimizi tayin hakkı sadece bize bağlı" diyerek yeni dönemin başladığını ilan etmiştir (Cipkowski, 1991: 117).

Özellikle Çekler ve Slovaklar arasındaki etnik gerilim ve siyasilerin birliği sabote eden tavırları nedeniyle Çekoslovakya "Kadife Devriminin" mutluluğunu sadece iki yıl sürebilmiştir. Çekler Slovakların bütçe yardımlarından faydalandığını öne sürerken, Slovaklar da Çeklerin kendilerine yönelik politik ve ekonomik tahakkümde bulunduğunu iddia etmiştir (Bankowicz, 1994: 163). Bunun üzerine 1

Ocak 1993 tarihinde Çekoslovakya devleti, birbiriyle gümrük ve parasal birlik bağları olan Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak iki devlete ayrılmıştır. Buna rağmen Slovak liderlerin ırkçı kültürden beslenen yaklaşımlarının ve göç, tarife ve ticaret gibi konularda yaşanan ihtilafların sonucu olarak iki devlet arasındaki bu yakınlık geçici olmuştur (Bankowicz, 1994: 163).

Komünizm sonrası demokrasiye geçen ülkelerden birisi olan Çekoslovakya sert bir “temizlik kanunu” kabul etmiştir. Ekim 1991’de Çek ve Slovak Millî Meclisi tarafından kanunun yürürlüğe sokulmasını müteakip 17 Kasım Komisyonu Raporu ile bazı milletvekillerinin eski istihbarat servisleriyle irtibatları ifşa edilince kanuni düzenleme dirençle karşılaşmıştır (Faszca, 2007). Temizlik Kanunu, önceki Komünist Parti memurlarının, “Militia Halkları” üyelerinin ve komünist istihbarat servisleri işbirlikçilerinin 30 Ocak 1996 tarihine kadar beş yıl süreyle kamu ve özel hizmetlerinden yasaklanmasını düzenleme altına almıştır. Bu düzenlemenin yürürlüğü daha sonra, Cumhurbaşkanı Havel’in vetosuna rağmen 2000 yılına kadar uzatılmıştır (Ellis, 1996:181-196).

1991 tarihli Temizlik Kanunu özellikle Çekoslovak komünist gizli polisi dosyalarında adı geçenleri ve potansiyel işbirlikçi adayları olarak belirtilen kişileri hedef almıştır. Bununla birlikte 1992 yılında Anayasa Mahkemesi kanunun diğer düzenlemelerini Anayasaya uygun bulurken, potansiyel işbirlikçi adayları olarak belirtilen kişilerle ilgili düzenlemeyi muğlak olarak nitelendirdiği için iptal etmiştir. Söz konusu kanuna göre, eski komünist memurlar ve işbirlikçileri aşağıdaki görevlerden men edilmiştir(Ellis, 1996:181-196):

- Federal ve merkezi seviyelerdeki devlet yönetimi,
- Çekoslovak ordusu,
- Federal güvenlik ve istihbarat hizmetleri,
- Federal polis,
- Cumhurbaşkanlığı,
- Meclis,

- Federal, Çek ve Slovak hükümet ofisleri,
- Federal ve cumhuriyet mahkemeleri,
- Çekoslovak Fen Bilimleri Akademisi,
- Çekoslovak, Çek ve Slovak radyo ve televizyon ve Basın Ajansı,
- Kurum ve kuruluşların üst yönetimleri ve kamu bankaları,
- Kolej ve üniversitelerin üst yönetimleri.

Çekoslovakya'nın 1993 yılında bölünmesinden sonra bu kanun, Çek tarafında aynı şekilde uygulanmaya devam edilmiştir. Ağustos 1993 tarihi itibariyle Çek Cumhuriyeti'nde yasak kapsamında 200 binden fazla kişi bulunmaktaydı. Temmuz 1993'te Çek Parlamentosu "Komünist Rejime Direnme Kanununu" kabul etmiştir. Bu kanun, eski komünist partinin gayrimeşru bir suç örgütü olduğunu düzenlemiş, bu yapıyla demokratik, ahlaki ve dini değerler adına mücadele eden kişileri onurlandırmıştır. Bu kanun daha sonra Çek Anayasa Mahkemesi tarafından da onaylanmıştır (Ellis, 1996:181-196). Ayrıca komünist döneme ilişkin suçları soruşturmak ve bu suçlara ilişkin belgeleri toplamak üzere bir birim kurulmuştur. Bir yıl sonra gizli polis dosyalarını erişime açan kanun kabul edilmiştir. Bununla birlikte, erişime açma süreci biraz yavaş ilerlemiş, 100 bin dosyanın ancak üçte biri kadarı erişime açılabilmiştir (Szafraniec, 2008: 59).

Çekoslovakya'nın çözülmesinden sonra, Temizlik Kanunu yeni Slovak hükümeti tarafından da kabul edilmiş, ancak hükümet daha sonra kanuna karşı çıkarak Ocak 1994'te kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkemenin başvuruyu reddetmesine rağmen kanun uygulanmamış ve zamanaşımı süresinin dolduğu 1996 yılına kadar askıda kalmıştır. 2004 yılında Slovak Millî Hatırlama Kurumu gizli servis işbirlikçilerinin isimlerini yayımlamış, ancak bu kişilerle ilgili herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır (Faszca, 2007).

Çekoslovakya'daki ve daha sonra Çek Cumhuriyetindeki temizlik süreci başlangıçtan itibaren tartışmalı olmuştur. Kanunun destekçileri komünist suçlarına ilişkin sonuna kadar gidilmesini ve bu suçların cezasız kalmaması gerektiğini

savunurken, muhalifler ise bu kanunun hukuka aykırı olduğunu ve ülkenin dış imajına zarar verdiğini öne sürmüştür. Cumhurbaşkanı Havel bile bu kanunun Çek'lerin normal bir hukuk düzeni kurabileceğine yönelik güveni sarsan nitelikte olduğunu açıklamıştır (Heil, 1995). Uluslararası toplum kanunun insan haklarını ihlal ettiğini ve ayrımcılığa neden olduğunu, sadece üyelik bağlamında kişilerin suçlanamayacağını belirterek söz konusu kanuni düzenlemeyi eleştirmiştir (Ellis, 1996:181-196).

NATO üyeliği ve Avrupa Birliği üyeliği sürecinde olan Çek Cumhuriyeti için bu kanun taşınmaz bir hâle gelmiştir (Heil, 1995).Çek temizlik süreci, teyit edilmemiş istihbarat fişlemeleri sonucunda oluşturulan ve hukuki delil niteliği taşımayan dosyalara dayalı olarak yürütülmüştür. Öyle ki bir kişinin adının bu listelerde bir şekilde yer alması o kişinin işbirlikçi ve hain olarak ilan edilebilmesi için yeterli olmaktaydı. On bine yakın kişi bu şekilde belirlenmiş, bu kişilerin suçlu olup olmadıkları bile soruşturulmamıştır (Szafraniec, 2008: 60).

Temizlik sürecinde işbirlikçi olarak ilan edilen kişiler haklarında verilen kararları temyiz edebilmiş, bu sayede birçok kişi ismini işbirlikçi listesinden temizleyebilmiştir. Bu kişiler ayrıca İçişleri Bakanlığı'nı iftira suçu gerekçesiyle dava etmiştir. Mahkemeler; üzerinde oynanmış, hukuki delil niteliği taşımayan listelerde ismin yer almasının ötesinde daha fazla kanıt istemiş, böyle bir kanıt gösterilemediği için de Bakanlık davaların büyük çoğunluğunu kaybetmiştir (Williams and Deletant 1999: 122-123). Bu sürecin başka bir zayıf noktası da suç örgütü olarak ilan edilen komünist rejimin oluşturduğu dosyalara güvenilerek temizlik yapılması olmuştur. Sonuç olarak, Çek hukuk sisteminde suç örgütü olarak ilan edilen bir yapı bu şekilde meşru bir yapı muamelesi görmüştür (Heil, 1995).

Çek temizlik süreci intikam peşinde olmamış, fakat yeni ve kırılan demokrasiyi korumak için bu süreç bir araç olarak kullanılmıştır (Williams and Deletant 1999: 122-123). Komünistlerin kamu hayatından elimine edilmesi, Şubat 1948'de komünistlerin bir hükümet krizini fırsata çevirip darbe yapması örneğinde olduğu gibi, bir daha aynı şeyin yaşanmaması için alınan bir tedbir olarak görülmüştür. Bununla birlikte, temizlik kanununu yapanların gerekçelerini eski

rejimden kaynaklı tehditlere dayandıramamaları kanuna muhalif olanların elini güçlendirmiştir (Williams and Deletant 1999: 122-123).

Kanun yürürlüğe girmeden önce açıktan birçok işbirlikçilik suçlaması yapılmaktaydı. Kanun ile birlikte, açıktan suçlamaların yerini gizli, bürokratik ve temyiz edilebilir yöntemler almıştır. Bu sayede işbirlikçilik ihbarlarının sayısı önemli oranda azalmıştır (Szafraniec, 2008: 62). Ayrıca belirtmek gerekir ki temizlik süreciyle komünistlerin millî kurumlara sızmasına karşı bu kurumların korunması hedeflenmesine rağmen, bu süreç parlamentonun üyelerine, bakanlara hiçbir şekilde dokunmamıştır. Zira tüm temizlik süreci sadece alt kademelerdeki kamu görevlilerini etkisi altına almıştır (Williams and Deletant 1999: 122-123).

2.4.3. Polonya'nın Komünizmden Demokrasiye Geçişinin Analizi

Bir ülkede rejim değişikliği yaşandığında eski elitlerle yenileri genelde yer değiştirmektedir. Bunun gerçekleşmemesi durumunda eski elitler hayatın birçok alanında etkili olmaya devam etmektedir. “Temizlik”, “komünistlerden arınma” ve “Nazilerden arındırma” politikaları yeni bir başlangıç için alınan tedbir örnekleridir. Temizlik ve komünistlerden arınma, barışçıl güç değişiminin önemli araçları haline gelmiştir. Bu araçlar sayesinde eski dönemin elitleri Çekoslovakya’da ve bir ölçüde Polonya’da devlet idaresi ve kamusal yaşamdan dışlanmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Almanya’da aynı şey Nazilerden arındırma politikasıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu süreçler; eğitimde, yargıda, yürütmede, yasamada, bürokraside veya medyada eski rejimlerin kamusal yaşamın hayati alanlarında tekrar canlanmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Çekoslovakya ve Almanya’da Polonya’dan farklı olarak eski rejimin işbirlikçileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Gizli işbirlikçilerin işbirliklerini saklamaları ve daha sonra mahkemelerce suçlu bulunmaları durumunda Polonya’nın temizlik kanunu bu kişilerin kamusal hayatın değişik noktalarında önemli mevkilerde yer almalarına engel olmuştur. Başka bir deyişle bu kişilerin komünist gizli servisleriyle işbirliği yaptıklarını kabul etmeleri hâlinde bu kişilere ceza verilmemiştir. Ayrıca Polonya’nın politikası sadece işçiler ve işbirlikçilerle sınırlı tutulmuştur. Polonya Komünist Partisinin üyelerine karşı herhangi bir adım

atılmamıştır (Szafraniec, 2008: 62-63). Bu itibarla komünistlerden arındırma politikası Polonya’da arzu edildiği şekilde uygulanamamıştır.

1989 yılından sonra, Post Komünist Parti parlamento seçimlerini iki kez kazanmış ve önceki dönemden kalan üst düzey parti mensupları yeni dönemde başbakanlık ve meclis sözcülüğü gibi çok önemli yerlere gelebilmiştir. Üst düzey yöneticilerin ve rejim önderlerinin kamusal yaşamdan dışlandığı, hatta Almanya’da tutuklandığı Almanya ve Çekoslovakya örnekleriyle kıyaslandığında Polonya’nın bu ülkelerden çok farklı olduğu görülmektedir.

Komünizm sonrası Polonya ile Nazi sonrası Almanya arasındaki önemli bir fark da Polonya’da rejim değişikliği evrimsel nitelik taşıırken Almanya’daki değişiklik ani olmuş, rejim savaş hezimetini sonucunda bir anda çökmüştür. Polonya’nın komünizmden tedrici kopuşunun bir neticesi olarak komünizm ile demokrasi arasındaki sınırlar oldukça belirsiz olmuştur. Bu da eski dönemde meydana gelen kötü olayların hatırlanmasına engel olmuştur. Öte yandan Almanya’da rejimin henüz acıları çok tazeyken değişmesi sonucunda Nazizime olan öfke büyük olmuştur(Szafraniec, 2008: 63).Almanya Federal Cumhuriyetinde demokrasiyi tekrar inşa etmek ve korumak için Nazizimden arındırma politikasının esas teşkil ettiği gibi Polonya’da da demokrasinin gelişmesi için komünizmden arınma politikasının gerekli olduğu çoğu kesim tarafından getirilmiştir. Almanya’da savaş sonrası yeni hukuk sistemi baştan inşa edilmiş, Nazi hukukunun düzeltilerek geliştirilmesi üzerinde durulmamıştır.

Öyle ki Nazi mevzuatı suçlular tarafından hazırlandığı ve uygulandığı için gayrimeşru kabul edilmiştir. Kabul edilen yeni düzenlemeler Nazi suçlarına önemli oranda karışmamış kişiler tarafından hazırlanmıştır. Bu durumun aksine, komünist dönemde yapılan çok fazla sayıda düzenlemenin yeni dönemde yürürlükte kalmaya devam etmesi ve gözden geçirme aşamasının yeterince hızlı olmaması süreçle ilgili Polonya’da eleştirilen hususların başında gelmektedir. Ayrıca yeni düzenlemeler çoğunluğu eski komünist partinin liderlerinden ve üyelerinden oluşan milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir.

Nazilerden arınma politikasına benzer şekilde komünizmden arınma politikasının yeni oluşan demokrasileri eski anti demokratik rejimlerin etkilerinden koruyacağı iddia edilmektedir. Polonya'daki komünizmden arınma politikasına muhalif olanlar temizlik politikasının adalet için değil Almanya'da olduğu gibi intikam saikiyle yapıldığını belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, komünizmden arınma politikası insan haklarının ihlali için sadece bir bahanedir. Bununla birlikte, söz konusu politikanın destekçileri geçmişle hesaplaşılmasını geçmişte yaşanan zulümlerin sessiz kabulü olarak nitelendirmektedir (Kaminski ve Nalepa, 2006). Bu nedenle totaliter rejimler yıkılırken ortaya çıkan sorunları çözme adına Alman mücadele modelinin en etkili yol olduğu belirtilmektedir.

Polonya ve Çekoslovakya'nın benzer komünist mirasa sahip olmalarına rağmen, durumları birbirinden oldukça farklıdır. Çekler ve Slovaklar geçmişle hesaplaşmada cezalandırıcı bir anlayış sergilerken, Polonya örneği yarı uzlaşma yaklaşımını ortaya koymuştur (David, 2003:412-420). Söz konusu ülkelerin geçmişle hesaplaşmaları demokrasiye geçişteki farklı politik şartlarıyla şekillenmiştir. Polonya komünizmden ilk kopan, ancak geçmişle ilgili hukuk altyapısını en son değiştiren ülke olmuştur. Bu durum, eski komünist partinin politik sahnede var olmaya devam etmesine izin veren uzlaşmacı geçiş yaklaşımından kaynaklanmıştır.

Öte yandan, Çekoslovakya'nın Kadife Devrimi komünist rejimle müzakerelerin sonucunda değil, rejimin istifası neticesinde meydana gelmiştir. Bu itibarla Çekoslovakya'nın temizlik kanunu eski komünistler tarafından engellenmemiştir. Alman örneği de buna benzemektedir, zira Almanya'da savaşın yıkımı ardından Müttefiklerin desteğiyle ve Nazilerin herhangi bir katkısı olmadan arındırma politikaları derhal uygulamaya geçmiştir (David, 2003:426). Bununla birlikte Polonya'da geçmişe yoğunlaşmayı zamana yaymak için geniş bir süre bulunmaktaydı. Bu süre zarfında eski rejime yönelik tepkilerin daha yumuşaması ve yeni döneme ilişkin hukuki altyapının hazırlanmasına eskilerin katkı sağlaması mümkün olmuştur (Szafraniec, 2008: 65). Sonuç olarak Polonya'nın komünizmden arınma kanunu hiç olmamış, temizlik kanunu da karmaşık prosedürleri ve oldukça ılımlı yaptırımlarıyla sembolik nitelik taşımıştır.

Polonya, Çekoslovakya ve Almanya’da rejimin demokrasiye donüşebilmesi için elit sınıfının yeni baştan oluşturulması gerektiğine yönelik farkındalık söz konusuydu. Totaliter bir yapının demokratik değişimleri baltalayabileceği kabul edilmiş, bu nedenle öncü demokratik pozisyonların demokrasi ve insan haklarıyla barışık olmayan kişiler tarafından işgal edilmesi sakıncalı görülmüştür. Ancak Polonya’da bu yaklaşım fazla rağbet görmemiş, birçok önemli pozisyonda eski rejime mensup kişilerin görev yapması nedeniyle bu ülkedeki reform hareketlerinin sabote edildiğine genel olarak inanılmıştır (David, 2003:431).

Polonya, Çekoslovakya ve Almanya’da geçmişle ilgili çıkarılan kanunların etkinliği dikkate alındığında, Çekoslovakya ve Almanya’da eski rejimlerin etkilerini bertaraf edici tedbirlerin alındığı görülmektedir. Polonya’da ise, komünizmden arınma politikasının eksikliği nedeniyle eski elitlerin etkileri devlet yönetiminin en üst kademelerinde dahi görülebilmektedir. 1997 yılında yürürlüğe girip 2006 yılında revize edilen temizlik kanununa rağmen demokrasiye geçiş sırasında geçmişle sıkı şekilde hesaplaşan Almanya ve Çekoslovakya örnekleri Polonya’nın hesaplaşmasının devam etmesi ve tamamlanması gerektiğini göstermiştir (Szafraniec, 2008: 66).

3. POLONYA’NIN DEMOKRASİDEN KOMÜNİZME, KOMÜNİZMDEN DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜREÇLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Polonya’nın kısa tarihesine değinildikten sonra demokrasiden komünizme daha sonra da tekrar demokrasiye geçiş süreci kronolojik bir çerçevede ele alınarak 14. ve 16. yy. itibaren günümüz Polonya’nın kuruluşuna kadar anayasal düzeni demokratik oluşumlar dikkate alınarak izah edilmiştir.

3.1. Polonya’nın Kısa Tarihçesi

Slav boylarının M.Ö. 2000’li yıllarda farklı yönlere göç etmeleri neticesinde Doğu, Batı ve Güney Slavları şeklinde muhtelif gruplar meydana gelmiştir. M.S. ilk yıllarda batıya göçen bu gruplar Elbe Nehri vadisine ulaşmış ve kuzey taraftaki Baltık Denizi’ne kadar uzanmıştır. Söz konusu grupların en kapsamlısı olan Polanie, güç kullanmak suretiyle diğer grupları kendi hâkimiyeti altında toplamıştır. “Polanie” ismi “ova” anlamına gelen “Pole” kelimesinden türemiştir. Bu itibarla Polonya ismi, Polanie tarafından teşkil edilen Batı Slavlar birliğinden gelmektedir.

1386 yılında Litvanya Prensi Jagiello ile Lehistan Kraliçesi Jadwiga’nın evlenmesi neticesinde Litvanya ile birleşme yoluna gidilmesi Polonya’nın güçlenmesinin önünü açmıştır. Söz konusu genişlemeyi müteakip Polonya; Prusya, Rusya, Çekya, İsveç ve Osmanlı Devleti gibi devletlerle çatışmaya girmiş, uzun süren askerî mücadelelerde güç kaybederek 1772, 1793 ve 1795 tarihlerinde Prusya, Rusya ve Avusturya tarafından bölünerek pay edilmiştir. Bunun sonucunda 1795 yılından itibaren Polonya devletinin siyasi varlığı sona ermiştir (Samur, 2005: 421).

I. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte 1918 yılında bağımsızlığına yeniden kavuşan Polonya, kısa bir parlamenter demokrasi dönemi yaşamıştır. İstikrarsızlığın hâkim olduğu bu dönemin sonrasında Mareşal Pilsuldski önderliğinde askerî darbe gerçekleştirilmiş ve otoriter bir rejim tesis edilmiştir. II. Dünya Savaşı’na kadar ki süreçte nüfusu sekiz milyonu bulan Ukraynalı, Beyaz Rus, Litvanyalı, Alman ve Rus azınlıklar Polonya’da sosyal, siyasi ve ekonomik sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Almanya ile Rusya’nın güçlenmeleriyle birlikte, 1930’ların sonuna doğru Polonya bu iki devlet tarafından bir kez daha

paylaşılmıştır. Hitler Almanya'sının Polonya'yı işgali II. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur (Bromke, 1962: 1).

II. Dünya Savaşı'nın neticesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından tamamen işgale uğrayan Polonya, Varşova Paktı ve COMECON⁵ gibi örgütler çerçevesinde Doğu Bloku'nun üyesi olmuştur. II. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalarla Polonya'nın eski doğu topraklarının SSCB tarafından işgal edilmesine rağmen, ülkenin batı sınırınının 1945 Potsdam Konferansı'nda Alman topraklarını içine alacak şekilde Oder-Neisse nehirleri ile tespit edilmesi sonucunda Polonya sınırları batıya doğru genişlemiştir (Çetin, 2016: 352).

SSCB'nin hâkimiyetiyle birlikte komünist döneme adım atan Polonya'da 1956-1970 yıllarında meydana gelen ayaklanmalar sonucunda ülke liderliği bazında bazı değişiklikler olmuşsa da komünist tek parti sisteminin çöküşüne dek ülkede SSCB yanlısı bir idare hâkim olmuştur. 1970'li yılların sonlarına doğru Polonya'da komünist idareye karşı demokrasi talepleri güçlenmeye başlamıştır. Söz konusu talepler sonucunda Polonya'da komünist rejim yıkılmıştır (Roos, vd., 2018). Köklerinde demokrasi olan Polonya devleti 1989 yılında komünizmden koparak tekrar demokrasiye geçmiştir.

3.2. Önceki Demokrasi Deneyimleri

Polonya'da 1572-1795 yılları Seçimli Krallık veya Birinci Cumhuriyet (Rzeczpospolita) dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemin en önemli ve en etkin siyasal aktörüsöylulardır. Soyluların sahip oldukları haklar ve ayrıcalıklar ile imparatorluğun çökmesine neden olan statükoları soyluları önemli hâle getirmiştir. Soylular 16. yüzyıl itibariyle gerek kilise nezdinde gerekse de parlamentoda temsil anlamında siyasal tekellerini oluşturmuştur. Bu gücün üzerine 1572 yılından itibaren kral seçimini de eklemiş olan soylular, parlamentodan çıkacak bir yasayı veya Kralın

---

⁵COMECON, ABD'nin Avrupa'ya ekonomik yardım paketi olan [Marshall Planı](#)'na karşı, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un hazırladığı Molotov Planı'yla Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi, olarak da bilinir. Sosyalist ülkeler arasında ekonomik iş birliği ve dayanışma amacıyla 25 Ocak 1949'da kurulan ve Batı ülkelerinde İngilizcesinin kısaltması Council for Mutual Economic Assistance: COMECON olarak adlandırılan uluslararası örgüt.

aldığı kararı veto etme hakkına da sahip olmuştur. Bu durum iktidarın zaman zaman iş göremez hâle gelmesine neden olmuştur (Sanford, 2003: 62). 16. yüzyılda çok dinli ve etnik yapıya giren Polonya’da soylular halkın tepkisine maruz kalmıştır. Söz konusu tepkiyi bertaraf etmek adına bu dönemde cumhuriyetçi Sarmat ideolojisine sığınılmıştır. Bu ideolojiye göre Polonyalı soyluların sözde atası, antik Sarmat kabilesi olarak ilan edilmiştir. Bahse konu ideolojinin asıl amacı “altın özgürlükler” ve Roma Cumhuriyeti örneklerinden hareketle imtiyazlı idare şeklinin hayata geçirilmesidir (Wandycz, 2001: 77-81).

Polonya, bağımsızlığından mahrum olarak girdiği I. Dünya Savaşı’ndan kendi kaderini tayin eden bir konumda çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Wilson’un savaş sonrası düzen için ortaya koyduğu ve Paris Barış Konferansı’nda savunduğu 14 ilkenin Polonya ile ilgili olan 13. ilkesi uyarınca “Polonyalıların yaşadığı topraklarda denize serbest ve güvenilir şekilde ulaşma imkânı olan, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü uluslararası anlaşmalarla garanti altına alınmış bir Polonya devletinin kurulması” ön görülmüştür. Bu sayede Polonya, savaş sonrası yapılan Versailles Anlaşması ile siyasi bağımsızlığına kavuşmuş bu kapsamda çok partili parlamenter demokrasiye geçilmiştir. Üyeleri düzenli aralıklarla seçilen parlamento (Sejm) ve senatoyla birlikte devlet başkanından oluşan demokratik bir yapı kurulmuştur (Elmas, 2015: 77).

3.3. Komünizm Dönemi

II. Dünya Savaşında Polonya ordusu Hitler karşıtı ittifak birliklerinde en büyük dördüncü ordu olmasına karşın, savaşın ardından SSCB’nin nüfuz alanında kalmıştır. Polonya 1945-1989 yılları arasında soğuk savaş tarafından bölünmüş Avrupa’da “Demir Perde”nin doğu tarafında kalmış, SSCB’ye boyun eğmiş ve tek bir ideolojinin egemenliğinde yaklaşık kırkbeş yıl yaşamıştır. Bu süre zarfında bağımsız ve demokratik yapıyı elde etmek adına gizli veya aşikâr mücadele devam etmiştir.

3.3.1. Rejim Değişimi

II. Dünya Savaşında Polonya ordusu Hitler karşıtı ittifak birliklerinde en büyük dördüncü ordu olmasına karşın, savaşın ardından SSCB'nin nüfuz alanında kalmıştır. Polonya 1945-1989 yılları arasında soğuk savaş tarafından bölünmüş Avrupa'da "Demir Perde"nin doğu tarafında kalarak SSCB'ye boyun eğmiş ve tek bir ideolojinin egemenliğinde yaşamıştır. Komünizm döneminde, Polonya'da mevcut rejime karşı birçok siyasi hareket gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 1956 yılında meydana gelen ilk ayaklanma kapsamındaki işçi protestoları kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Ayaklanma bastırılmakla beraber yeni bir rejimle mücadele ve demokratikleşme dönemini de beraberinde getirmiştir.

Komünist Partisi Merkezi Komitesi 18-28 Temmuz tarihleri arasında yaptığı toplantılarda, halkın siyasi ve ekonomik sıkıntılarını hafifletmek için birçok kararlar alır. Bu atılan adımlar arasında Gomulka'nın tekrar Parti üyeliğine kabul edilmesi, aynı yılın Ağustos ayında hükümet, Aralık ayında ise Parlamento (Sejm) için yeni seçimler yapılacağını ilan etmiştir. Katolik Kilisesinin faaliyetine müsaade edilmesi işçi ayaklanmasının sonucunda gerçekleşmiştir (Armağanoglu, 2017: 424-428). 1968 yılının Mart ayında gerçekleştirilen öğrenci protestoları rejim milislerince şiddet kullanılarak dağıtılmıştır. Komünist rejimin bu sorunların sorumlusu olarak Yahudi vatandaşları suçlayıp hain ilan etmesi neticesinde birçok Yahudi kökenli Polonyalı ülkeyi terk etmek zorunda kalır.

1970'li yıllarda ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle gıda ürünlerine, bilhassa et ürünlerine yüksek oranlarda zam yapılmış, bu zamlar özellikle Gdansk ve Szczecin gibi kıyı kentlerinde 1970'te başlayan grev dalgasını beraberinde getirmiştir. 1976 yılının Haziran ayında Varşova'nın Radom ve Ursus semtlerinde hükümete karşı yapılan protestolar ve bu protestoları müteakip yaşanan olaylara bir reaksiyon olarak muhalefet tarafından "İşçileri Koruma Komitesi" kurulmuştur⁶.

---

⁶ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü".

3.3.2. Dayanışma Sendikası Hareketi

Polonya’da yaşanan ağır ekonomik bunalımların tesiriyle işçilerin başını çektiği büyük eylemler gerçekleştirilmiştir. Lech Walesa önderliğinde işçiler Gdansk kentinde bulunan Lenin Tersanelerini kapatmış ve 14 Ağustos 1980 tarihinde büyük bir grev başlatmıştır (Cöllen, 2009). Lenin Tersanesindeki grev komitesinin liderliğini üstlenen Lech Walesa entellektüel çevrelerin de desteğini arkasına almıştır.

1989 sonrasında Polonya başbakanı olan Tadeusz Mazowiecki ve 1997-2000 yılları arasında Polonya Dışişleri Bakanlığı yapan Bronislaw Geremek tarafından grev yapan işçilere rejim ile müzakerelerde yardımcı olacak uzmanlardan teşekkül eden bir komite oluşturulmuştur. Lenin Tersanelerinde başlatılan grevler ülkenin her tarafına yayılmıştır. İşçiler komünist rejim ile sansürün kaldırılması ve serbest işçi sendikalarının kurulmasına izin verilmesi gibi taleplerin yer aldığı 21 madde üzerinde müzakere başlatmıştır. Muhaliflerin bu eylemi ülkede 1956, 1968, 1970 ve 1976 yıllarında gerçekleştirilen muhalif eylemlerden iki yönüyle farklılık arz etmektedir (Bialer, 1987).

İlk olarak, diğer muhalif hareketlerin aksine bu hareket grev aracılığıyla hızla yayılmış, neredeyse bütün Polonya’yı etkisi altına almıştır. İkinci olarak, işçiler bu grevlerle sadece ekonomik taleplerle kendilerini kısıtlamamış, siyasi rejimin temelini derinden sarsacak nitelikte bazı isteklerde de bulunmuşlardır. Bu kapsamda, 1976 hareketini müteakip yargılanarak siyasi mahkûm ilan edilen işçi liderlerinin serbest bırakılmasından, radyo yoluyla Katolik dindarlara seslenilmesine, oradan bağımsız işçi ve köylü sendikalarının meşru kılınmasına kadar birçok konu talep listesinde yer almıştır. Bilhassa Komünist Parti’nin tekçi yapısını kırmak amacıyla sansürün bitirilmesi ve bu şekilde düşünce hürriyetinin temin edilmesi talep edilmiştir (Wyrzykowski, 2001: 432-433).

31 Ağustos 1980 tarihinde tersane işçileriyle yapılan müzakereler neticesinde tersane işçileri adına Walesa ile rejim yetkilileri arasında “Ağustos Anlaşmaları” imzalanmıştır. 17 Eylül 1980 tarihinde “Bağımsız ve Özerk Dayanışma Sendikası” (Dayanışma Sendikası) kurularak sendikanın başına Gdansk Tersanesi grevinin

önderi Lech Walesa getirilmiştir. İşte bu çabaların sonucunda iki aya yakın bir sürede, on milyon üyeli, reform ve bağımsızlık hareketi Dayanışma Sendikası (Solidarnosc) ortaya çıkmıştır.⁷ Dünyada fenomen hâle gelen Dayanışma Hareketi, sıradan bir sendika olmaktan çok ülkede faaliyet gösteren birçok muhalif politik görüşlerin bir araya geldiği ortak platform niteliği taşımıştır.⁸

Dönemin Dayanışma Sendikası Başkanı Walesa, “1980 yılında tersanede yapılan grevlerde Polonya'daki bütün sosyal gruplaşmaları bir çatı altında toplamayı başardık, hatta yurtdışında da destek amacıyla grevler yapıldı. Komünistlere, ‘siz sürekli yalan söylediniz, çoğunluk biziz ve artık sizi istemiyoruz’ diyebildik. Aldıkları bu büyük darbeden sonra eyleme geçemez hâle geldiler. Bu, antikomünist kitlenin komünizm karşısında aldığı ilk barışçıl galibiyetti. Bu noktadan sonra artık birlikte hareket edemediler ve geçmişteki başarılarını sürdüremediler. İkinci büyük başarı ise, bu hareketin siyasi partilerden bağımsız olmasıydı. Bu bizim için 2:0'lık bir galibiyetti.” demek suretiyle Dayanışma Sendikası'nın Polonya'nın demokrasiye geçişindeki rolüne vurgu yapmıştır (Cöllen, 2009).

3.3.3. Papa II. Jean Paul'ün Polonya'yı Ziyareti

Komünist dönemde demokrasi sürecinin önünü açan gelişmelerden bir diğeri de Papa II. Jean Paul'ün 1979 yılında Polonya'yı ziyareti olmuştur. Kardinal Karol Wojtyla'nın 1978 yılında Jean Paul II ismiyle Papa olarak seçilmesi ve Papa'nın Haziran 1979'da Polonya'yı ziyaret etmesi Polonya halkında birlik ruhunu uyandırıcı bir etki oluşturmuştur. Halkın Katolik inancına bağlılığı nedeniyle Vatikan ile güçlü bağlar kurulmuş, Batılı devletlerin de desteğiyle Polonya'da millî şuur ve hürriyet talepleri canlı tutulmuştur (Cöllen, 2009).

3.3.4. 1981 Askeri Darbe ve Sıkıyönetim İlanı

Dayanışma Sendikası ile Polonya İşçi Partisi arasında yaşanan ihtilaflar, reformların sabote edilmesi ve bozulan ekonomik şartlar neticesinde 13 Aralık 1981

---

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, “Polonya'nın Tarihçesi”.

⁸ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, “Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü”.

tarihinde General Wojciech Jaruzelski ülkenin Sovyet orduları tarafından işgal riskini gerekçe göstererek Polonya’da yönetime el koymuş ve ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir. 595 gün süren sıkıyönetim sonucunda sendikal faaliyetler, yurtdışına çıkışlar ve ülke içinde hareket özgürlüğü yasaklanmış ayrıca aralarında Walesa’nın da bulunduğu Dayanışma Sendikası üyelerinin çoğu tutuklanmıştır. Ayrıca rejim muhalefetin gücünü kırmak amacıyla 1200 gazetecinin işine son vermiş, Polonya Gazeteciler Birliği’ni dağıtmış, haberleşme ve basın özgürlüklerini sıkı bir merkezî denetim altına almıştır. Dahası rejim bu müdahalelerin dışında akademisyenler üzerinde baskı kurarak üniversiteler üzerinde de tahakküm kurmuştur (Yücel, 2011: 669)

Tutuklu kaldığı bir yıldan sonra serbest kalan Walesa 1983 yılında Nobel Barış Ödülü’ne layık görülmüştür. Walesa;

“Ben öncülüğünü üstlendiğim bu hareketin er ya da geç Nobel Barış Ödülü ile ödüllendirileceğine emindim. Nobel Barış Ödülü’nü 1983 yılında aldım. Zamanlama gayet iyiydi, bir yıl önce verilmiş olsaydı erken olacaktı. 1983 yılında bizim durumumuz da iyi değildi, morallerimiz bozuktu. Bu ödül bize güç verdi. Böylece, zafere giden yolda mücadeleye devam ettik” ifadelerini kullanarak Nobel Barış Ödülü’nün mücadele azmini güçlendirdiğini belirtmiştir (Cöllen, 2009).

Sıkıyönetim dönemi Kilise’nin siyasi olarak önemli rol oynadığı bir dönem olmuştur. Sıkıyönetim ilanı Polonya’nın sorunlarına herhangi bir şekilde çözüm olamamış, toplumsal direniş ve muhalefetin giderek güçlenmesine neden olmuştur.⁹ Öte yandan, rejim tarafından idari yargının yeniden kabul edilmesi, 1985 yılında Anayasa Mahkemesi’nin kurulması, kamu denetçiliğinin tesis edilmesi ile insan haklarının korunmasına yönelik yapısal değişikliğe gidilmiş, bu şekilde nispeten daha özgürlükçü bir yapının oluşturulması için gerekli hukuki çerçevenin kurulması istenmiştir (Gross, 1997: 65).

Dayanışma Hareketi ile rejim arasındaki mücadelenin yumuşama seyrine girmesi üzerine önce sıkıyönetim, daha sonra 1983 Temmuz ayında Ulusal Askeri

---

⁹ Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, “Polonya’nın Tarihçesi”.

Konsey lağvedilmiştir. Müteakiben genel af ilân edilerek, 1985 yılında seçimler yapılmış, General Jaruzelski önce devlet ve hükûmet başkanlığından istifa etmiş, daha sonra Komünist Parti'nin 10. Kongresi'nde yeniden seçilmiştir. Yumuşama dönemi içinde Dayanışma Hareketi daha da güçlenmiş ve yeni bir muhalefet dalgası yaratmak suretiyle daha büyük kazanımların kapısını aralamıştır (Gönenç, 2002:127-128).

3.3.5. Yuvarlak Masa Müzakereleri

Sıkıyönetimi müteakip Polonya'da çok daha ağır bir siyasi, toplumsal ve ekonomik kriz yaşanmış, gittikçe kötüleşen durum rejim ile muhalifler arasında müzakerelerin başlamasına neden olmuştur.¹⁰1988 yılına gelindiğinde Polonya'da yeni bir grev dalgası meydana gelmiştir. Bunun sonucunda 1989 yılında Kilise'nin arabuluculuğuyla rejimle muhalefet arasında yuvarlak masa toplantıları gerçekleştirilmiştir (Prohntchi, 2006: 6).

Walesa;

“Müzakere süreci bence bir şaşırtmacaydı. Bence komünistler bizim zaaflarımızın neler olduğunu biliyordu. Kendilerinin de güçlü olmadıklarını biliyorlardı, ama bizden güçlüydüler. Bu nedenle, bence kendilerince en güvenli yol olarak, parlamentoda bize yüzde 35'lik sandalye verme önerisini gündeme getirdiler. Böylece bizim en uslularımız onlar için ülkenin en ağır sorunlarını çözmeye uğraşacak, söz dinlemeyenler ise müzakere masasını terk edecek, sonuç olarak komünizm devam edecekti. Açıkçası bu görüşmeleri ben bu şekilde algıladım. Ve gene aynı şeyi düşündüm, bana biraz daha fırsat tanıyın, ben gerisini getiririm. Böylece mücadeleye devam ettik” şeklinde beyanatta bulunarak komünist rejimin Dayanışma Sendikası'nı görmezden gelerek Polonya'da başarıya ulaşamayacaklarını anladıklarını belirtmiştir (Cöllen, 2009).

6 Şubat 1989 itibariyle başlayan ve iki tarafın eşitliğinin ve uzlaşmasındaki samimi tercihinin göstergesi olan bu görüşmeler “Yuvarlak Masa Müzakereleri” olarak nitelendirilmiştir. Bu görüşmelere hükümet ve muhalif taraftan yüzlerce

---

¹⁰ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, “Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü”.

temsilci katılmış, toplantılar sonucunda yapılması planlanan temel dönüşüm adımları kabul edilmiştir. Hükümet tarafı; siyasi gruplar oluşturulması ve bunların etkin hâle getirilmesini, Dayanışma Hareketinin ve meslek sendikalarının meşru zemine kavuşturulmasını, mahkemelerin bağımsız olmasını ve düşünce hürriyetini kabul etmiştir. Muhalifler bu sayede kitle iletişim araçlarında sesini duyurma hakkını kazanmış, iktidarın demokratik yöntemlerle seçimi hususunda ve serbest piyasanın bağımsız işleyişi konusunda rejimle anlaşmaya varılmıştır.

Ayrıca taraflar gelecekte oluşturulması düşünülen Senato ve Cumhurbaşkanlığı konusunda ve kısmen serbest parlamento seçimleri yapılması konusunda da mutabakata varmıştır. Bu kararların en temel niteliği, meşru ve barışçıl bir zeminde hareket edilerek Polonya'yı kökten değiştiren, komünizm rejiminden demokrasiye geçişi sağlayabilen adımlar olmasıdır. Söz konusu müzakereler 5 Nisan 1989 tarihinde Yuvarlak Masa Anlaşması ile sonlandırılmış, bu kapsamda ilk seçim tarihi olarak 4 Haziran 1989 kararlaştırılmıştır.¹¹

Doğu Avrupa devletlerinin birçoğunda hayata geçirilen yuvarlak masa müzakereleri yöntemi, komünist devletlerin anayasalarında öngörülmediği halde tek partili diktatörlüklerden çoğulcu siyasî yapıya barış içinde geçişin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tip müzakereler ilk defa Polonya'da başarıyla uygulanmış, Macaristan ve Çekoslovakya'da da bu yöntem taklit edilmiştir. Siyasî olmayan muhalefet geleneği ve partilerin kendini kurtarma yönündeki çabaları nedeniyle DoğuAlmanya ve Bulgaristan bu üç ülkeden ayrılarak yuvarlak masa görüşmelerinden istenen sonuçları alamamıştır. Söz konusu müzakerelerin en önemli fonksiyonu birbiriyle konuşamayacak kadar birbirine düşman olan tarafların bir masa etrafında meselelerini tartışmaya başlamasıdır. Bu yöntem, demokrasiye geçişi daha sorunsuz hâle getirmiş, Tiananmen'de yaşananlar gibi muhalefetin şiddetle bastırılmasına engel teşkil etmiştir (Stokes, 1996).

---

¹¹ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü".

3.4. Yakın Demokrasi Dönemi

20. yüzyılın başlarında ise parlamento, senato ve devlet başkanından oluşan çok partili parlamenter demokrasiye geçmiştir. 1939'da İkinci Dünya Savaşının patlak vermesiyle SSCB ve Nazi Almanyasına karşı koyamaması birçok ülkede olduğu gibi Polonya'da da rejim değişikliğine yol açmıştır. Komünizm bu ülkede yaklaşık 45 yıl sürmüştür. Bu süre zarfında Polonya halkı bağımsızlık ve özgürlükleri için mücadele etmiştir.

Polonya'nın yakın demokrasi dönemi komünizmden sonra kökenlerinde varolan demokratik yapının tekrar oluşturulması ve Polonya'nın 3. Cumhuriyet olarak ifade edebileceğimiz günümüz Polonya Cumhuriyeti'nin inşa aşamasıdır. Kaczynski kardeşler Komünizmden arındırma politikası ve "Temizlik Yasası" tam olarak işletilmemesi kanısıyla 2005 parlamento seçimleriyle birlikte temizlik ve komünizmden arındırma politikalarını kamuoyunun gündemine tekrar getirmiş, bu nedenle Polonya'nın sosyal eşitliğe, Katolik inanca ve aile değerlerine dayalı, demokratik nitelikte Dördüncü Polonya Cumhuriyetinin kurulması önerilmiştir. Bu önerilerini seçim propagandası olarak kullanmışlarsa da bu önerilerinde başarı sağlayamamışlardır.

3.4.1. Demokratik Gelişim Süreci

4 Haziran 1989 tarihi, Polonya Halk Cumhuriyeti döneminin sona erdiği ve Polonya'da iktisadi ve siyasal değişimlerin başladığı tarihtir. Bu yapısal değişimler kapsamında Polonya özgür bir devlet haline gelmiş, demokratikleşme alanında önemli mesafeler kaydedilmiştir.¹² Walesa, Polonya'da komünizmin yıkılışının 20. yılında basına verdiği demeçte;

"Bence tüm çabalara değdi. Bugün yine geçmişe dönüp bir seçim yapacak olsam, gene aynı şekilde davranırım. Polonya'nın özgür bir ülke olduğunu görmeye ömrümün yeteceğini sanmıyordum, bizden önceki kuşağın kaybettiklerini yeniden kazanabileceğimize, Sovyetlerden ve kölelikten kurtulabileceğimize inanmıyordum. Ancak tüm bunlar gerçekleşti

---

¹² Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü".

ve bunda benim de payım var. Polonya'daki gelişmenin seyrinden ve zafer kazanılmış olmasından dolayı çok mutluyum” ifadelerini kullanarak her tür bedele rağmen, demokrasi için mücadele etmeye değdiğini belirtmiştir (Cöllen, 2009).

Polonya'da komünizmden demokrasiye geçişin uzlaş ve barış zemininde gerçekleşmesi eski sistemin zayıflığını tüm dünyaya göstermiş, bunun sonrasında bütün eski Doğu Bloğu ülkeleri bu değişimden etkilenmiş, Orta Avrupa'da komünist sistemlerin çöküşü hızlanmıştır. 1989 parlamento seçimleri sayesinde Polonyademokratik sisteme geçişini büyük zorluklar yaşamadan atlatabilmiştir. Macaristan örneği de bu anlamda başarılı sayılan ülkelerden bir diğereğdir. Gerek Polonya'nın gerekse de Macaristan'ın geçiş sürecinde devlet yapısının yıkılmamış olması, başlatılan ekonomik reformların başarıyla uygulanmış olması demokratik sisteme geçiş kolaylaştırıcı faktörler olmuştur (Yücel, 2011:652).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'ın oluşturduğu Visegrad Üçlüsü'nün birlikte hareket etme yaklaşımı Doğu Bloku'nun dağılışında etkili başka bir faktör olmuştur. 1991 yılının Şubat ayında Macaristan'ın Visegrad şehrinde gerçekleştirilen toplantıda, Polonya ve Çekoslovakya devlet başkanları ile Macaristan başbakanı karşılıklı işbirliğine gitmiş ve Ekim 1991'de Krakow'da yapılan işbirliği antlaşmasıyla süreç hızlanmıştır. Söz konusu birlikteliği pekiştiren başka bir gelişme ise Aralık 1992'de imzalanan Orta Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması olmuştur (Holmes, 2000: 137). Polonya demokrasiye geçiş sürecini 1999 yılında NATO üyeliğine ve 2004 yılı Mayıs ayında AB üyeliğine kabul edilmekle taçlandırmıştır. Bu aşamada, Polonya'nın geçiş sürecindeki başarısını genel olarak belirttikten sonra, İkinci Demokrasi Dönemi'nin temel adımlarını incelemek yerinde olacaktır.

3.4.2.4 Haziran 1989 Yarı Serbest Meclis Seçimleri

1989 yılında Polonya Parlamentosu için yapılan seçimler Doğu Avrupa'daki komünist rejimden kopmaların başlangıcını teşkil etmiştir. Polonya'da 4 Haziran 1989 tarihinde yapılan seçimler Doğu Bloğunda yapılan ilk kısmen serbest seçim olma niteliğini taşımaktadır. Daha önce yapılan anlaşma gereği Meclis'te % 65'lik kısmı iktidar grubundan seçilen adaylardan oluşmaktaydı, % 35'lik bir kısmı ise

yapılan serbest seçimlerle belirlenmiştir. Senato'nun ise tamamını eşit haklarla seçimlere katılan mevcut rejim ve muhalifler teşkil etmiştir.

Katılımın % 62,7'lik bir katılım oranıyla gerçekleşen seçimlerin ikinci turu sonucunda Dayanışma Hareketi mecliste 161, senatoda ise 99 sandalyeye sahip olmuştur. Mevcut rejimin bariz bir şekilde hezimete uğradığı seçimlerin ardından ünlü Polonyalı aktris Joanna Szczepkowska devlet televizyonunda “*Sayın Baylar, Bayanlar, bugün Polonya'da komünizmin sona erdiği gündür.*”¹³ diyerek seçim sonuçları ile birlikte komünizmin Polonya’da artık sona erdiğini belirtmiştir.

Komünistlerin seçimlerdeki hezimetini kendi hükümetlerini kurmaya mani olmuş, bu sebeple 24 Ağustos 1989 tarihinde eski muhaliflerden olan ve başbakanlığa getirilen Tadeusz Mazowiecki başkanlığındaki muhaliflerin katıldığı ilk koalisyon hükümeti oluşturulmuştur. “Cumhurbaşkanı Sizden, Başbakan Bizden” prensibi çerçevesinde ilk Devlet Başkanı General Wojciech Jaruzelski, ilk başbakan Tadeusz Mazowiecki olmuştur. Bu şekilde Doğu Bloku’nda yer alan bir ülkede ilk defa komünist olmayan biri başbakanlık koltuğuna oturmuştur.

Uluslararası konjonktürün uygunluğu, SSCB’de yaşanan “perestroika” süreci ve Batılı ülkelerin Polonya’daki reform hareketlerine verdikleri destekler neticesinde Walesa’nın çabalarıyla taraflar arasında görüşmeler başlatılmış, bunun sonucunda Tadeusz Mazowiecki’nin başkanlığında Sovyet Bloku’nda Marksist ideolojiye bağlı olmayan ilk hükümet tesis edilmiştir.¹⁴

Başbakan Mazowiecki;

“Kuracağım hükümet miras kalan ipotekten sorumluluk taşıyor. Geçmişin üstünü kalın bir çizgi ile çiziyoruz. Ancak onun içinde faaliyet göstermemiz gereken şartlara bir etkisi var. Yalnızca Polonya’yı şu andaki çıkmazdan kurtarmak adına yaptıklarımızdan sorumlu olacağız. Bugün soydaşlarım için en önemli sorunun, daha iyi olabilir mi sorusu olduğunun farkındayım. Bunu hep birlikte yanıtlayacağız” demek suretiyle Yuvarlak

---

¹³Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, “Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü” bildirgesi.

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği, “Polonya’nın Tarihçesi”.

Masa hareketinin uzlaşma ruhuna bağlı olduğunu göstermiş, bu yaklaşım sayesinde birkaç ay zarfında Polonya'daki komünizmin çöküşü hızlı ve oldukça barışçıl bir şekilde sağlanmıştır.¹⁵

3.4.3. Anayasal Gelişmeler

Yaşanan sosyo – ekonomik ve siyasi gelişmeler neticesinde, başta Polonya olmak üzere birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinde hızlı ve köklü anayasal değişimler yaşanmıştır. Söz konusu ülkelerde öncelikle mevcut yönetimlerin siyasi ve ekonomik düzenleri sona erdirilmiştir. Bu kapsamda yapılan değişikliklerin birinci sacayağında özelleştirme, özel mülkiyet ve serbest piyasa ilkelerine dayanan bir ekonomik programın hazırlanması yer almıştır. İkinci sacayağında devletin demokratik esaslara uygun olarak örgütlenmesini düzenleyen hukuki altyapının oluşturulması, üçüncüsünde ise kişi hak ve özgürlükleri hukuki güvence altına alacak biçimde anayasal bir düzenin kurulması yer almıştır (Tunç ve Türkoğlu, 2007:1135-1136).

Polonya Dayanışma Hareketi, kısmi serbest nitelikteki yasama organı seçimlerine katılmış ve demokratik reformları uygulayabilmek için eline önemli bir fırsat geçmiştir. Bu kapsamda devlet başkanlığı makamının konumunu yeniden düzenlemek ve Komünist Parti'nin parlamento üzerindeki etkisini azaltmak üzere 7 Nisan 1989 tarihinde anayasa değişikliği gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte parlamento tarafından seçilecek olan cumhurbaşkanına, “devleti temsil etme, başkomutanlık sıfatına sahip olma, ülkenin birliği ve bütünlüğünü sağlama, gerektiğinde sıkıyönetim ilân etme, kanunları veto edebilme, başbakan adayı sunma koşulları çerçevesinde yasama organını feshedebilme” gibi başkanlık sistemine yakın anayasal yetkiler tanınmıştır. Söz konusu geniş yetkiler dikkate alındığında cumhurbaşkanının sahip olduğu güçlü konum, yasama organı ve hükümet ile devlet başkanını karşı karşıya getirmeye uygun bir ortam oluşturmuştur. Nitekim birinci cumhurbaşkanı Jaruzelski döneminde hükümet ve parlamento arasında yetki

---

¹⁵ Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, “Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü”.

çatışmaları yaşanmış ve cumhurbaşkanının siyasî gücünü paylaşmaktan kaçındığı görülmüştür (Yücel, 2011: 670).

Eylül 1990 tarihinde yapılan anayasa değişikliği üzerine halk tarafından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini Walesa kazanmış ancak Walesa Dayanışma Hareketinin zayıflaması ve parlamentonun güçlenmesi nedeniyle etkin bir cumhurbaşkanlığı yapamamıştır. 1991 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinin sonucunda oluşan parlamento aritmetiği kısa süre içerisinde yeni bir anayasa yapılamayacağına anlaşılmaya başlanmıştır. 1992 yılında Jan Olszewski hükûmetiyle cumhurbaşkanı arasında yaşanan siyasî sorunlar parlamentonun feshine neden olmuştur. Demokratik sisteme geçişten sonra yaşanan sorunlar, “Küçük Anayasa” olarak nitelendirilen, geçici bir süre yürürlükte kalmak üzere hazırlanan 17 Ekim 1992 tarihli geçiş anayasasının düzenlenmesine yol açmıştır (Garlicki, 1997: 82-83).

2 Nisan 1997 tarihinde yürürlüğe giren yeni anayasa ile beraber Polonya yarı – başkanlık hükümeti sistemini kabul etmiştir. Bu kapsamda cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, yasama organı içinden çıkan ve onun güvenine yaslanan bir hükümetin varlığına dayanan bir yürütme yapısı düzenlenmiştir. Meşruiyetini doğrudan halktan alan cumhurbaşkanına önemli anayasal yetkiler tanınmış, hükümetle ve parlamentoyla ilişkileri meşruiyet ve anayasal yetkiler çerçevesinde biçimlendirilmiştir. Yarı – başkanlık düzeni yapısal olarak oluşturulmasına rağmen, yasama–yürütme ilişkileri açısından “rasyonelleştirilmiş parlamentarizm mekanizmaları” teşkil edilmiştir. Cumhurbaşkanının sistem içindeki rolü sınırlandırılmış gibi görünse de önemli yetkilerle donatılmıştır (Garlicki, 1997: 84).

Buna göre, Cumhurbaşkanının hükümeti azletme yetkisi bulunmamakta ancak parlamentodan güvenoyu almayan bir bakanı görevden alabilmekte veya başbakanın talebi üzerine bakanları azledebilmektedir. Cumhurbaşkanı parlamentonun görev süresinin kısaltabilmekte, karşı – imzaya bağlı olmaksızın parlamentoyu anayasada belirtilen koşullar çerçevesinde feshedebilmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı’na kanunları veto etme, kanun teklifinde bulunabilme ve anayasa değişikliği için teklif

sunabilme imkânı tanınmaktadır. Dahası, Cumhurbaşkanı tek başına düzenleyici işlem yapma yetkisi kapsamında kararname çıkarabilmektedir (Yücel, 2011: 673).

3.4.4. Temizlik ve Komünistlerden Arındırma Politikaları

Temizlik politikası (lustration), eski gizli polis işbirlikçilerinin belli bir süreliğine kamu görevlerinde bulunmalarının engellenmesi amacıyla önemli kamu görevlilerinin güvenlik soruşturmasından geçirilmesidir (Los, 1995). Komünist parti yöneticileri, üye ve işbirlikçilerinin belirlenip kamu görevlerinden uzaklaştırılması amaçlanmış lakin Polonya, Almanya ve Çekoslovakya'nın "Temizlik Yasası" sert tutumundan farklı olarak 1989 yılında gerçekleştirilen demokrasiye geçiş sürecinde gündeme gelmiştir. Politik ve toplumsal alanda büyük fırtınalar kopmuş, bu nedenle Polonya yumuşak geçiş siyaseti izlemiştir. Kamu görevlilerinin geçmişteki kirli bağlantıları nedeniyle sistematik olarak güvenlik soruşturmasından geçirilmesi Polonya'da olduğu gibi komünizmden kopan ülkelerde tartışma konusu olmuştur (Szczerbiak, 2002).

3.4.4.1. Temizlik Politikası

Komünizm sonrası ilk Polonya hükümeti temizlik politikasını uygulamakta isteksiz davranmıştır. Yeni demokrasi döneminin ilk başbakanı olan Tadeusz Mazowiecki tarafından "kalın çizgi çekme politikası" kabul edilmiş, ancak uzlaşma ve dönüşüm adına bu konuda adım atılmak istenmemiştir (Lazor ve Morawski, 2016: 44). Zira Mazowiecki bu politikayla eski ve yeni Polonya arasında sembolik bir çizgi çekmek istediklerini, bu şekilde kendi hükümetinin eski rejimin sorumluluklarından ayrılmak istediğini belirtmiştir (Szafraniec, 2008: 33). Bununla birlikte Mazowiecki'nin ifadeleri genel olarak eski komünist yapının suçlarından dolayı cezalandırılmaması şeklinde yorumlanmıştır.

Mazowiecki hükümeti, işbirlikçi olduğu iddia edilen eski komünist kamu görevlilerinin kamu görevlerinden atılmasını içeren temizlik politikasını benimsememiştir. Yeni hükümet eski döneme ilişkin toptancı yaklaşımla herkesi suçlu ilan etmek yerine komünizmden arındırma politikasıyla komünistlerin gücünü kırmayı ve eski rejim destekçilerini somut eylemler ve yeni hükümete sadakatleri

bağlamında değerlendireceklerini vaad etmiştir. Toptan bir şekilde suçlu ilan etmeye karşı olan klasik liberal demokrasi yaklaşımları, hukukun üstünlüğü ilkesi, istihbarat verilerinin delil niteliği taşımaması ve temizlik politikasının siyasi istikrarsızlığa neden olma ihtimali yeni hükümetin bu şekilde hareket etmesine zemin teşkil etmiştir (Szafraniec, 2008: 33).

Bununla birlikte bu yaklaşım yeni hükümetin eski komünist kadrolarına hiç dokunmadığı anlamına da gelmemektedir. Zira kamusal alanda ciddi oranda personel değişimi yaşanmış, ayrıca hukuk sisteminin tüm kademelerinde kişilerin özgeçmişlerini incelemek üzere komisyonlar kurulmuştur. Sansasyona neden olmaması için söz konusu adımlar resmi olarak duyurulmamıştır. Bu durum, ekonomik reformların sosyal sonuçlarından duyulan memnuniyetsizlikle birlikte hükümetin izlediği “kalın çizgi politikasına” karşı duyulan hoşnutsuzluğu da arttırıcı bir rol oynamıştır (Szczerbiak, 2002). Geçiş sürecinde yıkımı engellemek adına iyi bir yöntem olarak benimsenen bu politika komünist elitlerin kamusal yaşamda varlıklarını devam ettirmesine yol açmış, bunun üzerine söz konusu yaklaşım saldırıya maruz kalmıştır. Bu politikaya karşı çıkan Dayanışma Partisinin sağ kanadı, Merkezi Anlaşma ve Hristiyan Millî Birlik Partisi, Ekim 1991 tarihinde yapılan serbest seçimlerde göreceli bir zafer kazanmıştır (Szczerbiak, 2002).

Bu seçimlerden sonra anti-komünist ve temizlik politikasının savunucularından biri olan Jan Olszewski başbakan olarak seçilmiştir. Cumhurbaşkanı Walesa Olszewski’yi desteklememesine rağmen başbakan mecliste güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Olszewski hükümeti komünist geçmişle kırılma yaşanacağı vaadiyle iş başına gelmiştir. Olszewski’ye göre Mazowiecki ve sonraki başbakan Jan Krzysztof Bielecki eski komünistlerle ilgili hiçbir şey yapmamıştır (Bertschi, 1994). Olszewski hükümeti önceki hükümetlerin kalın çizgi politikası yüzünden eski elitlerin suçlarının üstünün örtüldüğünü ve bu kişilerin eskisi gibi aynı refah düzeyinde hayata devam ettiklerini öne sürmüştür (Szafraniec, 2008: 34).

28 Mayıs 1992 tarihinde Meclis, üst düzey kamu görevlileri hakkında bilgi toplanmasını ve eski dönemde komünist güvenlik birimleriyle iş birliği yapmış kişilerin kamuoyuna ifşa edilmesini düzenleyen yasa tasarısını kabul etmiştir

(Szczerbiak, 2002). Bunun üzerine, İçişleri Bakanı Antoni Macierewicz tarafından Meclisteki parti liderlerine önce altmış dört, sonra otuz yedi kişilik işbirlikçi listesi verilmiştir. Söz konusu listelerde sadece itham edilen kişilerin isimlerine yer verilmiş, işbirliği eylemlerine ilişkin herhangi bir delil sunulamamıştır. Ayrıca bu listelerde polisin işbirlikçi olarak belirttiği isimlerin yanında, polisin işbirlikçi olmaya ikna edemediği kişilerin bile isimleri eklenmiştir. Bunun sonucu olarak temizlik süreci adına yapılanların üzerine gölge düşmüş, temizlik politikasının kısa süreli politik menfaatler için nasıl istismar edilebileceği anlaşılmıştır (Szafraniec, 2008: 35).

Listelerin ifşa edilmesinden kısa bir süre sonra, Polonya Anyasa Mahkemesi temel insan haklarının ihlal edilmesi ve hukukun üstünlüğü prensibine aykırı olduğu gerekçesiyle yasanın Anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Bu karar uyarınca yasanın yürürlüğü durdurulmuş ve özel meclis komisyonu İçişleri Bakanı Antoni Macierewicz'in hukuka aykırı hareket ettiğini belirtmiştir. Macierewicz, millî sırları ifşa etmekle ilgili yasaları ihlal etme iddiasıyla suçlanmıştır. Listelerde adı geçen birçok kişi Bakanlıktan özür talebinde bulunmuştur (Los, 1995).

Bu başarısız girişim birçok grup ve siyasi partinin kendi temizlik tekliflerini hazırlamalarına yol açmıştır. İki ay içinde Meclise altı taslak sunulmuş, post komünist partilerin güçlü muhalefetine rağmen bu taslaklar ilgili komisyonlara havale edilmiştir. Bununla birlikte meclis çalışmaları Demokratik Sol Birlik üyeleri tarafından sistematik bir dirençle yavaşlatılmıştır. Eylül 1993 tarihindeki parlamento seçimlerinden önce birçok parti temizlik politikasına ilişkin görüşlerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Temizlik politikalarına karşı en güçlü tepki Mazowiecki'nin Demokratik Birlik Partisinden gelmiştir. 1993 seçimlerinden sonra iki post komünist partinin koalisyonuyla kurulan hükümetin ardından, eski dönemin elitleri önemli mevkilere geri dönmüş ve yasama sürecinin kontrolünü eline almıştır. Haziran 1994 tarihinde muhalefet tarafından sunulan iki yeni temizlik politikası taslağı ilk aşamada veto edilmiştir (Szafraniec, 2008: 36).

Başbakan Jozef Oleksy'nin SSCB istihbaratı ile işbirliğiyle suçlanması ve bunun sonucunda istifa etmesi üzerine, temizlik politikasının yasal olarak

düzenlenmesi yaklaşımı 1996 yılının başlarında tekrar gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili meclise tasarılar sunulmuş, Ocak 1997 tarihinde özel bir meclis komisyonu Cumhurbaşkanı Aleksander Kwasniewski ve mecliste grubu bulunan siyasi partilerin tekliflerini de içeren ortak bir düzenleme tasarısı hazırlamıştır. Komisyonunda taslak üzerinde yapılan ilk görüşmelerde hükümette yer alan Demokratik Sol Birlik Partisi tasarımı reddetmiştir (Szczerbiak, 2002). Ancak hükümetin küçük ortağı parti ile muhalefetin bir araya gelmesiyle Demokratik Sol Birlik Partisi'nin tasarımı reddi, onu etkisiz hâle getirmiştir (Szafraniec, 2008: 36). Bunun üzerine temizlik tasarısı Nisan 1997 tarihinde Mecliste kabul edilmiş, Senato tarafından onaylanmıştır. Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanan kanun tasarısı 3 Ağustos 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir (David, 2003:410-412).

1997 tarihli Polonya Temizlik Kanunu farklı tarihlerde değişikliğe uğramıştır. 21 Ekim 1998 tarihinde Anayasa Mahkemesi kanunu onaylamış ancak 11 Kasım 1998 tarihli kararında iki maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Söz konusu kararda; Polonya Temizlik Kanunu uyarınca, kanunda belirlenen kamusal görevlere başvuran kişilerin sunduğu beyanların önceden komünist rejimin gizli servislerinde çalışmalarına veya onlarla işbirliği yapmalarına göre incelendiğini, bu kişilerin söz konusu servislerde çalıştıklarının veya onlarla işbirliği yaptıklarını açıklamaları üzerine bunların Resmi Gazetede yayımlanacağı belirtilmiştir (Szafraniec, 2008: 37).

Bu kanun önceki dönemde işbirlikçiliğini kabul eden kişilerin kamu görevlerine getirilmesini yasaklamamıştır. Bu düzenleme kapsamında özel bir savcılık makamı ve Kamu Menfaati sözcülüğü ihdas edilmiş, ayrıca Varşova Temyiz Mahkemesi "Temizlik Mahkemesi" olarak görevlendirilmiştir. İşbirlikçilik iddialarına ilişkin yargısal sürecin sözcülük tarafından veya bir milletvekili tarafından başlatılması öngörülmüştür. Mahkeme kamu görevine başvuran kişinin beyanının doğru olup olmadığına veya davanın askıya alınmasına karar vermektedir. Kişi ceza muhakemeleri hükümleri kapsamında suçlanmakta olup kararı temyiz edebilmektedir. Yargılamanın sonuçları Resmi Gazetede yayımlanmaktadır. Beyanda

yalanın tespit edilmesi halinde ilgili kişi kamu görevlerinden on yıl süreyle yasaklanmaktadır (David, 2003:410-412).

3.4.4.2. Komünizmden Arındırma Politikası

Komünizmden arındırma politikası, eski Komünist Parti elitlerinin, aktivistlerinin ve rejim temsilcilerinin politik, ekonomik ve sosyal alanda belli mevkilerde görev yapmalarına yasak getirilmesidir. Bu politika, komünist dönemle politik, tarihi ve yasal zeminde hesaplaşma bağlamında söz konusu partinin yetkililerine ve iktidarın yürütme tarafında bulunan kişilere yeni dönemde engel olunması anlamına gelmektedir. Polonya’da bu politikanın hayata geçirilmesine yönelik girişimler geniş çaplı tartışmalara neden olmuştur (Szafraniec, 2008: 39).

Polonya’da Yuvarlak Masa Müzakerelerinden yıllar sonra dahi komünizmden arındırma politikasına ilişkin tartışmalar devam etmiş, konuyla ilgili çok fazla mesafe alınamamıştır. Söz konusu politika seçim dönemlerinde siyasi partiler için önemli bir malzeme olmuştur. Polonya toplumunda eski komünist elitlerin güçlü konumlarını yeni dönemde de devam ettirmesi 1989 ruhuna gölge düşürmüştür. Demokrasiye ilk geçiş döneminde bu politika zamanında uygulanmadığı için komünistler yeni demokrasi döneminde nüfuzlarını aynen devam ettirmiştir (Szafraniec, 2008: 39).

1989 tarihli Polonya devriminin evrimsel karakteri komünist döneme son vermesine rağmen toplumun elit sınıfının yapısına ilişkin herhangi bir değişim getirmemiştir. Örneğin 1988 yılında önemli mevkilerde bulunan kişilerin üçte birinin etkili konumlarını 1993 yılında da devam ettirdiği görülmüştür (Wasilewski, 1996: 113-123). Söz konusu kişiler yaşanan değişime ayak uydurarak hayatlarını eskisi gibi sürdürmüştür. 1995-2005 yılları arasında Polonya Cumhurbaşkanı olan Aleksander Kwasniewski, Polonya’nın son komünist hükümetinde bakanlık yapmış biriydi. Ancak 1995 yılında halk kendisini “yeni” ve “ileriye dönük” nitelikleri nedeniyle cumhurbaşkanlığına layık görmüştür (Higley vd., 1996).

Komünist elitlerden yeni dönemde de konumlarını devam ettirenler politik alandan ziyade ekonomi ve bürokrasi alanında söz sahibi olmuştur. Politik alanda en bilinen ve önde olan kişiler hızlı bir şekilde görevlerinden uzaklaştırılmış, bununla

birlikte eski komünist parti üyelerinin çoğu, siyasette geniş çaplı bir değişim yaşanmasına rağmen yeni dönemde konumlarını muhafaza etmiştir. Önceki birçok devrimin tersine, 1989 devrimi demokratik bir düzene geçişe adanmış karşı bir elit sınıfı üretmemiştir. Sonuç olarak eski düzenle iltisaklı elitlerin çoğu fazla bir kayıp yaşamadan yeni döneme uyum sağlamıştır (Szafraniec, 2008: 40).

Komünizmden arındırma politikasına ilişkin mevzuat çalışmalarıyla ilgili ilk tartışmalar Ocak 1992 tarihinde yapılmıştır. Bununla birlikte bu çalışmalar mecliste akamete uğramıştır. Temmuz 1992'de Polonya Senatosunda eski dönemde komünist yapılarda görev almış kişilerin kamuda görev almamasını öngören şartlar belirlenmiştir. Bu çalışmaya göre eski elitler belli bir süreliğine önemli addedilen görevlerden yasaklanacaktı. Bu çalışma Senato'dan geçmiş ve Meclis'in önüne gelmiş ancak 1993 yılında yapılan seçimler sonucunda Post Komünist Parti'nin seçim zaferiyle gündemden düşmüştür (Jackowski, 2007: 10-11).

1999 yılında Meclis konuyu tekrar gündemine almış, sağ kanada mensup milletvekillerinin hazırladığı çalışmaya göre eski üst düzey görevlilerin devlet kademelerinde on yıl boyunca görev alamayacağı düzenlenmiştir. Komünist Partinin politik işçilerinin, üniversite rektörlerinin, bazı gazetelerin yetkililerinin ve medya yöneticilerinin ise beş yıllık görev alma yasağına tabi tutulması öngörülmüştür. Ancak bu yaptırımlar Polonya Meclisi üyeliği veya başkanlık makamlarına adaylıkta engel teşkil etmemiştir. Meclis o dönem sağ partilerin çoğunluğuna rağmen bu çalışmayı onaylamamıştır (Szafraniec, 2008: 41).

2001 seçimlerinden sonra Post Komünist Parti'nin seçimleri ezici üstünlükle kazanmasından sonra konu Meclis gündeminden düşmüş, kadük hâle gelmiştir. Yine de radikal görüşlü Polonya Aileler Birliği Partisi konuyla ilgili düzenleme taslağı hazırlamıştır. Bu düzenlemeye göre 45 yıllık komünist dönemde Polonya milletinin menfaatlerine aykırı hareket etmiş kişilere kamu görevi yasağı getirilmesi öngörülmüştür. Bu düzenleme eski parti bünyesinde, okullarda ve medyada görev yapmış kişileri kapsamına almıştır. Ayrıca kişilerin komünist dönemde ilgili konumlarda görev yapıp yapmadığını incelemek üzere on iki üyeli bir komisyon kurulması önerilmiştir. Fakat Mecliste komünistlerin çoğunluğu nedeniyle bu taslak

gündeme dahi girememiş, bu tartışmalar 2005 yılında yapılan bir sonraki seçimlere kadar ertelenmiştir (Szafraniec, 2008: 42).

2005 parlamento seçimleriyle birlikte temizlik ve komünizmden arındırma politikaları kamuoyunun gündemine tekrar girmiştir. Dönemin muhalefet partisi Barış ve Adalet Partisi söz konusu politikaları parti programlarının en önemli maddesi haline getirmiştir. Parti liderleri olan ikiz kardeşler Lech ve Jaroslaw Kaczynski Polonya'nın içinde olduğu zor durumun 1989 yılındaki rejim değişikliğinden sonraki geçiş sürecinin kötü yönetilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Komünist Polonya'nın hastalıklı bir ülke olduğunu belirten söz konusu liderler yeni demokratik rejimin eski dönemin hastalıklarını miras aldığını vurgulamıştır.

Kaczynski kardeşler, gerek iş hayatında gerekse de kamuda “uklad” isimli komünist casusların oluşturduğu bir örgütün faal olduğunu, bu örgütün 1989 yılından itibaren Polonya'nın başına bela olan sorunların tek müsebbibi olduğunu belirtmiştir. Bu örgütle mücadele etmek ve geçmişle bağını koparabilmek için, sosyal eşitliğe, Katolik inanca ve aile değerlerine dayalı, demokratik nitelikte Dördüncü Polonya Cumhuriyetinin kurulması önerilmiştir. Bu projenin gerçekleşebilmesi için öncelikle komünizm mirasının tamamen temizlenmesi ve “uklad” kalıntılarının bitirilmesi gündeme getirilmiştir (Szafraniec, 2008: 42).

Agresif bir seçim kampanyasının ve Demokratik Sol Birliği Partisinin skandallarından bıkan seçmenin tepkisi sonucunda, Barış ve Adalet Partisi 2005 seçimlerini kazanmıştır. Polonya Aileler Birliği Partisi ve Öz Savunma Partisi ile birlikte koalisyon hükümeti kuran Barış ve Adalet Partisi Mart 2007'de yürürlüğe giren temizlik kanununu hazırlamıştır. Bilgi kaynaklarıyla ilgili gizli polis dosyalarının tamamen ifşa edilmesini düzenleyen bu kanun, gizli polisle işbirliği yapanlar ve polis kayıtlarına göre mevcut politik düzene tehlikeli olduğu belirlenmiş kişiler ile ilgili dosyalara erişimi genişletmiştir. Komünist gizli servisleriyle işbirliği yaptığı halde bunu kabul etmeyenlere yönelik on yıllık kamu yasağı getirilmiştir. Ayrıca kanun uyarınca Komünist Parti liderlerinin de içinde olduğu komünist elitleri

ve gizli servislerin memurları dâhil işbirlikçi listelerinin yayımlanması öngörülmüştür (Szafraniec, 2008: 44).

1 Ağustos 1972 tarihinden önce dünyaya gelmiş ve herhangi bir kamu görevinde bulunan kişiler komünist gizli polisiyle ilişkilerini beyan etmekle yükümlü kılınmıştır. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen kişilerin pozisyonlarını kaybedecekleri düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin kapsamındakiler, dosyaları tamamen erişime açık olanlar ve dosya içeriğine erişimi kısıtlananlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. İlk grupta Başkan, milletvekilleri, önemli devlet görevlileri, belediye başkanları, mahkeme başkanları, savcılık makamının yöneticileri ve medya yöneticileri yer alırken, ikinci grupta yerel idarelerin üyeleri, Millî Hatırlama Enstitüsünün üyeleri, savcılar, hâkimler, avukatlar, noterler, bilim adamları, kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri, okul idarecileri ve gazeteciler yer almıştır. Kanun yaklaşık 700 bin kişiyi gizli servis işbirlikçisi olma suçlamasıyla baş başa bırakmıştır.

Kanun uyarınca, bu kişilerin beyanlarının doğru olup olmadığının Temizlik Bürosu tarafından incelenmesi, şüphe halinde Büro'nun şüpheliden açıklama talep edip dosyayı mahkemeye göndermesi, mahkeme tarafından yapılan yargılama sonucunda beyanın doğru olmadığının tespiti halinde kişilerin kamu görevinden uzaklaştırılması ve bu kişilere on yıl boyunca belirli kamu görevlerinden men cezası verilmesi gerekmektedir (Szafraniec, 2008: 44). Kanunun yürürlüğe girmesinden birkaç ay sonra, düzenleme kapsamının çok geniş olması ve hukukun üstünlüğü prensibine aykırılık gerekçeleriyle Anayasa Mahkemesi kanunu kısmen iptal etmiştir. Mahkeme kararında, temizlik politikasının insanları cezalandırmak veya intikam almak için kullanılmayacağını, bu tür kanunlarla toplumun bir kesiminin toptancı anlayışla suçlanamayacağını hüküm altına almıştır (Cienski, 2007).

Mahkemenin içtihadı Kaczynskis'in kampanyasına damga vuran vaatlerine önemli bir darbe vurmuştur. Geçmişe yönelik gerçeklerin açığa çıkması önemli olsa da, yeni dönemi şekillendiren demokratik yaklaşım ve buna bağlı evrensel hukuk prensipleri çerçevesinde Anyasa Mahkemesi komünistlerden arındırma ve temizlik politikalarına geçit vermemiştir. Bunun üzerine Kaczynskis'ler düzenlemeler iptal

edildiyse de yenisini yapabileceklerini ilan etmiş ancak birkaç ay sonra yapılan güven oylamasında güvenoyu alamamaları nedeniyle sözlerini yerine getirememiştir (Cienski, 2007).

Mahkemenin kararı, Dayanışma Hareketi aktivistleri, tarihçi ve eski Dışişleri Bakanı Bronislaw Geremek ve eski Başbakan Mazowiecki'nin başını çektiği kanuna muhalefet eden kesimlerin büyük zaferiydi. Söz konusu kişiler geçmişleriyle ilgili beyanda bulunmayı reddetmiş, bu kanunun mantıksızlığın son sınırlarına dayandığını belirtmiş, bu durumun ise ülkede politik manüplasyonlara yol açacağı ikazında bulunmuştur. Muhalefet, üzerinde oynanmış olma ihtimali yüksek olan, kısmen tahrif edilmiş eski döneme ait gizli polis dosyaları üzerinden insanların suçlanamayacağını vurgulamıştır. Bu nedenle bu kişilerin dışında birçok gazeteci, rektör ve bilim adamları beyanda bulunmayı reddetmiş, bu kanunun eski komünist dönemin baskıcı anlayışını aynen yansıttığını belirtmiştir (Szafraniec, 2008: 45-46).

4. POLONYA'NIN SİYASAL YAPISININ GELİŞİM SÜRECİ

4.1. 1945-1989 Dönemi

II. Dünya Savaşında Polonya ordusu Hitler karşıtı koalisyon birliklerinde en büyük dördüncü ordu olmasına karşın, savaşın ardından SSCB'nin nüfuz alanında kalmıştır. Polonya 1945-1989 yılları arasında soğuk savaş tarafından bölünmüş Avrupa'da "Demir Perde"nin doğu tarafında kalmış, SSCB'ye boyun eğmiş ve tek bir ideolojinin egemenliğinde yaşamıştır.

Komünizm döneminde, Polonya'da mevcut rejime karşı birçok siyasi hareket gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 1956 yılında meydana gelen ilk ayaklanma kapsamındaki işçi protestoları kanlı bir şekilde bastırılmıştır. 1968 yılının Mart ayında gerçekleştirilen öğrenci protestoları rejim milislerince şiddet kullanılarak dağıtılmıştır. Komünist rejimin bu sorunların sorumlusu olarak Yahudi vatandaşları suçlayıp hain ilan etmesi neticesinde birçok Yahudi kökenli Polonyalı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

1970'li yıllarda ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle temel gıda ürünlerine, bilhassa et ürünlerine yüksek oranlarda zam yapılmış, bu zamlar özellikle Gdansk ve Szczecin gibi kıyı kentlerinde ekonomik sıkıntılar öne sürülerek 1970'te grev dalgansa zemin hazırlamıştır. 1976 yılının Haziran ayında Varşova'nın Radom ve Ursus semtlerinde hükümete karşı yapılan protestolar ve bu protestoları müteakip yaşanan olaylara bir reaksiyon olarak muhalefet tarafından "İşçileri Koruma Komitesi" kurulmuştur¹⁶.

Polonya'da yaşanan ağır ekonomik bunalımların tesiriyle işçilerin başını çektiği büyük eylemler gerçekleştirilmiştir. Lech Walesa önderliğinde işçiler Gdansk kentinde bulunan Lenin Tersanelerini kapatmış ve 14 Ağustos 1980 tarihinde büyük bir grev başlatmıştır (Cöllen,2009). Lenin Tersanesindeki grev komitesinin liderliğini üstlenen Lech Walesa entellektüel çevrelerin de desteğini arkasına almıştır. 1989

---

¹⁶Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü".

sonrasında Polonya başbakanı olan Tadeusz Mazowiecki ve 1997-2000 yıllar arasında Polonya Dışişleri Bakanlığı yapan Bronislaw Geremek tarafından grev yapan işçilere rejim ile müzakerelerde yardımcı olacak uzmanlardan teşekkül eden bir komite oluşturulmuştur. Lenin Tersanelerinde başlatılan grevler ülkenin her tarafına yayılmıştır. İşçiler komünist rejim ile sansürün kaldırılması ve serbest işçi sendikalarının kurulmasına izin verilmesi gibi taleplerin yer aldığı 21 madde üzerinde müzakere başlatmıştır. Muhaliflerin bu eylemiülkede 1956, 1968, 1970 ve 1976 yıllarında gerçekleştirilen muhalif eylemlerden iki yönüyle farklılık arz etmektedir (Bialer, 1987)¹⁷.

İlk olarak, diğer muhalif hareketlerin aksine bu hareket grev aracıyla hızla yayılmış, neredeyse bütün Polonya'yı etkisi altına almıştır. İkinci olarak, işçiler bu grevlerle sadece ekonomik taleplerle kendilerini kısıtlamamış, ayrıca siyaset rejimin temelini derinden sarsacak nitelikte bazı isteklerde de bulunmuşlardır. Bu kapsamda, 1976 hareketini müteakip yargılanarak siyasî mahkûm ilan edilen işçi liderlerinin serbest bırakılmasından, radyo yoluyla Katolik dindarlara seslenilmesine, oradan bağımsız işçi ve köylü sendikalarının meşru kılınmasına kadar birçok konu talep listesinde yer almıştır. Bilhassa Komünist Parti'nin tekçi yapısını kırmak amacıyla sansürün bitirilmesi ve bu şekilde düşünce hürriyetinin temin edilmesi talep edilmiştir.

31 Ağustos 1980 tarihinde tersane işçileriyle yapılan müzakereler neticesinde tersane işçileri adına Walesa ile rejim yetkilileri arasında "Ağustos Anlaşmaları" imzalanmıştır. 17 Eylül 1980 tarihinde "Bağımsız ve Özerk Dayanışma Sendikası" (Dayanışma Sendikası) kurularak sendikanın başına Gdansk Tersanesi grevinin önderi Lech Walesa getirilmiştir. İşte bu çabaların sonucunda iki aya yakın bir sürede, on milyon üyeli, reform ve bağımsızlık hareketi Dayanışma Sendikası (Solidarnosc) ortaya çıkmıştır. Dünyada fenomen hale gelen Dayanışma Hareketi, sıradan bir sendika olmaktan çok ülkede faaliyet gösteren birçok muhalif politik görüşlerin bir araya geldiği ortak platform niteliği taşımıştır.

---

¹⁷Seweryn Bialer, "Poland and the Soviet Imperium", Makalesi; www.foreignaffairs.com/ internet sitesinde tekrar yayımlanmıştır.

Komünist dönemde demokrasi sürecinin önünü açan gelişmelerden bir diğeri de Papa II. Jean Paul'ün 1979 yılında Polonya'yı ziyareti olmuştur. Kardinal Karol Wojtyla'nın 1978 yılında Jean Paul II ismiyle Papa olarak seçilmesi ve Papa'nın Haziran 1979'da Polonya'yı ziyaret etmesi Polonya hakkında birlik ruhunu uyandırıcı bir etki oluşturmuştur. Halkın Katolik inancına bağlılığı nedeniyle Vatikan ile güçlü bağlar kurulmuş, Batılı devletlerin de desteğiyle Polonya'da milli şuur ve hürriyet talepleri canlı tutulmuştur (Cöllen, 2009).

Dayanışma Sendikası ile Polonya İşçi Partisi arasında yaşanan ihtilaflar, reformların sabote edilmesi ve bozulan ekonomik şartlar neticesinde 13 Aralık 1981 tarihinde General Wojciech Jaruzelski ülkenin Sovyet orduları tarafından işgal riskini gerekçe göstererek Polonya'da yönetime el koymuş ve ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir. 595 gün süren sıkıyönetim sonucunda sendikal faaliyetler, yurtdışına çıkışlar ve ülke içinde hareket özgürlüğü yasaklanmış, ayrıcaaralarında Walesa'nın da bulunduğu Dayanışma Sendikası üyelerinin çoğu tutuklanmıştır (Yücel, 2011:669). Ayrıca rejim muhalefetin gücünü kırmak amacıyla bin ikiyüz'e yakın gazetecinin işine son vermiş, Polonya Gazeteciler Birliği'ni dağıtmış, haberleşme ve basın özgürlüklerini sıkı bir merkezî denetim altına almıştır. Dahası rejim bu müdahalelerin dışında akademisyenler üzerinde baskı kurarak üniversiteler üzerinde de tahakküm kurmuştur (Yücel, 2011: 669).

Sıkıyönetim dönemi Kilise'nin siyasi olarak önemli rol oynadığı bir dönem olmuştur. Sıkıyönetim ilanı Polonya'nın sorunlarına herhangi bir şekilde çözüm olamamış, toplumsal direniş ve muhalefetin giderek güçlenmesine neden olmuştur. Öte yandan, rejim tarafından idari yargının yeniden kabul edilmesi, 1985 yılında Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, kamu denetçiliğinin tesis edilmesi ile insan haklarının korunmasına yönelik yapısaldeğişikliğe gidilmiş, bu şekilde nispeten daha özgürlükçü bir yapının oluşturulması için gerekli hukukî çerçevenin kurulmasıistenmiştir (Gross, 1997: 65).

Dayanışma Hareketi ilerejim arasındaki mücadelenin yumuşama seyrine girmesi üzerine önce sıkıyönetim, daha sonra 1983 Temmuz ayında Ulusal Askeri Konsey lağvedilmiştir. Müteakibengenel af ilân edilerek, 1985 yılında yasama

seçimleri gerçekleştirilmiş, General Jaruzelski önce devlet ve hükümet başkanlığından istifa ederek, akabinde tekrar Komünist Parti'nin 10. Kongresi'nde yeniden başkanlığa seçilmiştir. Yumuşama dönemi içinde müsaade edilen STK'lar daha da güçlenmiş ve yeni bir muhalefet dalgası oluşturmak suretiyle daha büyük kazanımların kapısını aralamıştır (Gönenç, 2002:127-128). Sıkıyönetimi müteakip Polonya'da çok daha ağır bir siyasi, toplumsal ve ekonomik kriz yaşanmış, gittikçe kötüleşen durum rejim ile muhalifler arasında müzakerelerin başlamasına neden olmuştur. 1988 yılına gelindiğinde Polonya'da yeni bir grev dalgası meydana gelmiştir. Bunun sonucunda 1989 yılında Kilise'nin arabuluculuğuyla rejimle muhalefet arasında yuvarlak masa toplantıları gerçekleştirilmiştir (Prohntchi, 2006: 6).

6 Şubat 1989 tarihinde başlayan görüşmeler “Yuvarlak Masa Müzakereleri” olarak nitelendirilmiştir. Bu görüşmelere hükümet ve muhaliflerden yüzlerce temsilci katılmış, toplantılar sonucunda yapılması planlanan temel dönüşüm adımları kabul edilmiştir. Hükümet tarafı; siyasi gruplar oluşturulmasını ve bunların etkin hale getirilmesini, Dayanışma Hareketinin ve meslek sendikalarının meşru zemine kavuşturulmasını, mahkemelerin bağımsız olmasını ve düşünce hürriyetini kabul edilmiştir. Muhalifler bu sayede kitle iletişim araçlarında sesini duyurma hakkını kazanmış, iktidarın demokratik yöntemlerle seçimi hususunda ve serbest piyasanın bağımsız işleyişi konusunda rejimle anlaşmaya varılmıştır.

Ayrıca taraflar gelecekte oluşturulması düşünülen Senato ve Cumhurbaşkanlığı konusunda ve kısmen serbest parlamento seçimleri yapılması konusunda da mutabakata varmıştır. Bu kararların en temel niteliği, meşru ve barışçıl bir zeminde hareket edilerek Polonya'yı kökten değiştiren, komünizm rejiminden demokrasiye geçişi sağlayabilen adımlar olmasıdır. Söz konusu müzakereler 5 Nisan 1989 tarihinde “Yuvarlak Masa Anlaşması” ile sonlandırılmış, bu kapsamda ilk seçimin 4 Haziran 1989 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır¹⁸.

---

¹⁸Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, “Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü”.

4.1.2. 1989 Yılından Günümüze Cumhurbaşkanları

1989 seçimlerinden itibaren günümüze dek başa geçen Cumhurbaşkanları, yaptıkları siyasi çalışmalar ve faaliyetler çalışmanın bu bölümünde alt başlıklar halinde incelenmiştir.

1. Cumhurbaşkanı Jaruzelski Dönemi

Devlet başkanlığı makamının konumunu yeniden düzenlemek ve Komünist Parti'nin parlamento üzerindeki etkisini azaltmak üzere 7 Nisan 1989 tarihinde anayasa değişikliği gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, parlamento tarafından seçilecek olan cumhurbaşkanına, “devleti temsil etme, başkomutanlık sıfatına haiz olma, devletin birliği ve bütünlüğünü sağlama, gerektiğinde sıkıyönetim ilân etme, kanunları veto edebilme veya kanun teklifinde bulunma, başbakan adayı sunma, koşulları çerçevesinde yasama organını feshedebilme” gibi başkanlık sistemine yakın anayasal yetkiler tanınmıştır (Yücel, 2011: 670).

1989 yılında Polonya Parlamentosu için yapılan seçimler Doğu Avrupa'daki komünist rejimden kopmaların başlangıcını teşkil etmiştir. Polonya'da 4 Haziran 1989 tarihinde yapılan seçimler Doğu Bloğunda yapılan ilk kısmen serbest seçim olma niteliğini taşımaktadır. Daha önce yapılan anlaşma gereği Meclis'in %65'lik kısmını iktidar grubundan seçilen adaylar oluşturmuş, %35'lik bir kısmı ise yapılan serbest seçimlerle belirlenmiştir. Senato'nun ise tamamını eşit haklarla seçimlere katılan muhalifler ve mevcut rejim teşkil etmiştir.

Komünistlerin seçimlerdeki hezimetini kendi hükümetlerini kurmaya mani olmuş, bu sebeple 24 Ağustos 1989 tarihinde eski muhaliflerden olan ve başbakanlığa getirilen Tadeusz Mazowiecki başkanlığındaki muhaliflerin katıldığı ilk koalisyon hükümeti oluşturulmuştur. “Cumhurbaşkanı Sizden, Başbakan Bizden” prensibi çerçevesinde ilk Devlet Başkanı General Wojciech Jaruzelski, ilk başbakan Tadeusz Mazowiecki olmuştur. Bu şekilde Doğu Bloku'nda yer alan bir ülkede ilk defa komünist olmayan birisi başbakanlık koltuğuna oturmuştur (Yücel, 2011: 670).

Aralık 1989 tarihinde Meclis hükümetin serbest piyasa ekonomisine geçiş için hazırladığı reform programını onaylamış, Komünist Partinin öncü rolüne atıf yapan ibareler Anayasadan çıkarılmış ve devletin ismi Polonya Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Ocak 1990 tarihinde Komünist Parti kendini lağvetmiş, bunun yerine Polonya Cumhuriyetinin Sosyal Demokrasi Partisi kurulmuştur. Mayıs 1990 tarihindeki yerel seçimler tamamen serbest olarak yapılmış, bu seçimlerde Dayanışma Hareketinin adayları büyük bir başarı göstermiştir. Ekim 1990'da ise Cumhurbaşkanı Jaruzelski'nin görev süresini kısaltmak için Anayasa değişikliğine gidilmiş, bu değişiklik kapsamında Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine karar verilmiştir. Aynı yılın Kasım ayında yapılan halkoylaması sonucunda Lech Wałęsa Polonya'nın ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olmuştur.

2. Cumhurbaşkanı Walesa Dönemi

Eylül 1990 tarihinde yapılan anayasa değişikliği üzerine halk tarafından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini Walesa kazanmış, ancak Walesa Dayanışma Hareketinin zayıflaması ve parlamentonun güçlenmesi nedeniyle etkin bir cumhurbaşkanlığı yapamamıştır. Cumhurbaşkanı Walesa'nın isteği üzerine Jan Krzysztof Bielecki yeni hükümeti kurmuş ve Ekim 1991'e kadar başbakanlık yapmıştır. Polonya'nın ilk tamamen serbest seçimleri 1991 yılında yapılmıştır. Bu seçimlere 100'den fazla siyasi parti katılmış, bu şekilde politik görüşlerin neredeyse tamamı seçimlerde temsil edilmiştir. Bununla birlikte partilerden hiçbiri % 13'ün üzerinde oy alamamıştır. Bu seçimlerin sonucunda Jan Olszewski kabinesi kurulmuştur.

1991 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinin sonucunda oluşan parlamento aritmetiği kısa süre içerisinde yeni bir anayasa yapılamayacağına anlaşılmasına neden olmuştur. 1992 yılında Jan Olszewski hükümetiyle cumhurbaşkanı arasında yaşanan siyasî sorunlar parlamento'nun feshine neden olmuştur. Demokratik sisteme geçişten sonra yaşanan sorunlar, "küçük anayasa" olarak nitelendirilen, geçici bir süre yürürlükte kalmak üzere hazırlanan, 17 Ekim 1992 tarihli geçiş anayasasının düzenlenmesine yol açmıştır (Garlicki, 1997: 82-83).

1992 yılında yaşanan siyasi krizler nedeniyle Jan Olszewski yerine Hanna Suchocka ilk kadın başbakan olarak görev yapmaya başlamıştır. 1993 yılında yenilenen Meclis seçimlerinde Demokratik Sol Birliği (SLD) en fazla oyu almıştır. Seçimden sonra SLD ve Polonyalı İnsanların Partisi (PSL) koalisyon hükümeti kurmuştur. Koalisyonun küçük ortağı olan PSL'nin lideri Waldemar Pawlak başbakanlık koltuğuna oturmuştur.

Cumhurbaşkanı Walesa'nın Pawlak hükümetiyle arası pekiyi olmamış, hatta Walesa Pawlak'ı devlet işlerini ihmal etmekle ve kişisel çıkarlarını gözetmekle suçlamıştır. Pawlak ile ilgili skandallar ve silahlı kuvvetlerin kontrolüyle ilgili yükselen tansiyon sebebiyle Ocak 1995'te Walesa Başbakan Pawlak'ın istifasını istemiştir. Bunun üzerine koalisyon hükümetinin başbakanı değişmiş, Pawlak'ın yerine SLD'den Józef Oleksy başbakanlığa getirilmiştir.

3. Cumhurbaşkanı Kwaśniewski Dönemi

Kasım 1995 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde SLD lideri Aleksander Kwaśniewski rakibi Wałęsa'yı az bir farkla geçerek yeni Cumhurbaşkanı olmuştur. Walesa'nın yenilgisinden kısa bir süre sonra İçişleri Bakanı Andrzej Milczanowski dönemin başbakanı Oleksy'yi Rus istihbaratıyla işbirliği yapmakla suçlamış, bunun üzerine Oleksy istifa etmiştir. SLD-PSL koalisyonunun yeni başbakanı Meclis sözcüsü Włodzimierz Cimoszewicz olmuştur. 1997 yılında yapılan meclis seçimlerinde Dayanışma Hareketine mensup Dayanışma Seçmen Aksiyonu (AWS) ile Özgürlük Birliği (UW) 460 sandalyeli meclisin 261'ini kazanarak koalisyon hükümetini kurmuş, AWS'den Jerzy Buzek başbakan olmuştur.

2 Nisan 1997 tarihinde yürürlüğe giren yeni anayasa ile beraber Polonya yarı – başkanlık hükümeti sistemini kabul etmiştir. Bu kapsamda cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, yasama organı içinden çıkan ve onun güvenine yaslanan bir hükümetin varlığına dayanan bir yürütme yapısı düzenlenmiştir. Meşruiyetini doğrudan halktan alan cumhurbaşkanına önemli anayasal yetkiler tanınmış, hükümetle ve parlamentoyla ilişkileri meşruiyet ve anayasal yetkiler çerçevesinde biçimlendirilmiştir. Yarı – başkanlık düzeni yapısal olarak oluşturulmasına rağmen,

yasama–yürütme ilişkileri açısından “rasyonelleştirilmiş parlâmentarizm mekanizmaları” teşkil edilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın sistem içindeki rolü sınırlandırılmış gibi görünse de önemli yetkilerle donatılmıştır (Garlicki, 1997: 84).

Buna göre, Cumhurbaşkanı'nın hükümeti azletme yetkisi bulunmamakta, ancak parlamentodan güvenoyu almayan bir bakanı görevden alabilmekte veya başbakanın talebi üzerine bakanları azledebilmektedir. Cumhurbaşkanı parlamentonun görev süresini kısaltabilmekte, karşı – imzaya bağlı olmaksızın parlamentoyu anayasada belirtilen koşullar çerçevesinde feshedebilmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı kanunları veto etme, kanun teklifinde bulunabilmeve anayasa değişikliği için teklif sunabilmeimkânı tanınmaktadır. Dahası, Cumhurbaşkanı'ne başına düzenleyici işlem yapma yetkisi kapsamında kararname çıkarabilmektedir (Yücel, 2011: 673).

Haziran 2000 tarihinde UW koalisyonundan çekilerek AWS'yi azınlık hükümetine mahkûm etmiştir. 2000 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde dönemin Cumhurbaşkanı Kwaśniewski ilk tur oylamasında % 53,9'luk bir oranla tekrar seçilmiştir. Kwaśniewski'nin en yakın rakibi AWS'li Andrzej Olechowski oyların sadece % 17,3'ünü alabilmiştir. Bu durum iktidarda olan AWS'nin halk nezdinde fazla bir karşılığının kalmadığını göstermiştir.

1997 tarihli Anayasa değişikliği ve 1999 tarihli idari reform seçim sisteminin yenilenmesini gerekli kılmış, bunun üzerine 2001 yılında yeni seçim sistemi yürürlüğe girmiştir. 2001 yılında yapılan meclis seçimlerinde AWS % 8'lik barajın altında kalarak Meclis'e giremeyerek büyük bir hezimet yaşamıştır. Bu seçimde başarılı olan SLD eski koalisyon ortağı PSL ve solcu İşçi Birliği Partisi (UP) ile koalisyon kurmuş, bu koalisyonun başkanlığını Leszek Miller yapmıştır. Bu hükümet döneminde yaşanan en önemli gelişme AB üyeliği ve bu kapsamda yapılan hazırlık çalışmaları olmuştur. Söz konusu katılım sürecinin sonucunda Polonya Mayıs 2004'te AB üyeliğine kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı Kwaśniewski ve dönemin hükümeti AB üyelik sürecine açık bir şekilde destek vermiş, populist sağ partisi olan Polonyalı Aileler Birliği (LPR) bu sürece karşı çıkmıştır.

AB'ye katılıma ilişkin vermiş olduğu geniş desteğe rağmen, yol yapmak, sağlık sistemini iyileştirmek ve yolsuzluk gibi bazı meselelerde yetersiz kalması nedeniyle

hükümet popülaritesini hızla kaybetmiştir. Mart ayında SLD'nin bazı ileri gelen siyasetçileri ile bazı milletvekilleri yeni bir siyasi oluşum içerisinde girerek Polonya Sosyal Demokrasi Partisini kurmuştur. Polonya'nın AB üyeliğinin hemen ertesinde Leszek Miller kabinesi istifa etmiştir. Bunun üzerine Marek Belka başbakanlığında yeni hükümet kurulmuş, bu hükümet 2005'in sonlarına kadar ülkeyi yönetmiştir.

4. Cumhurbaşkanı Kaczyński Dönemi

2005 yılının sonbaharında Polonya'da hem meclis hem de Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Eylül ayında gerçekleşen Meclis seçimi sonuçlarına göre oyların % 27'sini alan Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), % 24 oy alan Yurttaş Platformu Partisi'ni (PO) geçerek Mecliste çoğunluğu elde etmiştir. Seçimden önce iktidarda olan SLD ise bu seçimde sadece % 11 oy alabilmiştir. Bu sonuçlar Polonyalı seçmenin her seçimde dönemin iktidarına karşı oy kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Gerçekte 1993 ile 2001 arasında sola yönelen seçmen, 1997 ile 2005 arasında sağa kaymıştır. Ekim ayında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de benzer sonuçlar çıkmış, PiS'in adayı Lech Kaczyński PO'nun lideri Donald Tusk'ı mağlup etmeyi başarmıştır.

Seçim kampanyasının sert geçmesi PiS ile PO arasında istikrarlı bir koalisyon kurulmasını imkânsız hale getirmiştir. Bu nedenle PO muhalefete geçmeyi, PiS ise azınlık hükümeti kurmayı tercih etmiştir. Mayıs 2006'da PiS, Polonya Cumhuriyeti Meşru Müdafaa Partisi (SPR) ve LPR arasında çoğunluk hükümeti kurulması için anlaşma yapılmıştır. Söz konusu hükümet döneminde temizlik politikaları uygulanmış ve Merkezi Anti-yolsuzluk Bürosu kurulmuştur. Ayrıca bu hükümet önceki hükümetlerin aksine AB'ye karşı daha mesafeli ve şüpheli yaklaşmıştır.

Aynı zamanda Tarım Bakanı olan SPR lideri Andrzej Lepper'in yürütülen bir yolsuzluk soruşturması kapsamında görevinden alınması ile Temmuz 2007'de bu koalisyon sona ermiştir. Lepper kendisine komplo kurulmuş olduğunu iddia ederek PiS'i bu durumdan sorumlu tutmuştur. Aynı yılın Eylül ayında PiS'in desteğiyle Meclis kendini lağvetmiş ve Ekim ayında seçim yapılmasına karar verilmiştir. Ekim ayında yapılan seçimlerde en büyük muhalefet partisi PO % 41'den fazla oy almıştır.

PO PSL ile koalisyon hükümeti kurmuş Donald Tusk ise başbakanlık koltuğuna oturmuştur.

5. Cumhurbaşkanı Komorowski Dönemi

10 Nisan 2010 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński'nin Smolensk uçak kazasında ölmesiyle 2010 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. PiS'in lideri Jarosław Kaczyński'yi seçimlerde mağlup eden PO adayı Bronisław Komorowski yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Kasım 2010'da yapılan yerel seçimlerde PO oyların % 31'ni alırken oyları önceki seçimlere göre düşen PiS % 23 oy alabilmiştir. Ekim 2011'de Tusk ikinci kez başbakan olmuş, ardarda dört seçim kazanarak bu alanda rekor kırmıştır.

6. Cumhurbaşkanı Duda Dönemi

Son cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birinci turu 10 Mayıs 2015 tarihinde yapılmış, seçimlere bağımsız girip PO tarafından desteklenen önceki Cumhurbaşkanı Bronisław Komorowski bu turda oyların %33,77'sini, PiS'in adayı Andrzej Duda ise oyların % 34,76'sını almıştır. 24 Mayıs 2015 tarihinde yapılan ikinci tur seçimlerinin sonucunda Duda oyların %51,5'ini alarak, oyların % 48,5'ini alan Komorowski'yi geçmiş ve Polonya'nın altıncı cumhurbaşkanı olmuştur (Marcinkiewicz & Stegmaier, 2016: 222).

25 Ekim 2015 tarihinde yapılan son parlamento seçimlerinde ise PiS oyların %37,58'ini (242 sandalye), PO ise oyların %24,09'unu (133 sandalye) alarak parlamentonun mutlak çoğunluğunu ele geçirerek tek başına iktidar olmuş, bu şekilde sekiz yıllık PO iktidarı sona ermiştir. Bu seçim sonuçları 1991 seçimlerinden beri bir partinin Sejm'de mutlak çoğunluğu kazanabildiği ilk seçim olması bakımından da önem taşımaktadır (Ozan, 2018: 4997).

PiS söylemleriyle, fakirlerin, geçiş döneminin sıkıntılarına maruz kalan insanların, dindarların, hatta yaşam standartlarındaki kırılmalardan kaygı duyan birçok gencin ilgisini çekmiştir. PO'nun sekiz yıllık iktidar döneminde bir takım ekonomik iyileşmeler görülse de, ülke kalkınmasındaki eşitsizlikler bu başarıları

gölgelemiş, PiS'in söylemlerine zemin hazırlamıştır. Bu itibarla 2015 yılında PiS'in kazandığı seçim başarılarıyerleşik düzene karşı kazanılan zaferler olarak görülmüştür. Özellikle sol partilerin başarısızlığı, önceki dönemde yaşanan skandallar ve yolsuzluklar muhafazakâr-popülist bir parti olan PiS'i iktidara getiren başlıca faktörlerdir (Przybylski, 2018: 55). Ayrıca PO'nun iktidar döneminde emeklilik yaşının erkeklerde 65'ten 67'ye, kadınlarda ise 60'tan 65'eyükseltilmesive ekonomide pasif kalınması da PiS'in seçim başarısında etkili olmuştur (Deloy, 2015: 1-4).

5. İÇ VE DIŞ DİNAMİKLERİN POLONYA’NIN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNE ETKİLERİ

İç Dinamiklerin Polonya’nın Demokratikleşme Sürecine Etkileri

Polonya’da siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri başta olmak üzere demokratikleşme sürecinde etkili olan birçok iç dinamik söz konusu olmuştur. 1989 geçiş sürecinden önce etkili olan sivil toplum örgütleri, demokratik yönetimden sonra siyasi partilerin gölgesinde kalmıştır. STK ları kendi arka bahçesi olarak gören siyasi partiler sosyalizimden arınma ve temizlik politikasında demokrasi öncesi dönemde olduğu gibi aktif bir rol üstlenmemiş, partilerin ideolojik kavgalarına göz yummuşlardır.

5.1.2. Siyasi Partiler ve Faaliyetleri

1989 yılından günümüze kadar faaliyet gösteren siyasi partilerin demokratikleşme sürecine yönelik olumlu veya olumsuz bir takım etkileri bulunmuştur. Bu kapsamda Polonya demokratikleşme süreci bakımından kırılma noktası olan PiS iktidarına kadarki siyasi faaliyetlerin demokratikleşmeye katkıları ile PiS iktidarının demokratikleşmeye vermiş olduğu hasarlar farklı başlıklar altında incelenmiştir.

5.1.2.1. PiS Öncesi Dönem

1989 yılında meydana gelen tarihi değişimler üzerine Polonya, kuvvetler ayrılığına, siyasi çoğulculuğa ve güçlü hükümet kabinesine dayalı yeni hükümet sistemiyle tanışmıştır (Jaskiernia, 2015: 79). Siyasi parti sisteminin gelişiminde demokratik standartlara dayanan 1997 Anayasası ve bu kapsamda teşkil edilen batılı tarzda siyasi rekabet ortamı etkili olmuştur (Antoszewski, 1995: 15). Bununla birlikte demokratikleşme süreci çerçevesinde demokratik siyasi sistemin tesisi hiç de kolay olmamıştır (Grabowska, 1993: 55). Zira siyasi partilerin işlevleri dönüşüm sürecinde şekillenmiştir (Żmigrodzki ve Sokół, 1992/1993:37). 80’li yıllarda muhalefetin yer altında faaliyet göstermesinden dolayı gizli kalmış değerler ve inançlar 90’lı yılların başından itibaren kalıcı bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır. Tarihi

ve kültürel konuların yanı sıra gün yüzüne çıkan dini ve milli değerler sonraki yıllarda ana akım bazı siyasi partilerin temel ideolojilerinin temelini teşkil etmiştir.

AB üyelik süreci siyasi parti sisteminin gelişimde en önemli belirleyici etken olmuştur (Antoszewski, 2010: 25). Bu süreç milli kimlik, din, devlet egemenliği veya kişisel haklar ile ilgili köklü açmazların daha fazla tartışılmasına neden olmuştur (Zuba, 2009: 329). Kamuoyunun AB üyeliğine desteğinin üç temel nedeni bulunmaktadır: Faydacı beklentiler, değer ve düşüncelerin rolü ve sınıf tarafsızlığı. Katolik Kilisesinin rolü, popülist siyasi partiler ve çiftçiler arasındaki derin AB şüpheliği gibi Polonya'ya özel konuların herbirisi, teorik bir takım açıklamalara rağmen farklı bir değer taşımaktadır. Değerler ve kimlik konuları ekonomik beklentilere bağlı olduğu için AB üyeliğine desteğin en önemli kaynağını ekonomik beklentiler oluşturmuştur (Surwillovd., 2010: 1522). Öte yandan Avrupalılık düşüncesi Polonya parti siyasetinin mantığına birçok açıdan başarılı bir şekilde dahil edilmiş ve bazı dönemlerde propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Yeni demokrasilerde siyasi partiler güçlü bir bütünlük sergilemesine rağmen, Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda partiler kısmen kurumsallaşabilmiştir. Polonya'da demokratik siyasetin başlangıcında parti sisteminin istikrarsız ve kurumsallaşmaktan uzak olduğu görülmektedir. Daha sonraki yıllarda sistem yapısal istikrara kavuşmaya başlamış, yarı kurumsal hale gelmiştir (Gwiazda, 2009: 375). Tek partili Komünist rejimden demokrasiye ve çoğulculuğa geçiş 1990'lı yılların başında birçok yeni siyasi partinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1991 yılında yapılan ilk serbest seçimlerde Meclis sandalyeleri onikiden fazla siyasi parti arasında dağılmıştır. Mecliste bu kadar çok siyasi partinin olması Meclisin etkinliğini önlemiş ve istikrarlı hükümet kurulmasını zorlaştırmıştır. Nitekim Başbakan Hanna Suchocka hükümeti Mecliste güvenoyu alamaması nedeniyle yıkılmış, bunun üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Walesa Meclisi feshetmek zorunda kalmıştır (Jasiewicz, 2000: 116).

1993 yılında sağcı birçok parti toplamda % 35'lik bir oy almasına rağmen hiçbirisi % 5'lik barajı geçemediği için Meclise girememiştir. Bu durum önceki dönemin komünistlerinin kurduğu SLD'nin % 20,41'lik oyla iktidara gelmesine neden olmuştur. Aldıkları oya kıyasla Mecliste yüksek oranda çoğunluğa sahip olan

solcu SLD demokratikleşme kriterlerine uygun olarak hazırlanan 1997 Anayasasını Meclisten geçirmeyi başarmıştır. Bir önceki seçimden ders alan sağcı partiler 1997 seçimine AWS çatısı altında toplanarak girmiş, seçimin sonucunda % 33,83'lik oy olarak UW ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Bu hükümet döneminde eğitim, sosyal güvenlik, idare ve sağlık gibi konularda sistemsel reformlara imza atılmıştır (Jaskiernia, 2017: 230)

2001 seçimlerine gidilirken AWS-UW koalisyonu kendilerinin Meclis'te daha fazla, sosyal demokratların ise daha az sandalye alması için seçim sistemini değiştirmiştir. 2001 yılında SLD ve UP koalisyonu seçimleri kazanmış ancak seçim sistemi değişikliği nedeniyle sosyal demokratlar PSL ile beraber hükümeti kurabilmiştir (Szczerbiak, 2002: 74). Bu şekilde sağcılar sistem değişikliğiyle solcuların yeni dönemde Meclisteki etkinliğini kırmış, ancak kendi başarısızlıkları nedeniyle seçmen desteğini kaybetmiştir. Bu durum sonraki yıllarda Polonya demokrasisine büyük zararlar verecek popülist yaklaşımların zemin bulmasını kolaylaştırmıştır. Bu seçim siyasal parti düzeninde karışıklıklara sebep olmuştur. Zira sonuçta önceki sağ hükümet yenilmiş, yeni bir solcu koalisyon hükümeti ortaya çıkmış ve Meclise yeni partiler girmiştir. Dayanışma Hareketinden beslenen merkez sağın kendi içinde parçalanması demokrasiye geçiş kaygılarını yansıtan sağcı görüşlerin popülist yapılarda daha keskin bir şekilde tezahür etmesine yol açmıştır. 2001 seçimi sonuçları komünistlerin ve Dayanışma Hareketi arasındaki tarihi bölünmenin sonu anlamına da gelmiştir (Millard, 2002: 372).

5.1.2.2. PiS'in Ortaya Çıkış Dönemi

PiS Jaroslaw ve Lech Kaczynski kardeşlerin gayretiyle resmi olarak Haziran 2001 tarihinde kurulmuştur. Buzek hükümetinde Adalet Bakanı olan Lech Kaczynski'nin rüşvet ve yolsuzluğa karşı tavizsiz duruşu onu siyaset sahnesinde popüler hale getirmiştir. AWS'nin bölünmesi PiS'in doğumuna zemin hazırlamış olsa da Jaroslaw Kaczynski'nin oluşturduğu Porozumienie Centrum (PC) PiS'in altyapısını teşkil etmiştir. PC'nin faaliyetlerine son vermesiyle birlikte PiS kurulmuş, söz konusu yapının öncüleri yeni oluşuma geçmiştir. PiS'in seçkinleri yıllarca parlamento tecrübesi olan politikacılardan oluşmuştur (Liszkowska, 2019: 180).

2005 yılında yapılan seçimler diğer seçimlerin aksine 1989'dan beri Dayanışma Hareketi ve solcular ayrımıyla şekillenen Polonya siyasetinin sonunu getirmiştir. Farklı siyasi partiler birbirine benzer mesajlar vermiş, geçiş süreciyle ilgili konular seçim kampanyasının temelini oluşturmuştur. 2005 seçimlerinin sonucunda,2001 yılında kurulmuş olan ve popülist söylemlere sahip PiS beklenmedik bir zafer kazanmış, bu başarı bazı yorumcular tarafından komünizm sonrası gelişimin köklü kırılması olarak nitelendirilmiştir (Millard, 2007: 212). PiS gözden düşmüş sosyal demokratların refah mantığını başarılı bir şekilde kendine mal etmiş, bunu yaparken aynı zamanda geleneksel muhafazakâr ve dini değerleri kullanmıştır. PiS'in siyasi başarısı, dönemin iktidarının dış işleri ve güvenlik politika alanlarındaki icraatleriyle ilgili yıkıcı ve toptancı eleştirilerine dayanmıştır (Bobrowski, 2007: 72). Bazı yorumcular sosyal Polonya'nın liberal Polonya'yı mağlup ettiğini öne sürmüştür (Szczerbiak, 2006: 42).

PiS'in PO ile koalisyon kurması beklenirken PiS radikal partilerle yani LPR ve SPR ile koalisyon hükümeti kurmayı tercih etmiştir. PiS, LPR ve SPR arasında kurulan koalisyon hükümetinin bozulması ve Meclisin feshedilmesi üzerine erken seçime gidilmiştir.2005 yılında kısa bir süreliğine iktidara gelmesine rağmen PiS 2007 erken seçiminde PO'ya karşı mağlubiyet yaşamıştır. 2007 yılında yapılan seçimler sonucunda muhalefet partisi PO başarı elde etmiş, zira PiS'in içinde olduğu hükümeti göndermenin PO'ya oy vermekten geçtiği hususunda seçmenleri ikna etmiştir. Bu seçimler Polonya parti sisteminin daha yerleşmiş olduğuna ilişkin önemli bir ipucu vermiştir.

Bununla birlikte yüksek seçmen kaymaları, düşük seçmen katılımı, siyasi partilerin hala tam olarak kurumsallaşamamış olması ve partilerle destekçileri arasındaki bağın güçlü olmaması siyasal sistemin henüz yerleşmiş demokrasi kriterlerine ulaşamamış olduğunu göstermiştir. Bu seçim sonuçları, siyasal sistemin sağcı iki parti (PiS ve PO) etrafında kurgulandığını, solcuların ise azınlıkta kaldıklarını ortaya koymuştur. Bu alışılmamış durum Polonya'daki sol ve liberal partilerin çöküşünün ve politik eksenin muhafazakâr sağa doğru kaymasının bir

sonucu olmuştur. Birçok tartışmanın sonucunda Polonya’da PO liberal eğilimlerin, PiS ise muhafazakâr eğilimlerin temsilcisi haline gelmiştir.

10 Nisan 2010 tarihinde meydana gelen uçak kazası Polonya siyasetinde deprem etkisi oluşturmuştur. PiS lideri Jarosław Kaczyński’nin ikiz kardeşi Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński’nin de aralarında olduğu 90 üst düzey siyasetçi bu kazada hayatını kaybetmiştir. PiS yönetimi kazadan PO’yu ve dönemin başbakanı Donald Tusk’ı sorumlu tutmuş, kazaya neden olan resmi ziyareti PO memurlarının organize ettiğini öne sürmüştür. Taraflar arasında uzun tartışmalar ve suçlamalar yapılmış, medyanın da bu tartışmaları gündemde tutmasıyla uçak kazası uzun süre siyasi ihtilaf konusu haline gelmiştir. Öte yandan 2011 yılında yapılan seçimlerin sonucunda Polonyalılar ilk defa mevcut iktidar partisine üst üste ikinci kez onay vermiş, PO bu sayederakibi PiS’i tekrar mağlup etmiştir.

PO Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Polonya’nın zengin ekonomiye sahip olacağını, AB’ye tamamen bütünleşmiş hale geleceğini vaad etmiş, demokrasinin tamamen yerleşmesi için önemli birtakım adımların atılacağını vaad etmiştir. Tüm ana akım medya tarafından bu yaklaşımlar desteklenirken PiS’in söylemleri ise kötülenmiştir (Ostrognew, 2005: 2). PO, PiS’in tekrar başa geçmesi halinde olabilecekler hakkında toplumda var olan korkuları tahrik etmiş, bu şekilde seçim başarısı elde etmiştir. Destekçilerinin birçoğu ülkeyi modernize etmede yavaş ilerlediğini düşünse de, istikrarın sürmesi ve muhalafet partisi PiS’le ilgili endişelerden dolayı PO’ya destek verilmiştir. Bu seçim sonuçları parti sisteminin PO ve PiS ayrışması etrafında şekillendiğinin önemli bir kanıtı olmuştur (Szczerbiak, 2013: 502).

Diğer taraftan Haziran 2014 tarihinde ortaya çıkan yasadışı telefon dinlemeleri skandalı Donald Tusk hükümetini zora sokmuş, bunun üzerine hükümet güvenoyuna giderek Meclisten güvenoyu almıştır. Bununla birlikte telefon dinlemelerinde geçen konuşmalar hükümetin ve PO’nun imajına büyük zarar vermiştir (Foundation of Robert Schuman, 2015: 2).

5.1.2.3. PiS'in Tek Başına İktidar Dönemi

2015 yılında yapılan seçimlerden önce Polonya sekiz yıllık PO iktidarı döneminde özgür bir medyası olan, ekonomik büyüme oranları Avrupa'nın en yükseğine ulaşmış, enflasyonun oldukça düşük olduğu, işsizliğin tek haneli olduğu, eşitsizliklerin azaldığı ve sağlık sisteminin iyileştirildiği bir ülke haline gelmiştir. Bu iyileşmeler hane halkının refahına da yansımış, ülke neredeyse Batı Avrupa ülkeleri seviyesine gelmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen, Ekim 2015 tarihinde yapılan seçimlerin sonucunda 2007 yılından beri iktidarda olan PO ve ortağı PSL, PiS karşısında yenilgiye uğramıştır. PiS meclisteki sandalyelerin büyük çoğunluğunu elde ederek 1989 sonrası dönemde tek başına iktidara gelen ilk siyasi parti olmuştur. Ayrıca PiS adayı Duda'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi bu büyük başarıyı pekiştirmiştir.

Polonyalı seçimde mevcut iktidar partisini koltuğundan etme eğilimi tekrar baş göstermiş, seçmen ülkeye ekonomik bir katkı sağlayıp sağlamadığına bakmaksızın PO'yu iktidardan etmiştir. Bunun bir sebebi halkın siyasi partilere olan güveninin oldukça düşük olmasıdır. Ayrıca ülkede genel ekonomik göstergeler iyi olmasına rağmen ülkenin bazı bölümlerinde ekonomik sıkıntıların yaşanmış olması, genç işsizliğinin normal işsizliğin iki katı olması, Doğu Polonya bölgesinde iyi işlerin daha az olması, birçok kişinin kısa dönemli işlerde çalışıp sosyal güvenlik imkânlarından mahrum olması ve memur maaş zamlarının dondurulması önceki seçimlerde PO'yu zafere taşıyan gençlerin, iyi eğitilmişlerin ve kırsal kesim seçmenlerinin desteğinin kaybedilmesine yol açmıştır.

PiS ise PO'ya ekonomik yönden tepkili bu kesimlerin milli ve manevi duygularına da hitap ederek onların desteğini kazanmayı başarmıştır. Bu kesimlerin sıkıntı ve kaygılarına cevap verebilmek adına PiS, kamu harcamalarının arttırılması, asgari ücretin yükseltilmesi, yeni çocuk destek ödemelerinin yapılması, emeklilik yaşının düşürülmesi gibi vaadlerde bulunmuştur. PiS bu tür vaadlerle geçmişte sol partilere oy vermiş seçmenlerin de dikkatini çekmiş, parti kendini kültürel olarak sağcı, ekonomik olarak solcu bir çizgide tanımlamıştır (Jaskiernia, 2017: 237).

2015 seçimlerinin Polonya demokratikleşme sürecine birçok konuda etkileri söz konusudur. Siyaset bilimi genel olarak bir ülkede gelir düzeyinin artması halinde o ülkenin otoriter yönelimlere karşı bağımsızlık kazanacağını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Polonya’da artan refah seviyesine rağmen 2015 yılından bu yana PiS’in ülkeyi liberal olmayan, hatta otoriter bir yola soktuğugörülmektedir. Her ne kadar Anayasayı değiştirecek 2/3’lük çoğunluğa ulaşamamış olsa da, gerek Mecliste gerekse de Cumhurbaşkanlığında PiS’in egemen olması sayesinde popülist düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenlemeler demokrasisi yerleşmeye başlayan devletin demokratik yapısına büyük zarar vermiştir. Başka bir anlatımla, PiS asgari ücretlerin artırılması ve emeklilik yaşının düşürülmesi gibi sosyo-ekonomik konularda birçok gelişmeye imza atsa da, demokratikleşme sürecini baltalayan, “AB müktesebatına haiz, batı demokrasilerinde uygulanandan daha farklı bir devlet modeli, yasal kurumları marjinalleştirecek otoriter bir sistem” inşa etme gayreti içine girmiştir.

5.1.2.3.1. PiS’in Kutuplaştırıcı ve Düşmanlık Üzerine Kurulu Yaklaşımları

PiS ulusal muhafazakâr ve Hıristiyan demokrat bir parti olarak tanımlanabilmektedir. PiS’in izlediği politikalara ilişkin anahtar kelimeler “gelenek”, “aile değerleri”, “Katolik Kilisesi” ve “güçlü devlet” gibi kavramlardan oluşmaktadır. İktisadi alanda ise neoliberalizmi reddedip dayanışmayı tercih eden PiS serbest piyasayı kabul etmiş olsa da devletin müdahaleciliğini desteklemiştir (Modrzejewski, 2017: 23). PiS’in politik yaklaşımlarında liderinin dogmatik, aşırı şüpheci, otoriter, şeffaflıktan uzak ve uzlaşmaz özelliklerinin büyük payı bulunmaktadır. (Modrzejewski, 2017: 26).

Komünist Parti birinci sekreterinin hükümet başkanından daha önemli olduğu eski dönemdekine benzer bir yönetim tarzı benimsenmiş, bu şekilde PiS liderine hem yasama hem de yürütme üzerinde hâkim olma imkânı sağlanmıştır (Przybylski, 2018: 58). PiS yerleşmiş demokrasinin en önemli kriterlerin’den birisi olan kuvvetler ayrılığını yok eden icraatlarını “egemen demokrasi” veya “milli irade” söylemleriyle meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Zira bu söyleme göre Meclis çoğunluğunu elde

edensiyasi parti, Polonya'nın egemen iradesini temsil etmekte bu nedenle ülkede istediğini yapabilmektedir.

Bu yaklaşım tarzı PiS'i gittikçe daha da sertleştirmiş, hatta parti aşırı sağda yer alan LPR ve SPR'nin çizgisine kaymış, bu durum parti politikalarını "Avrupa şüphecisi(Euro-sceptic)" bir noktaya getirmiştir. Düşmanlık üzerine kurulan bu kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı yaklaşımlar çerçevesinde iç ve dış mihraklar olarak nitelendirilen birileri sürekli hain, terörist veya düşman ilan edilmektedir. Eski başbakan Donald Tusk, PO, sivil toplum kuruluşları, liberaller, post-komünistler iç düşmanlar olarak görülürken, AB organları ve ülkeye göç etmiş göçmenler dış düşmanlar olarak değerlendirilmektedir (Modrzejewski, 2017: 29). Örneğin 2015 Göçmen Krizi'ne karşı alınacak tedbirler hükümet tarafından "Hıristiyanlığı koruma görevi" olarak nitelendirilmiş, göçmenler Polonya'yı işgal etmek isteyen "İslam ordusu" gibi lanse edilmeye çalışılmıştır (Ozan, 2018: 4998).

Ayrıca PiS Walesa gibi eski siyasi rakipleri resmi tarihten silmek için çaba sarf etmiştir. Şubat 2018 tarihinde yürürlüğe giren, Polonya'nın tarihsel hafızasına ilişkin yapılan yasal değişiklikler kapsamında Polonya ulusu ve devletini Nazilerle suç ortağı olarak kamuya açık bir şekilde ifade etmek suç olarak tespit edilmiş, bu suçun faillerine hapis cezası uygulanacağı düzenleme altına alınmıştır. Bu şekilde "Polonya ulusunun karalanması" gibi ucu açık, muhaliflere yaptırım uygulamak için oldukça elverişli bir bahaneye kavuşulmuştur (Przybylski, 2018: 61).

5.1.2.3.2. Yargı Bağımsızlığının Zayıflatılması

Demokratikleşme süreciningüçlü bir koruyucusu olan, bu kapsamda yasama ve yürütmenin yetkilerine demokratik ölçütler çerçevesinde sınırlamalar getiren Anayasa Mahkemesi (AYM), insan haklarının korunmasına ve AB entegrasyonu'na katkıda bulunan önemli bir aktör olarak faaliyet göstermiştir. PiS AYM'nin bu rolünden rahatsız olmuş, yargı bağımsızlığının zayıflatılması amacıyla AYM'nin gücünü sınırlandırmaya çalışmıştır (Sadurksi, 2018: 2).

2015 yılında tek başına iktidara gelen PiS önce AYM'yi felç etmeye, yani mahkemenin gücünü elinden almaya çalışmıştır. Bu kapsamda Aralık 2015'te

AYM'nin beş hâkimi için yedek seçim hakkı veren bir mevzuat değişikliği yürürlüğe girmiştir. AYM başkanı mevzuat değişikliğinin hukuka aykırı olduğunu belirtmiş, bunun üzerine PiS AYM başkanının azledilmesine izin veren kanuni düzenlemeler çıkarmıştır. Ancak AYM söz konusu düzenlemelerin Anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir. Buna karşılık Cumhurbaşkanı, PiS kontrolündeki parlamento tarafından seçilen beş yargıcın Anayasa Mahkemesi başkanı tarafından onaylanmasını zorunlu kılan düzenlemeyi imzalamıştır. Bunun üzerine Ocak 2016'da AB, Polonya'da iktidarın yargı ve medya üzerinde baskı kurmak suretiyle AB'nin demokratik kriterlerini ihlal edip etmediğinin araştırılması amacıyla soruşturma başlatmıştır.

Mart 2016'da yürütmenin bir parçası olan Adalet Bakanı ile yargının bir unsuru olan Başsavcının işlevleri birleştirilerek bütün savcılar Adalet Bakanı'nın doğrudan gözetimine verilmiş, bu şekilde demokratikleşmenin ana göstergelerinden biri olan kuvvetler ayrılığı prensibine bir darbe daha indirilmiştir. 2016 Aralık ayında AYM başkanı Andrzej Rzeplinski'nin görev süresi sona ermiş, Cumhurbaşkanı Duda PiS adayı yargıç Julia Przylebska'yı yeni AYM başkanı olarak atamıştır. 2016 yılının sonu itibariyle PiS AYM'yi felç etme stratejisinde başarıya ulaşmış, artık AYM'yi muhaliflere karşı kullanma hedefine odaklanmıştır.

Temmuz 2017 tarihinde Duda iktidar tarafından hazırlanan Yargıtay ve Ulusal Yargı Konseyi'ni revize eden kanuni düzenlemesini veto etmiş, diğer taraftan Adalet Bakanına hukuk mahkemelerinin başkanlarını görevlendirme ve görevden el çektirme yetkisi veren düzenlemeyi onaylamıştır. Bunun üzerine Avrupa Komisyonu, yargı bağımsızlığını hükümsüz hale getiren söz konusu düzenlemeleri gerekçe göstererek Polonya'ya karşı ihlal prosedürü başlatmıştır. 2017 yılının Aralık ayında Mateusz Morawiecki, yargı bağımsızlığı konusunda AB ile uzlaşmak için yeni başbakan olarak göreve başlamıştır. Bu arada Cumhurbaşkanı Duda, Yüksek Mahkemenin revizyonuna ilişkin düzenlemeyi onaylamıştır. AB, 2009 tarihli Lizbon Anlaşması'nın 7. maddesi uyarınca Polonya karşı süreç başlatmıştır. Ekim 2018 tarihinde Avrupa Komisyonu, hukuk devletinin en temel ilkelerinden biri olan yargı

bağımsızlığını ihlal ettiği gerekçesiyle Polonya'yı AB'nin en yüksek yargı organı olan Avrupa Adalet Divanı'na sevk etmiştir.

Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı'ndan, Polonya'daki yeni yüksek yargı yasası uygulanmasını, mahkemedен nihai bir karar çıkıncaya kadar geçici bir hükümle acilen askıya almasını da talep etmiştir. AB Komisyonu tarafından "yargı bağımsızlığının ihlali" ve "siyasi iradenin yargıya müdahalesi" olarak değerlendirilen kanuni düzenleme yürürlüğe girmiş, bu kapsamdadaha önce 70 yaşına kadar görev yapabilen hâkimlerin yeni düzenlemeyle birlikte erkeklerde 65, kadınlarda ise 60 yaşına kadar görev yapabilmeleri düzenleme altına alınmıştır (Tarık, 2018).

5.1.2.3.3. Kayırmacılığın Yaygınlaşması

Kayırmacılık hukukun üstünlüğü, liyakat ve demokratikleşme prensiplerine uygun olmayan bir yaklaşımı temsil etmektedir. PiS'in tek başına iktidarıyla birlikte devletin liyakate dayalı teamülleri alt üst edilmiş, siyasi kayırmacılık yaygınlaşmaya başlamıştır. Örneğin, Enformasyon Bürosu gibi uzman kişilerin görev yapması gereken bir kurum 2017 yılında uzman personelden arındırılmış, bu kuruma PiS yandaşlı uzman olmayan kişiler atanmıştır (Przybylski, 2018: 58). PiS'in meclis çoğunluğu sayesinde kamu şirketlerinin yönetim kurulları parti taraftarlarına istihdam yeri olarak kullanılmış, bu şekilde ehil olmayan kişiler sırf PiS'li oldukları için söz konusu görevlere getirilmiştir.

5.1.2.3.4. Medyanın Kontrol Altına Alınması

PiS hükümetinin demokratikleşme sürecine verdiği zararlardan bir diğeri de medya bağımsızlığı alanındadır. Kamusal yayıncılık yapan TV ve radyo kanalları ile Polonya Basın Ajansı'nın yönetim kurullarını belirlemek üzere Haziran 2016 tarihinde Ulusal Medya Konseyi kurulmuştur. Konsey'de PiS'in çoğunluğu bulunmakta ve doğrudan Jarosław Kaczyński'den talimat almaktadır. Ayrıca elektronik medyayı takiple sorumlu anayasal bir kuruluş olan Ulusal Yayın Kurulu (KRRiT) tamamen PiS'in kadrolaşmasına maruz kalmıştır. Polonya'nın resmi TV kanalı TVP ve resmi Polonya Radyosunda siyasi saiklerle birçok atama ve işten çıkarma vakaları yaşanmıştır. 2016 yılında PiS tarafından en az 225 gazetecinin

siyasi sebeplerle işten kovulduğu tahmin edilmektedir. PiS'in kamusal yayıncılığa egemen olması, bir milyondan fazla izleyicinin TVP kanalını terk etmesine neden olmuştur.

Öte yandan diğer yazılı medya gibi iki büyük TV kanalı TVN ve POLSAT, bir zamanlar kamusal yayıncılık yapan TVP'nin taraflı yayınlarına direnmeye çalışmıştır. 2017 yılında Ulusal Yayın Kurulu Polonya Meclisinde yapılan sözde haksız ve yanlı protestoları yayınlaması nedeniyle TVN'ye yüklü bir para cezası vermiş ancak ABD'nin baskısıyla bu ceza hafifletilmiştir. Dahası PiS hükümeti kanalın nuhabirlerini Meclisin içine almamaya teşebbüs etmiş, ancak kamuoyunun ve muhalefetin tepkisi üzerine bundan vazgeçilmiştir (Chapman, 2017). 2017 yılının sonlarına doğru tıdar medya gücünün kontrol altına alınması hedefi doğrultusunda kanuni bir düzenleme hazırlamış, bu kapsamda TVN24 ve TVP kanallarına “yasadışı faaliyetler ve davranışları cesaretlendirdiği” gerekçesiyle yaptırım uygulanmıştır.

5.1.2.3.5. Kürtajın Yasaklanması

PiS hükümeti demokratikleşme sürecini baltalamak amacıyla kadın haklarını da ihlal etmek istemiştir. Bu kapsamda 2016 yılında hükümet kürtajı tamamen yasaklama girişiminde bulunmuştur. Sadece fetüste ciddi ve geri dönüşü olmayan hasar olması, annenin sağlığına ciddi bir tehdit olması veya hamileliğin tecavüz, ensest ilişki gibi bir durumun sonucunda gerçekleşmesi halinde kürtaja istisna tanınmıştır. Katolik Kilisesi ve kürtaja karşı olan muhafazakâr çevrelerin desteğiyle hükümet bu düzenlemeyi geçirmek istediğinde büyük kitlesel tepkilerle karşılaşmış, bu nedenle hükümet bu konuda geri adım atmak zorunda kalmıştır (Sputnik Türkiye, 2016).

5.1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

1989 yılında Polonya'nın demokrasiye geçiş sürecinin en önemli aktörü komünist rejim döneminde ortaya çıkan ve sivil toplum kuruluşu niteliği taşıyan Dayanışma Hareketi'dir. Dayanışma Hareketi toplumun demokrasi talebini yansıtmış, bu şekilde büyük dönüşümün öncüsü olmuştur. 1989 yılından sonra da

Polonya’da Dayanışma Hareketi bağlamında birçok sivil toplum kuruluşları faaliyette bulunmuş, AB üyelik sürecine önemli katkılar sağlamıştır.

Demokrasinin ülkede derinlik kazanması adına faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları 2015 seçimlerinden sonra meydana gelen yeni siyasi iklimindemokratikleşme sürecine zarar vermeye başlamasıyla birlikte bu defa demokratik yapıyı korumak adına harekete geçmiştir. Bu kapsamda faaliyet gösteren kuruluşların başında Demokrasiyi Savunma Komitesi (KOD) gelmektedir. KOD PiS’in 2015 seçimleri kazanmasından sonra kurulmuştur. KOD’un ilk eylemi 26 Kasım 2015 tarihinde beş hâkimin AYM’ye seçilmesi konusunda gerçekleştirilmiştir. O tarihten bu yana hukuka aykırı olarak değerlendirilen, demokrasiye zarar veren, kişi hak ve özgürlükleri sınırlayan veya AB prensiplerine ters düşen bütün hükümet veya Cumhurbaşkanlığı tasarruflarına tepki gösterilmektedir (Karolewski, 2016: 265).

Meclis çoğunluğunu ele geçiren PiS 2015 yılının sonlarından itibaren insan hakları savunularının ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine zarar verme eğilimine girmiştir. Anayasaya aykırı düzenlemeler başta kuvvetler ayrılığı ilkesi olmak üzere hukukun üstünlüğü ve demokrasiyi tehlikeye atmıştır. Örneğin hükümet AYM’yi kendi boyunduruğu altına almış, kendisine itaat eden bir yapı haline getirmiştir. Bu duruma tepki gösteren birçok sivil toplum kuruluşu Anayasayı, hukukun üstünlüğünü ve yargı bağımsızlığını korumak için Temmuz 2017’de barışçıl, kitlesel protesto eylemlerine imza atmıştır.

Sivil toplumun bu şekilde harekete geçmesi sayesinde Cumhurbaşkanı Duda hükümetin yargı bağımsızlığını yok eden üç kanun tasarısından ikisini veto etmek zorunda kalmış, bunun sonucunda Yargıtay ve Milli Yargı Konseyinin bağımsızlığı geçici süreliğine de olsa korunabilmiştir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı onayladığı kanun ile Adalet Bakanının ilk derece mahkemeleri üzerindeki kontrolü genişletilmiş, bu şekilde yargı bağımsızlığına darbe vurulmuştur. Hükümet Aralık 2017’de Yargıtay ve Milli Yargı Konseyi ile ilgili kanun tasarısını biraz değiştirerek tekrar Cumhurbaşkanına sunmuş, Cumhurbaşkanı kanun tasarısını onaylayarak yargı bağımsızlığına bir darbe daha indirmiştir (Civic Solidarity, 2018).

Barışçıl protestolara katılan sivil toplum kuruluşlarına hükümet tarafından sınırlamalar getirilmiş, sivil inisiyatifler hedef gösterilmiştir. Dayanışan Vatandaşlar Eylemi (OSA), Polonya Cumhuriyeti Vatandaşları (ORP), Açık Diyalog Vakfı (FOD), Demokrasiyi Savunma Komitesi (KOD), Aksiyon Demokrasi (AD), Kadın Hakları Merkezi (CPK) ve Kadın Haklarını Koruma Birliği (SOPK) gibi sivil toplum kuruluşları hükümeti eleştirmeleri nedeniyle benzeri görülmemiş bir baskıya maruz kalmıştır. Bu kuruluşların bazıları haksız denetimlere, soruşturmalara ve davalara maruz kalmış, yetkilileri sorguya çekilmiştir. Söz konusu kuruluşlarla irtibatlı yabancılar Polonya’da yaşama haklarının elinden alınma durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan LGBT üyeleri kovuşturmaya tabi tutulmuş, fiziksel saldırılara maruz kalmış, özellikle kadın haklarını savunan kuruluşların devlet destekleri kesilmiş, bunların yerine hükümet politikalarına yakın duran ulusalcı ve muhafazakâr kuruluşlar desteklenmiştir.

Ayrıca sivil toplum kuruluşları hakkında hükümete yakın medya vasıtasıyla manipülasyonlara dayalı, çoğu yalan haberler yapılmıştır. Bu kuruluşlar kamuoyunu manipüle etmekle ve “dış güçlerden” para yardımı almakla suçlanmış, kuruluş yetkilileri vatan haini, dış güçlerin piyonu olmakla yaftalanmıştır. Hükümetin bu şekilde söz konusu kuruluşları hedef göstermesi yüzünden laik devleti korumak için faaliyet gösteren Krzysztof Pieczyński gibi meşhur kişiler bile Varşova sokaklarında dayak yemekten kurtulamamıştır (Civic Solidarity, 2018).

5.2. Dış Dinamiklerin Polonya’nın Demokratikleşme Sürecine Etkileri

İki kutuplu dünya düzeninin çökmesinden sonra, AB, NATO ve Avrupa Konseyi gibi örgütler Polonya’nın da içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşme sürecinde çok önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar siyasi reformların gerçekleştirilmesinde oldukça etkili olmuştur (Erdal ve Çolakoğlu, 2007: 75). 1990 yılında Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesiyle birlikte Polonya, komşularıyla siyasi ve ekonomik işbirliği esasına dayanan ikili anlaşmalar yapmıştır. Polonya ayrıca AB tarafından desteklenen Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşmasına katılmış, 1991 yılında Çekoslovakya ve Macaristan ile beraber parlamenter demokrasiye ve

piyasa ekonomisine geçiş ile Avrupa kıtasıyla bütünlüşmek gibi hedefler doğrultusunda Vişegrad Üçlüsü'nü kurmuştur.

1993 yılında komünist rejimden ve demokratikleşme mücadelesi karşısında AB üyeliğine uygun görülen Polonya, 1994 yılında resmi adaylık başvurusunda bulunmuştur. Polonya, 1996 yılında AB'ye ekonomik, siyasi, toplumsal ve hukuki alanda uyum sağlamak, bu alanlarda gerekli reformları başlatıp yürütmek üzere Avrupa Birliği Entegrasyon Komitesi'ni faaliyete geçirmiştir (Erdal ve olakoğlu, 2007: 76). 1999 yılında hükümet, yerel yönetimlerin yetki ve etkinliğini artıran önemli bir reforma imza atmıştır. Söz konusu reformla birlikte 2001 yılında ülkenin idari ve adli kapasitesini artırmak maksadıyla ortak bir eylem planı hazırlanmış, bu plan çerçevesinde katılım tarihinde idari ve adli açıdan, Polonya'nın yeterli şartları sağlaması ve genişleyen Birliğin görevini daha iyi yapabilmesi için bazı alanlarda yardım sağlanması amaçlanmıştır. AB Komisyonu 2001 yılında yayımladığı raporda yargı bağımsızlığına dikkat çekmiş, AB'nin Polonya'nın demokratikleşme sürecine katkıları bu şekilde daha somut hale gelmeye başlamıştır.

AB Komisyonu, Polonya ile ilgili hazırlamış olduğu 2002 ilerleme raporunda, ülkenin siyasi kurumlarının istikrarlı bir şekilde çalıştığını, 1997 yılında yürürlüğe giren yeni Anayasanın da bunu gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca siyasi partilerin seçim bütçelerini denetlemek amacıyla Devlet Seçim Komisyonu kurulmuş, bu kapsamda siyasi partilere aldıkları oy oranında bütçeden pay verilmeye başlanmış ve parlamentoya giren milletvekillerinin mal beyanı vermesi ve bu beyanların İnternet ortamında yayınlanması ve vermeyen milletvekillerine yaptırım uygulanması sağlanmıştır.

Dahası Polonya 2002 yılında yolsuzlukla ilgili Avrupa Konseyi Medeni Haklar Konvansiyonunu kabul etmiş, OECD'nin uluslararası ticari işlemlerde rüşveti izleme ve önleme uygulamalarına, Avrupa Konseyi içinde Rüşvete Karşı Olan Devletler grubuna katılım sağlamıştır. Öte yandan yolsuzlukları önlemek amacıyla 2002-2004 arasındaki gerçek ya da tüzel kişilerin 10.000 Eurodan fazla olan mali işlemleriyle ilgili bilgi toplama, işleme ve bilgileri değiştirme yetkilerine sahip Mali Bilgiler Genel Müdürlüğü tesis edilmiştir (Erdal ve olakoğlu, 2007: 76).

Polonya’da temel demokratikleşme adımları AB ve NATO desteği sayesinde onbeş yıl gibi kısa bir süre içerisinde hayata geçirilmiştir (Emerson ve Noutcheva, 2004: 25-26). Bu sonuca insan hakları ve demokrasi konusunda faaliyet gösteren uluslararası sivil toplum kuruluşlarının raporlarında da yer verilmiştir. Freedom House’ın 2006 yılında yayımlanan ülkelerin özgürlük derecelerinin sınıflandırıldığı rapora göre Polonya özgür ülke kategorisinde yer almıştır (Erdal veÇolakoğlu, 2007: 77). Bununla birlikte dış dinamiklerin büyük katkısı sayesinde demokrasinin yerleşmesi bağlamında önemli mesafeler kateden Polonya’nın demokratikleşme süreci ulusalcı muhafazakâr bir partinin iktidarında izlenen politikalar nedeniyle ağır yaralar almıştır. PiS AB’nin ileride kaçınılmaz olarak parçalanacağını, birliğin mevcut haliyle başarısızlığa mahkûm olduğunu vurgulamış, bu yaklaşım biçimi PiS’in dış politika stratejisini şekillendirmiştir. AB üyesi olduğu halde AB’ye karşı çıkan bu yaklaşım Polonya tarihi deneyiminin özgül niteliğine, Katolik dininin ulusal kimliğe olan önemine, kültürel ve etnik homojenliğe vurgu yapmıştır. Jaroslaw Kaczynski, devletin ulusal çıkarların gerçekleşmesi için bir araç olduğunu, bu nedenle ulusal egemenliğin AB’ye karşı savunulması gerektiğini öne sürmüştür.

Bu yaklaşım ayrıca Polonya’nın dışarıda güçlü olabilmesi için içeride çoğunluk demokrasisine yani prosedürel demokrasiyedayalı bir iç politika yürütülmesini, ülkenindış mihraklara karşı korunması için bunun gerekli olduğunu düşünmektedir. Kaczynski önceki hükümetin devleti bir “Alman vasalına” dönüştürdüğünü iddia etmiş, bunun önlenmesi için egemenliğin daha da güçlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. Dış mihraklarınPolonya’nın egemenliğini zayıflattıkları iddiasına dayananbu hastalıklı ruh hali, Jaroslaw Kaczynski’nin ikiz kardeşi ve aynı zamanda dönemin Cumhurbaşkanı olan Lech Kaczynski ve birçok bürokratin ölümüyle sonuçlanan Smolensk uçak kazasından sonra daha da artmıştır (Balcer, 2016: 2-4).

Buna karşın, demokratik bir rejimden giderek otoriterleşen bir rejime doğru kayan Polonya’yı tekrar istenen demokratik seviyeye çekebilmek için AB birtakım yaptırımları gündeme getirmiştir. AB Anlaşması’nın 2. maddesinde yer alan “*Birlik; insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler; çoğulculuk, ayrımcılık*

yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır”¹⁹ hükmü, AB’nin demokratik değerleri olmazsa olmaz unsurlar olarak benimsediğini ortaya koymaktadır.

Polonya’da yaşanan insan hakları ihlalleri, sivil topluma yönelik saldırılar, hukuk devleti ve yargı bağımsızlığının çığnenmesi ve medya bağımsızlığının bertaraf edilmesi gibi gerekçelerle AB Anlaşması’nın 2. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Bu kapsamda AB Komisyonu ve AB Parlamentosu Polonya devletinin AB’nin “demokratik hukuk devletlerinden oluşan bir topluluk” olma düşüncesine zarar verdiğini belirterek üye devletlerin AB Anlaşması’nın 49. maddesi çerçevesinde 2. maddede belirtilen değerleri desteklemeyi taahhüt ettiğini Polonya devletine hatırlatmıştır. Aynı Anlaşmanın 7. maddesinde ise verilen sözü yerine getirmemenin yaptırımı düzenleme altına alınmıştır. AB değerlerinin herhangi bir üye devlet tarafından ihlal edilmesi halinde AB, AB Anlaşması’nın 7. maddesini uygulayabilmekte ve “ilgili üye devletin hükümet temsilcisinin Konsey’deki oy hakları da dâhil olmak üzere” anlaşmanın sağladığı bazı hakların askıya alınmasına karar verebilmektedir (İNSAMER, 2018).

Bu itibarla Avrupa Komisyonu 2014 yılında yürürlüğe giren “hukuk devletini koruma prosedürü”nü 2016 yılında ilk defa Polonya’ya uygulamış, bu şekilde Polonya’daki ihlalleri gözetim altına almıştır. AB’nin ihlal uyarılarına rağmen bunları dikkate almayan PiS hükümetine karşı, 15 Kasım 2017 tarihinde AB Anlaşması’nın 7. maddesinin işletilmesi kararı verilmiş ve ilgili karar 20 Aralık 2017 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur. Dahası, Avrupa Komisyonu, 24 Eylül 2018 tarihinde yargı bağımsızlığını ihlal etmesi nedeniyle Polonya’ya karşı AB’nin en yüksek yargı organı olan Avrupa Adalet Divanı’nda dava açmıştır. Dava sonucunda Avrupa Adalet Divanı yargı bağımsızlığına tehdit olarak görülen düzenlemelerin derhal durdurulması gerektiğini, aksi durumda Polonya’ya maddi yaptırım uygulanacağına karar vermiştir (İNSAMER, 2018).

---

¹⁹ <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> web sayfasından alınmıştır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, AB hukukunun kuvvetli bir yaptırımı olan 7. madde mekanizmasının uygulanma şansı oldukça düşüktür. Zira bu madde kapsamında Polonya'nın oy kullanma hakkından yoksun kalabilmesi için AB Zirvesi'nde üye devletlerin oy birliğiyle karar alması gerekmektedir. Söz konusu mekanizmanın gündeme gelmesiyle birlikte aynı zihniyeti paylaşan Macaristan ve Polonya hükümetleri hemen birbirlerine destek açıklamaları yapmış, bu şekilde oybirliği gerektiren 7. madde mekanizmasının uygulanma ihtimali neredeyse yok edilmiştir. Bu durum Polonya hükümetini demokratikleşme sürecini baltalamada daha da cesaretlendirmiş, AB'nin demokrasiyi koruma yaklaşımının aslında zayıf esaslar üzerine bina edilmiş olduğunu göstermiştir (Bayram, 2018: 73-74).

6. SONUÇ

Demir Perdenin yıkılması ve özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin rejim değiştirme eğilimi içine girmesi demokratikleşme tartışmalarının yoğunluk kazanmasına neden olmuştur. Demokratikleşme süreci, otoriter nitelik taşıyan siyasal bir sistemin demokratik bir sisteme geçişi ile başlayıp, sınırlı demokratik yapının gerçek demokrasi haline geldiği dönüşüm sürecidir. Demokratik rejimin tesisi bakımından demokrasiye geçiş süreci önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Söz konusu aşama, otoriter bir rejimin tasfiyesinin başladığı ve demokrasinin herhangi bir versiyonu'nun tesis edildiği bir süreci işaret etmektedir.

1990'lı yıllarda, bir ülkenin karar vericilerinin istemesi halinde demokrasiye geçilebileceği ve herhangi bir ülkenin her zaman demokratik bir rejime sahip olabileceği öne sürülmüş, bu düşünce çerçevesinde demokrasiye geçiş aşaması demokratikleşme süreci bakımından yeterli görülmüştür. Bu yaklaşım 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra iyice güçlenerek demokrasinin, yapısal, kültürel veya kurumsal koşullar olmaksızın herhangi bir ülkeye taşınmasında zorluk bulunmadığı değerlendirilmiştir. Bu durum özellikle demokrasiye geçiş yapan Doğu Avrupa ülkelerinde kâğıt üzerinde demokratik bir yapının olduğu ancak gerçekte demokrasi benzeri melez rejimlerin ortaya çıktığı bir zemini doğurmuştur. Rekabetçi otoriterlik olarak da adlandırılan bu tür rejimler demokrasiye ilişkin prosedürel bazı nitelikleri taşıyarak demokrasinin meşruiyet zemininden yararlanmak istemiş ancak gerçekte demokrasinin ruhunu teşkil eden olmazsa olmaz bazı nitelikleri göz ardı ederek gerçek yüzlerini yani otoriterlik yüzlerini yansıtmıştır.

Demokratikleşme iddiasıyla ortaya çıkan rejimlerin geçiş aşamasında kalıp demokrasinin temel değerlerini ihmal etmesi demokrasinin yerleşmesine ilişkin tartışmaları beraberinde getirmiştir. Demokrasinin yerleşmesi için bir ülkede demokratik kültür ve anlayışın egemen olması, bunun için ise kuvvetler ayrılığının hayata geçirilmesi, seçim kurallarının istikrar kazanması, devlet iktidarının yerleştirilmesi, doğrudan demokrasi vasıtalarının sisteme dâhil edilmesi, yargı bağımsızlığının gerçekleştirilmesi, sivil toplum kuruluşlarının etkin olması,

yoksulluğun azaltılması ve ekonomik istikrarın kurulması gibi şartların yerine getirilmesi gerektiği yaklaşımı kabul görmeye başlamıştır. Nitekim Atina ve Roma dönemleri demokrasi uygulamalarında bile sadece seçim yapmakla kalınmamış, alınan kararların Anayasaya uygunluğunu denetleyen bir sistemin kurulması, yargı mekanizmasının diğer erklerden ayrıştırılmaya çalışılması, siyasi katılımın sağlanması ve demokratik uygulamalarda kurumsallaşmaya gidilmesi gibi uygulamalarla demokrasinin yerleşmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu itibarla bir rejimin demokratikleşmiş sayılması için o ülkede sadece seçimlerin yapılması ve milli iradenin egemen olmasının yetmediği, ayrıca o rejime demokratik ruhu kazandıran temel değerlere de ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır.

Bu kapsamda AB üyeliği için başvuruda bulunan ülkelere temel demokratik değerlerin hayata geçirilmesi şartı getirilmiş, bu şekilde ilgili ülkelerin yerleşmiş bir demokrasiye sahip olmaları amaçlanmıştır. Kopenhag Zirvesinde belirlenen ve AB şartlılığı olarak da nitelendirilen demokratik kriterler sayesinde AB adaylık süreci “aktif bir manivela” işlevi görmüş, aday ülkelerin siyasi yapıları demokratikleştirmeye çalışılmıştır. Polonya sosyalizmden kopup demokratikleşme sürecini farklı aşamalarıyla birlikte yaşaması itibariyle önemli bir Doğu Avrupa ülkesi olarak dikkat çekmektedir.

İlk demokrasi benzeri tecrübelerini Birinci Cumhuriyet dönemi olarak bilinen 1572-1795 yılları arasında yaşamış olan Polonya, I. Dünya Savaşı'ndan sonra kısa süreliğine çok partili parlamenter demokrasiye geçmiştir. 1945-1989 yılları arasında komünist rejimin uygulandığı Polonya yumuşak bir şekilde bu rejimden koparak tekrar demokratik rejime dönüşmüştür. Genel olarak kabul gören, otoriter rejimlerin seçimle değiştirilemeyeceği tezi Polonya'da işlememiş, 1989 yılında yapılan Polonya Parlamentosu seçimleri sonucunda Dayanışma Hareketi parlamentoda çoğunluk haline gelmiş, bu itibarla komünistlerin hükümette olmadığı, muhaliflerden müteşekkil bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümetin kurulmasından bir kaç ay sonra Polonya'daki komünist rejim tamamen çökmüş, Dayanışma Hareketi önderliğinde demokrasiye geçilmiştir.

Polonya'nın demokratikleşme sürecinde siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri gibi iç dinamiklerin yanı sıra AB gibi dış dinamikler de etkili olmuştur. İç dinamiklerin demokratikleşmeye etkileri incelendiğinde farklı çizgideki siyasi partilerin bu alanda önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. 1989 yılından itibaren gerek sağ gerekse de sol anlayışı temsil eden partiler demokratikleşme sürecine önemli katkılar sağlamış, bu süreç popülist söylemlere sahip PiS'in tek başına iktidara geldiği 2015 yılına kadar başarıyla devam etmiştir. Bununla birlikte, 2015 yılında yapılan seçimlerin sonucunda PiS'in tek başına iktidara gelmesi ve Cumhurbaşkanlığına PiS'in adayı Duda'nın seçilmesiyle başlayan süreçte Polonya'nın demokratikleşme süreci ağır yaralar almış ve almaya devam etmektedir.

Örneğin PiS'in kutuplaştırıcı ve düşmanlık üzerine kurulu yaklaşımları temel hak ve özgürlükler, kuvvetler ayrılığı başta olmak üzere demokratikleşmenin birçok unsuruna önemli zararlar vermiştir. Düşmanlık üzerine kurulan bu kutuplaştırıcı ve ayrıştırıcı yaklaşımlar çerçevesinde iç ve dış mihraklar olarak nitelendirilen birileri sürekli hain, terörist veya düşman ilan edilmiş, Meclis çoğunluğunu elde eden siyasi partinin Polonya'nın egemen iradesini temsil ettiği, bu nedenle ülkede istediğini yapabileceği yönünde, yerleşmiş demokrasilerle uzaktan veya yakından ilgisi olmayan, sadece demokrasiye geçiş aşamasındaki devletlerde görülebilecek bir söylem geliştirilmiştir. Bu kapsamda "Polonya ulusunun karalanması" gibi ucu açık bahanelerle muhaliflere yaptırım uygulamak oldukça elverişli bir hale getirilmiştir.

PiS'in demokratikleşme sürecine verdiği zararlardan bir diğeri de yargı bağımsızlığına vurulan darbelerdir. Bu kapsamda PiS AYM'yi önce yeni hâkim atamalarıyla felç etmiş, daha sonra Yüksek Mahkemeyi muhaliflere karşı bir koz olarak kullanmıştır. Ayrıca yargının işleyişine müdahalede bulunmak suretiyle kuvvetler ayrılığı ilkesi önemli ölçüde ihlal edilmiştir. Muhalif olduğu dönemde PiS'in en hassas olduğu konular arasında yer alan kayırmacılık ve yolsuzluk konuları PiS'in iktidarında eskiyi aratır hale gelmiştir. Bu dönemde devletin liyakata dayalı teamülleri alt üst edilmiş, siyasi kayırmacılık yaygınlaşmış, devlet kurumları tek özellikleri siyasi görüşleri PiS'e yakın olan kişilerle doldurulmuştur. Bu durum

demokratikleşme sürecine eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerin ihlali bağlamında büyük zararlar vermiştir.

PiS hükümetinin demokratikleşme sürecine verdiği zararlardan bir diğeri de medya bağımsızlığı alanında olmuştur. Kamusal yayıncılık yapan TV ve radyo kanalları ile Polonya Basın Ajansı'nın yönetim kurullarını belirlemek üzere Haziran 2016 tarihinde Ulusal Medya Konseyi kurulmuş, bu kurum vasıtasıyla kamusal yayıncılık yapması gereken medya kanalları iktidarın sesi haline getirilmiştir. Ayrıca elektronik medyayı takiple sorumlu anayasal bir kuruluş olan Ulusal Yayın Kurulu (KRRiT) tamamen PiS'in kadrolaşmasına maruz kalmış, Polonya'nın resmi TV kanalı TVP ve resmi Polonya Radyosunda siyasi saiklerle birçok atama ve işten çıkarma vakaları yaşanmıştır. Öte yandan medyaya uygulanan baskılar kamusal kanallarla sınırlı kalmamış, iktidara ters düşen özel medya kanalları da bu baskıdan nasibini almıştır. Yerleşmiş demokrasilerin üzerinde hassasiyetle durduğu başlıklardan birisi de kadın haklarıdır. PiS hükümeti demokratikleşme sürecini baltalamak amacıyla kadın haklarını da ihlal etmek istemiş, bu kapsamda 2016 yılında kürtaşı tamamen yasaklama girişiminde bulunmuştur.

Siyasi partilerin dışında, Polonya'nın demokratikleşme sürecini etkileyen iç aktörlerden bir diğeri de sivil toplum kuruluşları olmuştur. Sivil toplum kuruluşları 1989 yılından itibaren toplumun demokrasi talebini yansıtmış, bu kapsamda AB üyelik sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Bununla birlikte PiS'in tek başına iktidarıyla birlikte demokratikleşme sürecine farklı alanlarda yapılan saldırılar karşısında demokrasiyi koruma amaçlı birçok sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları hakkında hükümete yakın medya vasıtasıyla manipülasyonlara dayalı, yalan haberler yapılmış, bu kuruluşlar kamuoyunu manipüle etmekle ve "dış güçlerden" para yardımı almakla, kuruluş yetkilileri vatan haini, dış güçlerin piyonu olmakla suçlanmıştır. Bütün bunlara rağmen, Polonya sivil toplum kuruluşları demokratik kazanımların korunması amacıyla çok yönlü faaliyet göstermektedir.

Polonya'nın demokratikleşme sürecini etkileyen dış dinamiklerin başında AB, NATO ve Avrupa Konseyi gibi örgütler gelmektedir. Polonya'da temel

demokratikleşme adımları AB ve NATO desteği sayesinde on beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde hayata geçirilmiştir. Bununla birlikte PiS iktidarında demokratik bir rejimden giderek otoriterleşen bir rejime doğru kayan Polonya'yı tekrar istenen demokratik seviyeye çekebilmek için AB birtakım yaptırımları gündeme getirmiştir. AB'nin ihlal uyarılarına rağmen bunları dikkate almayan PiS hükümetine karşı AB Anlaşması'nın 7. maddesinin işletilmesine karar verilmiş, ilgili karar 20 Aralık 2017 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur. Ayrıca, Avrupa Komisyonu tarafından, 24 Eylül 2018 tarihinde yargı bağımsızlığını ihlal etmesi nedeniyle Polonya'ya karşı AB'nin en yüksek yargı organı olan Avrupa Adalet Divanı'nda dava açılmıştır. Bu gelişmeler Polonya'da demokratikleşmenin tesisinde olduğu kadar demokratik kazanımların korunmasında da dış dinamiklerin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, AB'nin yaptırım mekanizmaları Polonya hükümetinin demokratikleşme sürecine yönelik saldırıları karşısında oldukça zayıf kalmıştır. Dünyanın gözü önünde demokratikleşme sürecine yönelik gerçekleştirilen onca saldırıya ve buna ilişkin AB'den yükselen tepkilere rağmen PiS hükümeti bildiğini okumaya devam etmiş, zira AB içinden kendisiyle aynı doğrultuda hareket eden başka aday ve üye ülkelerden destek görmüştür. Bu durum aslında PiS hükümetinin tesis etmeye çalıştığı demokrasiye benzer otoriter rejime dayanak teşkil eden, çokkültürcülüğü reddedip tekçiliği benimseyen ulusal muhafazakâr ideolojilerin virüs gibi yayıldığını göstermektedir. Popülizmden beslenen, hayali duygulara hitap eden ve gerçekliği bulunmayan bu tür ideolojiler sadece Polonya halkının sorunu değildir. Bu itibarla demokratikleşme süreçlerine zarar veren ve dünya barışı bakımından büyük tehditler barındıran bu tür yaklaşımlarla küresel çapta etkin bir şekilde mücadele edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, A. (2014). “Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı”. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt. 16. Sayı. 1, 31-42.
- Aksu, H. (2018). “Demokratikleşme ve Türkiye’de Demokratikleşme Sürecinde Karşılaşılan Temel Sorunlar”. *Social Sciences Studies Journal*. Cilt. 4. Sayı. 27, 5949-5958.
- Antoszewski, A. (1995). “Polish Reception of the Western Patterns of Political Competition”. *Polish Political Science*. 25, 5 – 17.
- Antoszewski, A. (2010). *Parties and Party Systems in the EU Member States at the Turn of the 20th and 21st Centuries*. Wrocław: Instytut Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Aristoteles. (2010). *Politika*. Çev. E. Uysal. 2. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Armağanoğlu, F., (1993). “Avrupa Politikası’nda Polonya (Bir Tarihî Perspektif)”, *Belleten*, Cilt LVII, Sayı 218, Nisan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 285-288, <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz>, (Erişim Tarihi: 18.06.2019).
- Armağanoğlu, F., (2017). “20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Poznan Ayaklanması”, İstanbul: Alkım Yayınevi, 23. Baskı, s. 424-428.
- Balcer, A., Buras, P., Gromadzki, G. & Smolar, E. (2016). “Change in Poland, But What Change? Assumptions of Law and Justice Party Foreign Policy”. *Stefan Batory Foundation*. 1-18.
- Baltacı, C. (1996). “Demokratik Eşitlik İlkesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1. Sayı: 1, 199-209, <http://dergipark.org.tr/sduibfd/issue/20856/223721>. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Bankowicz, M., (1994). “Czechoslovakia: From Masaryk to Havel” in *The New Democracies in Eastern Europe: Party Systems and Political Cleavages*, ed. Sten Berglund and Jan Ake Dellenbrant (2nd edition, Edward Elgar), p. 163.
- Bayram, M. H. (2018). “Avrupa Birliğinin Dayandığı Değerlerin Korunması”. *Uyuşmazlık Mahkemesi*. Yıl. 6. Sayı. 11.
- Berger, L. P., Yayla, A. (Ed.). (1999). *Günümüz Dünyasında Demokrasi, Sosyal ve Siyasal Teori*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bertschi, C. C., (1994). “Lustration and the Transition to Democracy: The Cases of Poland and Bulgaria”, *East European Quarterly*, Volume: 28, Issue: 4. Boulder, Winter, p. 435-451,

- https://www.researchgate.net/publication/288845782_Lustration_and_the_Transition_to_Democracy_The_Cases_of_Poland_and_Bulgaria, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- Bialer, S. (1980). “The Soviet paradox: External Expansion-Internal Decline, “Poland and the Soviet Imperium”. *Foreign Affairs*. Vol. 59. No. 3, 522-539, <https://www.foreignaffairs.com/articles/poland/1981-02-01/poland-and-soviet-imperium>. Erişim Tarihi 01.10.2019.
- Bobrowski, R. (2007). “Poland’s Wrong Choice: the Polish Political Scene and its Influence on the Creation of the Country’s Foreign and Security Policy”. *International Issues and Slovak Foreign Policy*. 16(2), 65 – 74.
- Bromke, A. (1962). “Nationalism and Communism in Poland”. *Foreign Affairs*, Vol. 40. No. 4, 635-643, <https://www.foreignaffairs.com/articles/poland/1962-07-01/nationalism-and-communism-poland>. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Büyük, C. (2010). “Yasama Yürütme Yargı: Platon’dan Montesquieu’ya Devletin Fonksiyonlarına Genel Bir Bakış”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. Cilt. 10. Sayı 1, 159-170.
- Carothers, T. (2002). “The End of the Transition Paradigm”. *Journal of Democracy*. Cilt. 13. No. 1, 5-21.
- Ciensi, J., (2007). “Judge Curbs Polish Informers Law”, *Financial Times*, 12 May, <http://libproxy.nps.edu/login?url=http://proquest.umi.com.libproxy.nps.edu/>, (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- Chapman, A. (2017). *Pluralism Under Attack: The Assault on Press Freedom in Poland*. Washington, D. C.: Freedom House. https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_Poland_Report_Final_2017. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Civic Solidarity. (2018). “Statement of the members of the Civic Solidarity Platform: Polish authorities reduce the space for the activities of NGOs including human rights organizations in the country”. <https://www.civicsolidarity.org/article/1545/polish-authorities-reduce-space-activities-ngos-including-human-rights-organizations>, Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Cöllen, B. (2019). “Polonya Tarihini Sorguluyor”. *DW*, <https://www.dw.com/tr/polonya-tarihini-sorguluyor/a-5013407>, Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Çetin Önez, Z. (2016). “Polonya’da Yerel Yönetim Sistemi”. *International Journal of Social Science*. Number. 52, 351-371.

- Cipkowski, P., (1991). "Revolution in Eastern Europe: Understanding the Collapse of Communism in Poland, Hungary, East Germany, Czechoslovakia, Romania and the Soviet Union", New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Dahl, R. A. (1989). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- David, R., (2003). "Lustration Laws in Action: The Motives and Evaluation of Lustration Policy in the Czech Republic and Poland (1989-2001)", Chicago: Law & Social Inquiry, Volume: 28, Issue: 2, Spring, p. 387-439, <http://libproxy.nps.edu/login?url=http://proquest.umi.com.libproxy.nps.edu/pq>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- Deloy, C. (2015). "The Law and Justice Party Win the Parliamentary Elections and the Absolute Majority". *Political Issues*, 1-4.
- Demir, N. (2010). "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları". *Ege Akademik Bakış*. Cilt. 10. Sayı. 2, 597-611.
- Diamond, L. (1996). "Is the Third Wave Over?". *Journal of Democracy*. Cilt. 7. No. 3, 20-37.
- Diamond, L., Plattner, M. F. (1995). *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. Çev. İ. Sezal, F. Dilber. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Diamond, L., Plattner, M. F. (Ed.). (1995). *Demokrasinin Üç Paradoksu, Demokrasinin Küresel Yükselişi içinde* (127-140). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Dinçkol, V. B. (2017). "Atina Demokrasısından Roma Cumhuriyetine – Demos'tan Populus Romanusa". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 23 (3), 751-765.
- Di Palma, G. (1990). *To Craft Democracies. An Essay on Democratic Transitions*. Berkeley University of California Press.
- Elmas, R., (2015). "Sosyalizm Sonrası Polonya'da Kimlik Milliyetçilik İlişkisinin Politik Kültürel Yansımaları", Bursa: Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ellis, M. S., (1996). "Purging the Past: The Current State of Lustration Laws in the Former Communist Block", *Law and Contemporary Problems*, Vol. 59, No. 4, Autumn, p. 181-196, <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol59/iss4/14>, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).
- Emerson M., Noutcheva G. (October 2004). "Europenisation as a Gravity Model of Democratisation", *Promoting Democracy and the Rule of Law: EU and The US Strategies and Instruments*. *Conference of the Centre for Democracy, Development and the Rule of Law, Stanford University*.

- Er, M. (2014). "Demokrasinin Tarihi Gelişimi". [https://www.academia.edu/9351933/Demokrasinin Tarihi Gelişimi](https://www.academia.edu/9351933/Demokrasinin_Tarihi_Gelişimi). Erişim Tarihi: 12.05.2019.
- Erdal, L., Çolakoğlu, S. (Bahar 2007). "Siyasi Kriterler Açısından Yunanistan, Polonya ve Türkiye'nin AB Üyelik Sürecinin Değerlendirilmesi". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. Cilt. 2. No. 2, 69-97.
- Erdinç, T. (Ocak 1974). "Jean - Jacques Rousseau, Görüşleri ve Demokratik Sistem Üzerindeki Etkileri". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. Cilt. 40. Sayı. 1-4, 289-327.
- Faszczka, M., (2007). "Zagadnienie Lustracji Wybranych Krajach Europy Wschodniej i Środkowo-Wschodniej: Część druga: Czechy i Słowacja", Lexus-permanentnikstudentówprawa, http://www.us.szc.pl/lexus_arch/, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).
- Foundation of Robert Schuman. (2015). "The conservative opposition running favourite in the upcoming parliamentary elections in Poland". *European Elections Monitor*. 25.
- Frei, N., (2002). "Adenauer's Germany and the Nazi Past: The Politics of Amnesty and Integration", New York: Columbia University Press, p. 67-92, <https://www.jstor.org/stable/10.7312/frei11882>, (Erişim Tarihi: 02.05.2019).
- Garlicki, L. L. (Spring/Summer 1997). "The Presidency in the New Polish Constitution". *EECR*. Volume. 6, 81-89.
- Grabowska, M. (1993). "Political Parties in Post-Communist Poland. Disenchantments and Uncertain Chances". *Sisyphus*. 9(1), 55 - 74.
- Gross, I. G. (Spring/Summer 1997). "Introduction: When P Began". *EECR*. Volume. 6, 64-66.
- Gönenç, L. (2002). "Prospects For Constitutionalism in Post-communist Countries". *Martinus Nijhoff Publishers*. Vol. 50, 122-127.
- Güzel, M. N. (2018). "Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *DÜHFD*. Cilt. 23. Sayı. 38, 205-231.
- Gwiazda, A. (2009). "Poland's Quasi-institutionalized Party System : The Importance of Elites and Institutions". *Perspectives on European Politics and Society*. 10(3), 326 - 349.
- Heil, A., (1995). "Czechs Keep Check On Ex-Communists", Special to *The Christian Science Monitor*, Prague: October 26,

<http://libproxy.nps.edu/login?url=http://proquest.umi.com.libproxy.nps.edu/pq>,
(Erişim Tarihi: 12.05.2019).

Heper, M. (2010). *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*. İstanbul: Doğan Kitap.

Herz, J. H., (1982). "Denazification and Related Policies", Herz, John H. (ed.): "From Dictatorship to Democracy Coping with the Legacies of Authoritarianism and Totalitarianism", Westport-London: Greenwood Press, p. 15-38.

Higley, J., Kullberg, J., Pakulski, J., (1996). "The Persistence of Postcommunist Elites", *Journal of Democracy*, Volume: 7, No: 2, p. 133-147, https://www.researchgate.net/publication/236728662_The_Persistence_of_Postcommunist_Elites, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Holmes, L., (2000). "Post Komünizm", (Çev.: Yavuz Alogan), İstanbul: Mavi Ada Yayınları, s. 137.

Huntington, P. S. (Spring 1991). "Democracy's Third Wave". *Journal of Democracy*. 12-34.

Huntington, P. S. (1996). "Democracy For The Long Haul". *Journal of Democracy*. Cilt. 7. No. 2, 3-13.

İNSAMER.(2018). "Avrupa Birliği'nin Polonya ve Macaristan Sancıları". https://insamer.com/tr/avrupa-birliginin-polonya-ve-macaristan-sancilari_1797.html#_ftnref4. Erişim Tarihi: 01.10.2019.

Jackowski, J. M., (2007). "Dekomunizacja Po Polsku", *Nasz Dziennik* nr: 59, March, p. 10-11.

Jasiewicz, K. (2000). "Dead Ends and New Beginnings: the Quest for a Procedural Republic of Poland". *Communist and Post-Communist Studies*. 33(1), 101 – 122.

Jaskiernia, J. (2015). "Influence of the European Democratic Standards on the Constitutional Development in Poland after 1989". *Armenian Journal of Political Science*. 1, 19 – 38.

Jaskiernia, J. (2017). "The Development of the Polish Party System: a Perspective of the Parliamentary Elections Results". *Polish Political Science Yearbook*. Vol. 46, (2), 227–246.

Kaminski, M. M., Nalepa, M., (2006). "Judging Transitional Justice, A New Criterion for Evaluating Truth Revelations Procedures". *The Journal of Conflict Resolution*, Volume: 50, No: 3, June, p. 383-408, <https://www.academia.edu/39067203/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

- Karadağ, A., Usta, S. (2011). "Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme, Sivil Toplum ve Sendikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16(3), 29-52.
- Karadağ, A. (2006). "Sürdürülebilir Demokrasi". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 7(1), 75-101.
- Karolewski, I. P. (2016). "Protest and Participation in Post-Transformation Poland: The Case of the Committee for the Defense of Democracy (KOD)". *Communist and Post-Communist Studies*. 49(3), 255 – 267.
- Kaypak, Ş., Akın, S. (2017). "Demokrasi ve Katılım İlişisine Demokratikleşme Kültürü Açısından Bakmak". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. Cilt. 2. Sayı. 2, 320-333.
- Krauthammer, C. (2004). "In Defense of Democratic Realism". *The National Interest*. 15-25.
- Kopecký, P., (2001). "The Czech Republic: From the Burden of the Old Federal Constitution to the Constitutional Horse Trading among Political Parties", (Ed.: Jan Zielonka Democratic Consolidation In Eastern Europe Volume 1, Institutional Engineering), Oxford: Oxford University Press (OUP).
- Kuzu, B. (1992). "Demokrasi-Resmi İdeoloji-Sivil Toplum". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt. 47. Sayı. 01, 336-366.
- Lazor, J., Morawski, W., (2016). "The Memory of Communist Poland in the Third Polish Republic. A Tentative Systematisation", Warsaw School of Economics, Volume: 4, No: 12, 2016, p. 37-52, http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/czasopisma/kwartalnik_szpp/Documents/numer%204%202016/02_Lazor_Morawski.pdf, (Erişim Tarihi: 04.06.2019).
- Levitsky, S., Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linz, J. J., Stephan, A. J. (1996). "Toward Consolidated Democracies". *Journal of Democracy*. 7(2), 14-33.
- Liszkowska, D. (2019). *Effectiveness of Poland's Membership in the European Union in the Light of Liberal Intergovernmental Approach*. Doctoral Thesis, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Los, M., (1995). "Lustration and Truth Claims: Unfinished Revolutions in Central Europe", *Law & Social Inquiry*, Volume: 20, No: 1, Winter, s. 117-161, <http://links.jstor.org/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

- Marcinkiewicz, K., Stegmaier, M. (2016). "The Parliamentary Election in Poland, October 2015". *Electoral Studies*. 41, 213-224.
- Merkel, V., Bingöl, Y. (Ed.). (2002). *Kusurlu Demokrasiler*. 21. Yüzyılda Demokrasi Tartışmaları içinde, Kocaeli: Umut Yayınları.
- Millard, F. (2002). "The Parliamentary Elections in Poland, September 2001". *Electoral Studies*. 22(2), 367 – 374.
- Millard, F. (2007). "The 2005 Parliamentary and Presidential Elections in Poland". *Electoral Studies*. 26(1), 73 – 86.
- Modrzejewski, A. (2017). "Catholic and Nationalist Populism in the Current Poland". *Perspective Politice*. 21-32.
- O'Donnell, G., Schmitter P. C., Whitehead, L. (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions About Uncertain Democracies*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Ostrognew, J. (2015). "The Polish Parliamentary Elections of 2015". *Counter-Currents Publishing*. www.counter-currents.com/2015/10/the-polish-parliamentary-elections-of-2015. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Ozan, H. (2018). "Seçimsel Otoriteryanizm Bağlamında Polonya'daki Hukuk ve Adalet Partisi (PiS)'nin Bir İncelemesi". *International Social Sciences Studies Journal*. 4(24), 4994-5001.
- Özbek, Ç., Uysal, T. U., Kurt, G. (Ed.). (Eylül 2018). *Bir Yönetim Biçimi Olarak Demokrasi ve Yönetişim Üzerine Bir Değerlendirme, Disiplinlerarası Bakış Açısı İle Yönetişim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, (2007). "Komünizmin Yıkılmasının ve Bağımsızlığın Yıldönümü", 06.12.2007, <https://ankara.ms.gov.pl/tr/ikili-isbirligi/polonyann-ds-siyaseti/komunizmin-yklmasnn-ve-bagmszlggn-yldonumu/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- Plischke, E., (1947). "Denazifying the Reich", *The Review of Politics*, Volume: 9, No. 2, Cambridge University Press, p. 153-172, <https://www.jstor.org/stable/1404219>, (Erişim Tarihi: 31.05.2019).
- Pridham, G. (2006). "European Union Accession Dynamics and Democratization in Central and Eastern Europe: Past and Future Perspectives". *Government and Opposition*. Cilt. 41. No. 3, 373-400.
- Pridham, G. (1991). "The Politics of the European Community, Transnational Networks, and Democratic Transition in Southern Europe". *Encouraging*

Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe. Londra: Leicester University Press.

- Pridham, G. (2005). *Designing Democracy: EU Enlargement and Regime Change in Post Communist Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Prohntichi, E. (2006). "Comparative Analysis of the Modes of Transition in Hungary and Poland and Their Impact on the Electoral Systems of These States". *MA Political Science, Central European University*. Volume. I. Issue. 3. April – May, 5-10, http://epa.oszk.hu/02300/02341/00003/pdf/EPA02341_ceu_2006_03.pdf. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Przybylski, W. (2018). "Can Poland's Backsliding Be Stopped?". *Journal of Democracy*. 29(3), 52-64.
- Roos, H. et. al. (2018). "History of Poland". *The New Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Poland/History>. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Rustow, D. A. (1970). "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model Comparative Politics". 2(3), 337-363.
- Sadurski, W. (2018). "Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralysed Tribunal, to a Governmental Enabler". *Hague Journal on the Rule of Law*, 1-22.
- Samur, H. (2005). "The Roman Catholic Church in the Post-1989 Period of Poland". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt. 23. Sayı. 1, 419-437.
- Sanford, G., (2003). "Historical Dictionary of Poland", 2. b., Lanham Maryland: The Scarecrow Press.
- Schedler, A. (1998). "What is Democratic Consolidation?". *Journal of Democracy*. 9(2), 91-107.
- Schmidt, M. G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. Çev. M. E. Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Schmitz, H. P. (2004). "Domestic and Transnational Perspectives on Democratization". *International Studies Review*. 6 (3), 403-426.
- Selçuk, S. (1999). *Demokrasiye Doğru*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Shin, D. C., Tusalem, R. F. (2007). "The Cultural and Institutional Dynamics of Global Democratization". *Taiwan Journal of Democracy*. Volume. 3(1), 1-28.

- Sina, A. (2019). “Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina’da Yargıçlar ve Mahkemeler”. <http://tbddergisi.barobirlik.org.tr/m2016-123-1567>. Erişim Tarihi: 09.05.2019.
- Sputnik Türkiye. (2016).“Polonya Kürtaj Yasağında Geri Adım Attı”. 06.10.2016, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610061025155445-polonya-kurtaj-yasak/>. Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Stokes, G., (1993). “The Walls Came Tumbling Down: The Collapse of Communism in Eastern Europe”, Oxford: Oxford University Press (OUP), <https://books.google.com.tr/books>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- Surwillo, I., Handerson, K., Lazaridis, G. (2010). “Between Eurocepticism and Eurosupport: the Attitudes of Urban and Rural Populations in Poland 2000 – 2008”. *Europa-Asia Studies*. 62(8), 1503 – 1525.
- Szafraniec, J., (2008). “From Totalitarianism to Democracy: The Case of Poland, Controversies and Heritage of Communism”, Master Thesis, Naval Postgraduate School Monterey, California: June, p. 1-68, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a483565.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2019).
- Szczerbiak, A. (2002). “Poland’s Unexpected Political Earthquake: The September 2001 Parliamentary Elections”. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 18(3), 41 – 76.
- Szczerbiak, A. (2006). ‘Social Poland’ Defeats ‘Liberal Poland’? : *The September-October 2005 Polish Parliamentary and Presidential Elections*. Brighton: Sussex European Institute.
- Szczerbiak, A. (2013). “Poland (Mainly) Chooses Stability and Continuity: The October 2011 Polish Parliamentary Election”. *Perspectives on European Politics and Society*. 14(4), 480 – 504
- Şaylan, G. (1981). Çağdaş Siyasal Sistemler. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:192.
- Tanilli, S. (1990). Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş. 6. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Tanör, B. (1997). Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri. İstanbul: TÜSİAD.
- Tarık, D. (2018). “AB Komisyonu Polonya'yı Avrupa Adalet Divanı'na Şikâyet Etti: Yargı Bağımsızlığı İhlal Ediliyor”, BBC News Türkçe.
- Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. Çev. E. Arıcan. Ankara: Phoneix Yayınları.

- Tunç, H., Türkoğlu, K., (2007). “Doğu Bloku’nun Yıkılması Sonrasında (Post – Komünist) Devletlerde Anayasa Yapım Yöntemleri”, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 163, Haziran – Aralık.
- Usul, A. R. (2014). “Demokrasi, Otoriterlik, Uluslararası Politika: Entegre Bir Yaklaşım Arayışı”. *Dışişleri Bakanlığı SAM Papers No 10*, Ankara.
- Usul, A. R. (Bahar 2008). “Avrupa Birliği’nin Demokrasi/Siyasi Şartlılığında Çekme-İtme Dengesi ve Bu Dengenin Bozulması”. *Uluslararası İlişkiler*. Cilt. 5. Sayı. 17, 105-125.
- Uygun, O. (2003). *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Vachudova, M. A. (2005). *Europe Undivided: Democracy, Leverage and Integration After Communism* Oxford: Oxford University Press.
- Wandycz, P. S., (2001). “The Price of Freedom: A History of East Central Europe From the Middle Ages to the Present”, 2. b, New York: Routledge Publishing Company Inc.
- Wasilewski, J., (1995). “Communist Nomenklatura in Post-Communist Eastern Europe: Winners or Losers of Transformation?” Warsaw Polish Academy of Sciences, John Higley, Judith Kullberg and Jan Pakulski, “The Persistence of Postcommunist Elites”, *Journal of Democracy*, Warsaw: Polish Sociological Association Publishing, Polish Sociological Review, No: 110, p. 113-123, <https://www.jstor.org/stable/41274573>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- Williams, K., Deletant, D., (1999). “Czech Republic: A Scorecard for Czech Lustration”, *Central European Review*, Volume: 1, No: 19, 1 Nov., Review by: Gow, J., (2004) *The Slavonic and East European Review*, Vol. 82, No: 1, Jan., p. 122-123, <https://www.jstor.org/stable/4213872>, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
- Whitehead, L. (2001). “Three International Dimensions of Democratization”, L. Whitehead (der.) *The International Dimensions of Democratization: Europe and the Americas*, Oxford: Oxford University Press, 3-25.
- Wyrzykowski; M., (2001). “Legitimacy: The Price of a Delayed Constitution in Poland”, *Democratic Consolidation in Eastern Europe*, Volume 1, 1 Engineering. (Ed.: Jan Zielonka), Oxford: Oxford University Press (OUP), p. 431-454, <https://epdf.pub/democratic-consolidation-in-eastern-europe-volume-1-institutional-engineering-ox.html>, (Erişim Tarihi: 19.05.2019).
- Yılmaz, A. (2000). *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Yücel, B. (2011). “Komünizm Sonrası Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerindeki Anayasacılık Hareketleri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt. 60. Sayı. 3, 635-690.

Żmigrodzki, M., Sokół, W. (1992/1993). “Functions of Political Parties in Poland at the Time of Systemic Transformation”. *Polish Political Science*. 22/23. 37 – 48.

Zuba, K. (2009). “Through the Looking Glass: the Attitudes of Polish Political Parties Towards the EU Before and After Accession”. *Perspectives on European Politics and Society*, No. 3.

Zink, H.; (1957). “The United States in Germany, 1944-1955”, Princeton, New Jersey: D. Van Nostrand Company Inc.

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Abdulaziz
Soyadı: Asyalı
Doğum Tarihi: 1978
Doğum Yeri: Mardin

1978 yılında Mardin’de doğdum. İlk ve Orta öğrenimimi Mardin’de tamamladım. 1998-2000 yılları arasında Fırat Üniversitesi Kemaliye Hacı Ali Akın MYO Arıcılık bölümünü bitirdikten sonra Moldova Komrat Devlet Üniversitesi Rus-İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 2006 yılında mezun oldum. On iki yıl özel sektörde Rusça ve İngilizce öğretmeni olarak çalıştım. Hâlen Turizm sektöründe çalışmaktayım. Evli ve iki çocuk babasıyım.

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı: Doğu Avrupa Ülkelerinin Sosyalizmden Kopuşu ve Demokratikleşme Süreci: Polonya Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen Tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 121 sayfalık kısmına ilişkin 30/10/2019 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü tarafından "Turnitin" adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, projemin benzerlik oranı %14'tür.

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça Dahil

Alıntılar Hariç

Açıklamalar:

Mardin Artuklu Üniversitesi "Turnitin" adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Abdulaziz ASYALI

Öğrenci No: 16759004

Programı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Statüsü : Tezli Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

30/10/2019

Enstitü Sekreteri

Hasan TAN